

HAASTE

Haastateltavana Tiina Astola **s.4**

Järjestöjen panos rikollisuuden
ehkäisemisessä tärkeä **s.8**

Kansalaisliikkeet kriminaalipolitiikan
vaikuttajina? **s.18**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Kansalaisjärjestöt ja kolmas sektori

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Parempaa vuorovaikutusta kansalaisten kanssa
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on oikeusministeriön kansliapäällikkö **Tiina Astola**. Hän uskoo, että uudet välineet tulevat parantamaan kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia lainsäädäntöön. Erityisen paljon hän odottaa keväällä avattavalta lausuntopalautte.fi -palvelulta. Ministeriön ajankohtaisena huolena on varmistaa oikeusturvan toteutuminen vaikeassa taloustilanteessa.

7 Kansalaisjärjestöjen vaikutusmahdollisuudet lainsäädäntöön
Anne Holmlund

Lakivaliokunnan puheenjohtaja arvioi, että järjestöjen vaikutusmahdollisuudet ovat viime aikoina parantuneet.

8 Järjestöjen panos rikollisuuden ehkäisemisessä tärkeä
Riikka Kostiainen

Haaste-lehti lähetti sähköpostikyselyn muutamille järjestöille, joiden toiminta sivuaa kriminaalipolitiikan tavoitteita. Vastauksissa korostuu järjestöjen merkitys matalan kynnyksen palvelujen tarjoajana, nopeana reagoijana ja kentän viestien eteenpäin viejänä. Kansalaisjärjestöt toivoivat lisää taloudellista tukea ja aitoja vaikutusmahdollisuuksia.

13 Rikosseuraamusalan järjestöt ja muuttuva rahoituspohja
Maija Helminen

Vertailevan tutkimuksen perusteella palvelutuotannosta on tullut yhä merkittävämpi rahoituslähde myös rikostaustaisten henkilöiden parissa työskenteleville järjestöille. Järjestöjen rahoituspohjan muuttumiseen liittyy ongelmia, jotka eivät vaikuta yksinomaan järjestöihin vaan lopulta myös niiden asiakkaisiin.

16 Uhria ei pidä kaapata kriminaalipolitiikan koventamisen välineeksi
Kainulainen, Honkatukia & Niemi

Rikoksen uhrin olivat pitkään niin tutkimuksen kuin kriminaalipolitiikan marginaalissa, mutta viime vuosikymmeninä uhri on noussut keskiöön niin kansallisilla kuin kansainvälisilläkin kentillä. Rikosten uhrin esiin nousu on herättänyt ihastusta, mutta myös vihastusta.

18 Kansalaisliikkeet kriminaalipolitiikan vaikuttajina?
Jukka Kekkonen

Viimeisten vuosikymmenten aikana ei ole juuri löytynyt järjestöjä tai liikkeitä, jotka olisivat puhuneet esimerkiksi syrjäytymisen ja rikollisuuden välisistä yhteyksistä. Toisaalta globaaleista muutoksista on noussut ennen näkemätön määrä ihmisoikeusaktivismia.

20 Marraskuun liikkeen perintö
Riikka Kostiainen

Marraskuun liike oli kontrollipoliittinen yhdistys, joka toimi vuosina 1967–1972. Vankeuden käytön vähentämisen lisäksi liike oli edistämässä montaa sosiaalista uudistusta. **Ilkka Taipale** ja muut liikkeen veteraanit ovat pitäneet liikkeen teemoja esillä myöhemminkin.

22 Kansalaisjärjestöt, kansalais-tottelemattomuus ja aktivismi
Kati Nieminen

Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli yhteisön arvojen kanavoimisessa poliittiseen päätöksentekoon. Sama tehtävä on usein yhdistetty kansalaistottelemattomuuteen, jolta on tavallisesti edellytetty mm. avoimuutta, julkisuutta ja väkivallattomuutta. Aktivismilla, kuten tottelemattomuudella, on kuitenkin myös toisenlaisia muotoja, joiden poliittisiin viesteihin on syytä suhtautua avoimesti.

24 Järjestötoiminta lisää turvallisuutta
Kristiina Kumpula

Vapaaehtoistoimintaan kohdistuu valtavasti odotuksia ja toiveita. On ensiarvoisen tärkeää, että vapaaehtois- ja järjestötoiminta tunnustetaan ja sen toimijoita kuullaan. Mutta on samalla varottava vapaaehtoistoiminnan välineellistämistä.

26 Kirkon diakoniatyö kohtaa yhteiskunnan toiset kasvat
Susanna Särkkä

Helsingin Kallion seurakunnassa suurin osa diakonien asiakkaista on köyhiä, moni lisäksi yksinäisiä, päihde- ja mielen-terveysongelmaisia.

28 Musliminuurille lisää vapaa-ajan toiminta
Susanna Särkkä

Islamilaista nuorisotyötä tehdään vähän, koska rahaa ei juuri ole ja vapaaehtoiset uupuvat. Tarjolla olevaan vähään toimintaan osallistuvat lähinnä nuoret, jotka ovat tänne jo hyvin sopeutuneet.

30 Romaninainsvangit keskiössä
Inka Jeskanen

Selvityksen mukaan romaninainsvankien ongelmat eivät olleet erityisiä, vaan usein kyse oli syrjäytymisestä ja ongelmien kaasaantumisesta kuten muillakin vangeilla.

31 Väkivallan ehkäisyä kansalaisjärjestön kehitysyhteistyönä
Saija Sambou & Aarne Kinnunen

Vapaaehtoiset suomalaiset asiantuntijat kouluttivat sosiaalityöntekijöitä, poliiseja ja yhteisötyöntekijöitä Gambiassa.

33 Lähisuhdeväkivallan sovittelu ja feminismin uudet tuulet
Juhani Iivari

Kirjoituksessa kuvataan lähisuhdeväkivallan keskeiset määritelmät, sen selittämiseksi esitetyt teoriat sekä teorioiden saamat politiikkameritykset. Lopuksi tuodaan keskusteluun feminismin uusi tulkinta restoratiivisesta oikeudesta lähisuhdeväkivallan ratkaisujen etsimisessä.

36 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Murha ja kulttuuri

38 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Miten parantaa työtään tekevien ihmisten turvallisuutta?

40 AJASSA

43 JULKAISUJA

HAASTE

ASIAANTUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen
Poliisiammattikorkeakoulu

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto
Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö
Ulla Knuuti
Rikosseuraamuslaitos
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Juha Kreuz
Päivölän opisto
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Rodeoimages MI

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%
Irttonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

14. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensä kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Oikeusvaltio ja kansalaiset

Ei ole mikään uutinen, että elämme vaikeita aikoja sekä yksityisessä että julkisessa taloudessa. Julkiseen talouteen kohdistuu ankaria säästöpaineita ja vaaditaan toimintojen tehostamista. Säästötoimien kohteena ovat olleet ja tulevat olemaan myös oikeusvaltion instituutiot. Monella taholla on kysytty, kuinka kauan voimme säästää ilman että kansalaisten oikeusturva vaarantuu.

Eurostatin tilastojen mukaan oikeusvaltion instituutioihin kun poliisiin, syyttäjä- ja tuomioistuineläinlaitokseen tai vankiloihin käytettiin vuonna 2012 Euroopan maissa julkisia varoja keskimäärin noin 2 % bruttokansantuotteesta. Eniten rahaa kului Kroatiassa, Bulgariassa, Slovakiassa ja Britanniassa. Vähiten oikeusvaltion instituutioihin kului rahaa Pohjoismaissa, mukaan lukien Suomi. Tässä tapauksessa halvalla näyttää saavan myös hyvää: juuri Pohjoismaissa kansalaisten luottamus oikeuslaitokseen ja poliisiin on hyvällä tasolla.

Mikä tällaisen yhtälön selittää? Uskallan väittää, että syytä on ainakin kaksi: sosiaalisia ristiriitoja ennaltaehkäisevä sosiaalipolitiikka ja toimiva kansalaisyhteiskunta. Siellä missä panostetaan sosiaaliin tulonsiirtoihin ja julkisiin hyvinvointipalveluihin, tarvitaan formaaliin kontrolliin ja sanktioihin vähemmän rahaa kuin muualla. Vertailevat tutkimukset ovat lisäksi osoittaneet, että hyvinvointivaltio ja kansalaistoiminta kietoutuvat toisiinsa joidenkin mielestä yllättävällä tavalla. Hyvä julkinen sosiaaliturva ei suinkaan passivoi vaan päinvastoin aktivoi kansalaistoimintaan, vapaaehtoistyöhön ja muuhun epäviralliseen kanssakäymiseen. Kansalaistoiminta täydentää ja tehostaa julkista palvelujärjestelmää. On mahdollista, että oikeudellisten instituutioidemme hyvä hyötysuhde perustuu ainakin osittain samaan logiikkaan: kun kansalaiset luottavat järjestelmään, he toimivat ennaltaehkäisevästi ja yhteistyöhakuisesti.

Meillä on lukuisa määrä kansalaisjärjestöjä, jotka toimivat nimenomaan julkisten oikeudellisten instituutioiden toimintaa täydentämällä ja tukemalla. Järjestöjen tehtäväkenttä on laaja ulottuen rikosten uhrien auttamisesta erilaisten riskiryhmien kuten päihdeongelmaisten ja vankilasta vapautuvien parissa tehtävään työhön. Lisäksi tulee muistaa, että kansalaisjärjestöillä on ollut suuri vaikutus siihen, millaiseksi rikosoikeus- ja seuraamusjärjestelmämme on viime vuosikymmenien aikana muotoutunut. Monien 1960- ja 70-luvuilla aktiivisesti toimineiden ”yhdenasianliikkeiden” merkitys on edelleen huomattava. Haaste-lehden tässä numerossa tuomme esiin joitakin esimerkkejä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ja oikeusvaltion välisistä suhteista.

Parempaa vuorovaikutusta kansalaisten kanssa

Oikeusministeriön kansliapäällikkö **Tiina Astola** uskoo, että uudet välineet tulevat parantamaan kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia lainsäädäntöön. Erityisen paljon hän odottaa keväällä avattavalta lausuntopalaute.fi-palvelulta. Ministeriön ajankohtaisena huolena on varmistaa oikeusturvan toteutuminen taloudellisesti vaikeassa tilanteessa.

Oikeusministeriön kansliapäällikön Tiina Astolan työtausta on yksityisoikeuden puolella, joten kriminaalipolitiikan asioihin hän on perehtynyt vasta kansliapäällikön tehtävän myötä vuodesta 2007 alkaen. Hän on ollut vaikuttanut suomalaisen kriminaalipolitiikan viime vuosikymmenten tarinasta. Vankilukua on voitu olennaisesti pudottaa ilman että rikollisuus on lisääntynyt ja tuloksena on ollut matalan rikollisuuden taso ja kohtuullisen matala vankitaso.

– On ollut hienoa katsoa esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen työtä, jossa aidosti yritetään miettiä rikosseuraamusjärjestelmän hyötyä.

Työstä on saatu mittausten mukaan myös tuloksia, esimerkiksi uusintarikollisuusluvut ovat olleet pienessä laskussa.

Kriminaalipolitiikan menestystarinaa kuitenkin koetellaan eri suunnista. Astolan mukaan yksi näkökohta on toimintaympäristön muuttuminen, esimerkiksi uudet tavat toimia tietoverkoissa. Eri tahoilla on erilaisia näkemyksiä siitä, toimiiko rikosvastuujärjestelmämme kunnolla muuttuvassa maailmassa.

Toiseksi haasteeksi Astola nostaa EU:n. Rikosoikeudellinen lainvalmistelu muuttui olennaisesti WTC-tornien kaatumisen jälkeen. Aiemmin oikeusministeriössä oli ajatel-

tu, etteivät EU-asiat tulisi koskettamaan kovin paljon rikos- ja prosessipuolta, mutta kävi aivan päinvastoin. Esimerkiksi terrorismiasiat ovat tulleet Suomen lainsäädäntöön EU:n kautta ainakin nopeammin kuin muutoin olisivat tulleet. Tällä hetkellä EU:ssa mietitään oikeudenalan kehittämistä Tukholman ohjelman päättymisen jälkeen. Suomen intressi on vaikuttaa EU:ssa erityisesti siihen, että huolehdittaisiin jo olemassa olevien rikosoikeuden instrumenttien täytäntöönpanosta. Lisäksi Suomi pyrkii tähdentämään rikoslain viimesijaisuutta ja vastustaa rangaistusasteikkojen asettamista.

Kolmas ongelma kriminaalipolitiikan johdonmukaisessa toteuttamisessa on se, että painetta tulee yksittäisistä asioista, ja tässä media on voimakas katalysaattori. Rangaistustasojen korottamisesta tulee melko usein vaatimuksia yksittäisten tapahtumien perusteella. Tällöin on iso vastuu järjestelmän kokonaisuuden kunnossa pitämisestä.

– Esimerkiksi seksuaalirikokset herättävät lehdistössä paljon keskustelua ja myös tunteita. Meille olisi tärkeää se, että asiasta olisi tutkittua tietoa. Tiedon avulla asioista voidaan keskustella. Joskus tällaiset yksittäiset asiat voivat tietenkin herättää tekemään tarpeellisia korjauksia.

OIKEUSHOIDON UUDISTAMISOHJELMAN HANKKEET ETENEVÄT

Kaikkialla valtionhallinnossa on käynnissä laajoja uudistuksia. Valtiontalouden heikentyminen vaikuttaa myös oikeusministeriön toimintaan. Kansliapäällikkö Astola huomauttaa, että ministeriöltä on jo leikattu runsaasti rahaa ja asetettu erilaisia velvoitteita, ja lisäsäästöjä voi seurata kevään kehysriihestä. Ministeriön yksi yritys vaikuttaa itse asioihin ja kehittää toimintaansa on ollut oikeudenhoidon uudistamisohjelman tekeminen.

– Vaikka sitä on moitittu säästöohjelmaksi ja tämä kategorisointi näkyi lausun-

tokierroksellakin, yksittäisistä hankkeista on saatu yllättävän positiivista palautetta. Kaikkein kriittisimmin suhtauduttiin rakennemuutoksiin, esimerkiksi ehdotukseen vähentää käräjäoikeuksien määrä puoleen eli noin viiteentoista, hän kertoo.

– Käytännön asioihin sitä vastoin suhtauduttiin myönteisesti. Ohjelmassa oli paljon asioita, jotka liittyivät tuomioistuinten toimintaan ja joustavuuteen sekä käsittelyketjujen lyhentämiseen. Niistä on jo useita hallituksen esityksiä valmisteilla, esimerkiksi jatkokäsittelyluvan soveltamisalan laajentamisesta valmistui juuri työryhmämietintö. Siinä ehdotetaan, että

Oikeusministeriön kansliapäällikkö Tiina Astola näkee kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksien parantuneen, vaikka uusien välineiden opettelussa on tekemistä puolin ja toisin.

kaikista asioista voi edelleen valittaa hovioikeuteen, mutta täysimääräiseen käsittelyyn päätyy aikaisempaa pienempi osa. Ajatuksena on saada resurssit kohdistettua niihin asioihin, joissa on joko oikeudellinen tai asianomistajan kannalta suuri oikeusturvaintressi.

Asioiden määrän vähentäminen tuomioistuimessa sai siis kannatusta – mutta oikeusturvaa vähentämättä. Astolan mukaan iso kysymys onkin, miten muutokset pystytään tekemään niin, että kansalaiset saavat oikeusturvaa, vaikka kaikki asiat eivät voi kulkea kaikkien oikeusasteiden läpi. Jotkut tahot lähitivät lausunnossaan siitä, että ensin pitäisi pystyä määrittelemään oikeusturva. Astola ei näe oikeusturvan määrittelyä abstraktilla tasolla mahdolliseksi. Ennemmin oikeusturva on arvioitava kussakin mietinnän kohteessa erikseen. Hän muistuttaa tunnetusta seikasta, että jos oikeusturvaa saa liian myöhään, se ei ole enää oikeusturvaa

– Alkuvuonna Brysselissä pidetyssä oikeusalan konferenssissa esitettiin myös näkemys, että jos kaikista asioista pääsee helposti tuomioistuimeen ja kun tuomioistuinte tekevät keskimääräisesti hyvää työtä, tuomioistuinte tukehtuvat eikä sitten kukaan saa oikeusturvaa. Koko ajan joudutaan tasapainottelemaan siinä, missä asioita käsitellään. Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa lähdetään siitä, että asiat pitäisi

ratkaista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Sen takia ryhdymme katsomaan myös oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua.

KANSALAISTEN VAIKUTAMISTA EDISTETÄÄN UUSILLA VÄLINEILLÄ

Rikoslainsäädännössä on takana suuri kokonaisuudistus. Tällä hetkellä oikeusministeriössä on valmisteilla seksuaaliasioita koskevaa lainsäädäntöä, esimerkiksi seksin ostajan vastuu tilanteessa, jossa hänen pitäisi ymmärtää, että on kysymys parituksesta tai ihmiskaupasta. Seuraamusjärjestelmän puolella eduskunnan käsittelyyn on menossa vankeuslakipaketti, jossa tarkistetaan ja päivitetään useita yksityiskohtia. Toinen suuri työ on yhdyskuntaseuraamusten kokonaislaki. Sakonmuunnoista on lähiaikoina tulossa hallituksen esityksen luonnos, joka lähtee lausunnolle. Rikoksenuhrien tukijärjestelmiä parantamisesta on käynnissä iso pohdinta. Toimikunta on äskettäin ehdottanut rikosuhrimaksua, joka kerättäisiin rikokseen syyllystyneiltä. Lisäksi eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan syyteneuvottelu, joka on periaatteellisesti erittäin tärkeä, Astola luettelee ajankohtaisia lainsäädäntöasioita.

Yksi yleinen periaate lainvalmistelun kehittämisessä on viime aikoina ollut kansalaisten, järjestöjen ja muiden sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien parantaminen. →

Rikosoikeuden, kriminaalipolitiikan ja perheoikeuden hankkeissa ei useinkaan ole selviä intressiryhmiä, arvioi oikeusministeriön kansliapäällikkö Tiina Astola.

→ Sidosryhmien kuulemisen ja osallistumisen kautta valmistelijat ja päätöksentekijät saavat asiantuntija- ja kokemustietoa sekä näkemyksiä valmisteilla olevan asian vaikutuksista eri kohderyhmiin.

– Ministeriöt osaavat aika hyvin perinteiset keinot, työryhmät ja lausuntokierrokset, mutta uudempaa tapaa toimia vielä harjoitellaan. Keväällä on tulossa uusi väline: lausuntopalautteen antaminen sähköisessä muodossa. Aikaisemminkin on toki ollut niin, että jos joku on halunnut lähettää lausunnon jostakin asiasta, se on luettu ja otettu osaksi valmistelumateriaalia. Sähköisen välineen kautta vaikutusmahdollisuudet kuitenkin varmasti paranevat, Astola arvioi.

– Yksi ongelma aidosti ovat resurssit. Jos palautteen määrä räjähdysmäisesti kasvaa, tarvitaan resursseja sen analysointiin. Järjestelmien käyttöön liittyy vahvasti velvollisuus antaa tietoa. Ei voida pyytää vain lausumaan jostain asiasta, vaan täytyy tarjota myös materiaalia, jossa asiaa on jotenkin avattu. Jos tällainen sähköinen järjestelmä rakennetaan hyvin ja lausuntopyyntöissä pyydetään ottamaan kantaa tiettyihin kysymyksiin, palautteen käsittely helpottuu ja vaikuttamiseen oikeasti päästään.

Astola tietää, että kansalaisjärjestöt ovat kritisoineet myös sitä, että lausuntoajat ovat liian lyhyitä. Ministeriön linjauksena on kuuden viikon lausuntoaika. Myös

se harmittaa järjestöjä, että vaikuttaminen tapahtuu liian myöhäisessä vaiheessa.

– Varmaan sellaisessa vanhanaikaisessa lausuntokierroksessa, jossa kaikki tehdään aivan valmiiksi ja sitten pyydetään lausuntoja, on syytäkin kritiikkiin. Mutta meillä on esimerkiksi yhä enemmän hankkeita, joissa virkamies tekee arviomuistion, josta pyydetään lausuntoja. Siinä vaiheessahan yleensä voi vaikuttaa. Vasta sitten asetetaan työryhmä tai toimikunta valmistelemaan uudistusta.

Myös työryhmien edustukset saattavat silloin tällöin kuohuttaa järjestökenttää. Astolan mukaan usein on todella vaikeaa arvioida, mikä kenttä oikeastaan on, ketkä ovat etutahoja ja keitä asia voi kiinnostaa. Tähänkin hän uskoo uuden sähköisen järjestelmän tuovan helpotusta.

– Silloin ei ole kyse vain viranomaisen käsityksestä siitä, mitkä ovat oikeita tahoja lausumaan asiasta, vaan halu lausua tulee toiselta puolelta. Vaikeaa on silti arvioida sitä, kuinka suuri taustajoukko jonkun mielipiteen takana on, mutta minusta on tärkeää, että eri näkemykset tulevat esille, hän sanoo.

– Usein sellaiset asiat ovat vaikeita, joissa ei ole selviä intressitahoja. Voi ajatella, että rikosoikeuden, kriminaalipolitiikan ja perheoikeuden hankkeet ovat juuri tällaisia. Asiassa voi olla joitakin intressitahoja – joilla voi olla kovakin ääni – mutta on vaikea saada irti yleisempää näke-

mystä. Kansalaispalaute voi oikea vastaus, kun ei ole vaikea perinnönsaajien tai perinnöluovuttajien järjestöjä, mutta ihmisillä on käsityksiä, mitä pitäisi tehdä.

Uusia sähköisiä välineitä ovat myös kansalaisaloite ja kuntalaisaloite. Ensimmäinen mahdollisesti lainsäädäntöön etenevä kansalaisaloite, tasa-arvoinen avioliitto, on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä.

– Vielä selvää, miten kansalaisaloitteen pohjalta lain tekeminen tapahtuu. Se voidaan tehdä joko eduskunnassa tai eduskunnasta tulee ponsi, että se täytyy tehdä ministeriössä. On poliittisesti jännittävää, miten siinä käy. Mutta aivan selvää on, että kansalaisaloitteella on suuri kannatus. Mielestäni on hienoa, että se tuo poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon asioita, jotka eivät sinne muuten nousisi. Tämä on tärkeää yhteiskunnan avoimuuden ja toimivuuden kannalta.

VAIKUTTAMINEN KUULUU LAINVALMISTELUUN

Kansalaisjärjestöt ja muut tahot pyrkivät vaikuttamaan lainsäädäntöön monin keinoin. Kansliapäällikkö Tiina Astola pitää ”lobbausta” huonona sanana, koska saanaa tuntuu sisältyvän oletus, että se on epäasiallista, vaikka niin ei olisi.

– Itse näen lobbauksen eri etu- ja intressitahojen oikeutetuksi pyrkimykseksi saattaa valmistelijoiden ja

päätöksentekijöiden tietoon näkemyksiään. Se on ehkä muuttunut, että on syntynyt yrityksiä, jotka ottavat lobbatavakseen eri tahojen asioita. Ammattilobbareita on toki ollut ennenkin, esimerkiksi SAK ja EK ja muut etujärjestöt. Tärkeää on, että virkamiehen täytyy tietää oma vastuunsa.

Oikeusministeriöön otetaan vaikutusmielessä yhteyttä vaihtelevasti, Astola kertoo. Yksityisoikeuden puolella esimerkiksi osakeyhtiölaissa ja tällaisissa otetaan paljonkin yhteyttä, mutta rikosoikeuden puolella harvemmin ja pääasiallinen keskustelu käydään julkisuudessa. Amnesty on ottanut yhteyttä esimerkiksi raiskausasioissa ja sakonmuunnossa puolestaan yrittäjäjärjestöt ovat olleet liikkeellä. Lobbauksista ja vaikuttamista tapahtuu verkostoissa, kuten yritysturvallisuuden neuvottelukunnassa, mutta ministeriöön myös soitetaan tai lähetetään aloitteita joko ministerille tai virkamiehille. Usein menetellään niin, että aloite merkitään muistiin ja kun asiaa aletaan valmistella, se otetaan huomioon. ■

Kansalaisjärjestöjen mahdollisuudet vaikuttaa lainsäädäntöön

Eduskunnan lakivaliokunnassa kuultavat asiantuntijat vaihtelevat varsin paljon riippuen siitä, mikä tyyppistä asiaa käsitellään. Kuultavina ovat lähes poikkeuksetta valmistelun kannalta keskeiset ministeriöt ja viranomaiset, ja yleensä listalla ovat myös tuomioistuimet, syyttäjälaitos, poliisi sekä asiaan perehtyneet oikeusoppineet. Asian luonteesta riippuen lakivaliokunta kuulee myös erityyppisiä järjestöjä. Kuultavat päätetään aina joka asiassa erikseen ja niistä myös keskustellaan valiokunnassa. Akateemisten kuultavien määrä on lakivaliokunnan toimialasta johtuen suuri.

Asiantuntijoina kuullaan usein omaa toimialaansa edustavia järjestöjä, kuten Tuomariliittoa, Lakimiesliittoa sekä Asianajajaliittoa. Mikäli asia liittyy tavalla tai toisella elinkeinoelämään tai työntekijöiden asemaan, kuullaan myös alan etujärjestöjä. Usein samat tahot ovat saattaneet olla mukana jo ministeriötason valmistelussa. Valiokunnan on myös hyvä tietää, miten esityksen lopullinen muoto on valmistunut ja millaisten vaihtoehtojen välillä punnintaa on suoritettu.

Valiokuntaneuvos laatii käsittelyn aluslistan niistä tahoista, jotka joka tapauksessa on syytä kuulla. Tämän lisäksi valiokunnan jäsenet voivat vapaasti esittää lisäkuultavia. Toisinaan järjestöjen edustajat ottavat myös itse yhteyttä valiokuntaan ja toivovat kutsua kuultavaksi. Osa voi myös lähettää lausunnon tai kannanoton oma-aloitteisesti, jolloin valiokunta voi liittää materiaalin kuulemisaineistoon ja ottaa sen huomioon asian käsittelyssä. Pääsääntö on, että järjestöjä kuullaan, jos niiden lausunnoilla arvioidaan olevan lisäarvoa valiokuntakäsittelyssä. Tällöin järjestöillä tulisi olla esimerkiksi tutkittua tietoa oman näkemyksensä tueksi ja riittävän hyvä asiantuntemus käsittelyssä olevasta asiasta. Suurin painoarvo on erityisosaamisella.

Kaikille avoimia kansalaisjärjestöjä valiokunta kuulee melko harvoin. Tämä johtuu siitä, että kaikki lakivaliokunnassa käsiteltävät asiat eivät ole välttämättä erityisen kiinnostavia kansalaisjärjestöjen kannalta tai niillä ei ole selkeää liityntäpintaa kansalaisjärjestökenttään. Joka asian kohdalla kuitenkin arvioidaan, löytyykö järjestöistä toimijaa, jota kyseinen asia erityisesti koskettaa. Tällöin esillä ovat yleensä valtakunnalliset järjestöt, mutta mikään ei estä kutsumasta kuultavaksi vaikka oman kylän kansalaisaktivisteja.

Kansalaisjärjestöjen asiantuntemus ja mahdollisuudet valmistella lausuntoja ovat hyvin erilaiset. Osalla on tehtävään palkattuja asiantuntijoita, jotka pystyvät laajastakin esityksestä löytämään oleelliset asiat. Toiset taas toimivat hyvin pienin resurssein, jolloin asiaan paneutumiseen on varattava useita viikkoja ennen kuulemistä. Myös järjestöjen asiantuntemus vaihtelee erittäin paljon. Usein kuultaviksi seuloutuu valtakunnallisia järjestöjä, jotka ovat jo muutenkin perehtyneet asiaan, mikä nopeuttaa ja helpottaa kuulemistä.

Periaatteessa kaikki esitetyt tahot kuullaan, jos ne liittyvät jollakin tavalla käsiteltävään asiaan. Kuulemisissa tulee noudattaa tasapuolisuutta ja huolehtia siitä, että kuultavia kohdellaan samalla tavalla. Tämä voi johtaa siihen, että yhden järjestön kuuleminen aiheuttaa tarpeen laajentaa kuulemisia muihinkin järjestöihin. Valiokunta kuitenkin itse harkitsee, millaista tietoa se haluaa saada päätöksenteon tueksi. On tärkeää, että erilaiset näkökulmat tulevat esille ja valiokunta saa asiasta riittävän laajan kuvan lausunnon tai mietinnön laatimista varten.

Mikäli esityksellä on kiire, valiokunta ei voi jatkaa kuulemisia määrättömän pitkään, mikä saattaa rajoittaa kuultavien määrää. Jos kuulemisaikaa ei pystytä aikataulusyistä järjestämään, voidaan se tehdä myös kirjallisesti. Viimeksi lakiva-

liokunta on kuullut järjestöjä mm. käsiteltäessä lasten kanssa työskentelevien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämistä sekä huoltoriitojen asiantuntija-avusteista tuomioistuinsovitteita.

Vaikka kaikkia esille nousevia muutostoiveita ei ole mahdollista ottaa valiokuntakäsittelyssä huomioon, valiokunta voi kuitenkin edellyttää kuulemisten perusteella jatkovalmistelua. Saadut asiantuntijalausunnat lähetetään valmistelemaan ministeriöön kommentoitavaksi, jolloin mahdolliset jatkoselvitystarpeet tulevat samalla helpommin huomioituiksi.

Mielestäni järjestöjen vaikutusmahdollisuudet ovat parantuneet. Myös ministeriöiden valmistelussa on usein mukana järjestöjen edustajia. Tällöin järjestöjen näkemykset tulevat esille jo aikaisemmassa vaiheessa. Valiokuntakäsittelyssä kuuleminen ei ole yhtä laajaa kuin ministeriötason valmistelussa ja esitykseen ei valiokunnassa yleensä tehdä kovin merkittäviä muutoksia, toki poikkeuksiakin on.

Useat järjestöt lähettävät säännöllisesti kansanedustajille sähköisiä tiedotteita ja osa järjestää myös tapaamisia eduskuntaryhmien tai edustajien kanssa. Tämä lisää niiden tunnettuutta ja sillä on vaikutusta käsitykseen järjestön asiantuntevuudesta. Aktiiviset järjestöt saavat paremmin viestinsä perille ja ne noteerataan helpommin myös kuultavia kutsuttaessa.

Kansalaisjärjestöjen kuuleminen sopii ehkä kaikkein parhaiten ns. pyöreän pöydän keskusteluihin ja julkisiin kuulemisiin, joissa keskitytään enemmän periaatetason kysymyksiin kuin yksityiskohtaisiin pykälämuotoiluihin. Kansalaisjärjestöjen näkemykset ovat kuitenkin yhtä tervetulleita niin julkisessa keskustelussa kuin myös suljetussa valiokuntakuulemisessa. ■

Kirjoittaja on lakivaliokunnan puheenjohtaja.

■ RIIKKA KOSTIAINEN

Järjestöjen panos rikollisuuden ehkäisemisessä tärkeä

Haaste-lehti lähetti sähköpostikyselyn noin 15 erityyppiselle järjestölle tai keskusliitolle, jonka toiminta jollain tavoin sivuaa rikollisuuden ehkäisyä tai muita kriminaalipolitiikan tavoitteita. Vastaus saatiin kuudelta. Vastauksissa korostuu järjestöjen merkitys matalan kynnyksen palvelujen tarjoajana, nopeana reagoijana ja kentän viestien eteenpäin viejänä. Kansalaisjärjestöt toivoivat lisää taloudellista tukea ja aitoja vaikutusmahdollisuuksia.

KYSYMYKSET

1. Miten toimintanne liittyy rikollisuuden ehkäisyyn tai muihin kriminaalipolitiikan tavoitteisiin?

2. Mihin asioihin suomalaisessa kriminaalipolitiikassa pyritte saamaan muutosta tai mitä näkökulmia tuomaan keskusteluun? Miksi? Miten?

3. Millaista tulosta vaikutustyönne mielestänne on tuottanut (esimerkiksi lakimuutoksia, asennemuutoksia, uusia toimintatapoja)?

4. Näettekö tarvetta kansalaisjärjestöjen roolin vahvistamiseen kriminaalipolitiikassa? Miksi? Miten se voisi käytännössä tapahtua?

5. Minkä palvelujen tuottaminen kriminaalipolitiikan toimintakentällä kuuluu viranomaisille ja mitä järjestöt voivat tehdä, entä vapaaehtoiset? Näettekö työnjaon muuttuvan tulevaisuudessa?

Rikosuhripäivystys (RIKU)

1 Uhrin tukeminen ja neuvonta edesauttavat osaltaan rikollisuuden ehkäisyssä. Tavoitteenamme on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasiassa todistavan asemaa vaikuttamalla sekä tuottamalla tuki- ja neuvontapalveluita. Suurin osa asiakkaista on erilaisten väkivaltarikosten uhreja.

2 Seksuaalirikos- ja lähisuhdeväkivalta-kysymyksissä uhrin ohjautuvat palveluihin hyvin, joskin pojat ja miehet uhrina tulisi tunnistaa paremmin. Katuväkivallan ja asuntomurtojen uhrien ohjaaminen palveluihin ontuu edelleen. Myös marginaalisimpien rikosten uhrien (esim. syrjintä ja ihmiskauppa) sekä rikosasian todistajien asemaan tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja lisätä peruspalvelujen asian-
tuntemusta näissä kysymyksissä. Kansa-

laisten eriarvoisuus suhteessa palveluihin näkyy. Haja-asutusalueilla palvelut akuutissa kriisissä olevalle rikoksen uhrille vaativat luovia toimintamalleja. Arjen työ osoittaa toistuvasti pieninä pidettyjä, mutta yksilön kannalta merkittäviä epäkohtia, esimerkiksi rikosasian käsittelyn pitkät kestoajat, uhrin tiedottaminen ja sensitiivinen kohtelu rikosprosessin eri vaiheissa, valtiokonttorin korvauskäytännöt ja niiden vaikutus toimeentulotukeen sekä rikoksen uhriksi joutuneen sairausloma-ajan palkkakysymykset.

3 RIKU on ollut mukana lainvalmistelun eri vaiheissa, aiheina esim. lähestymiskielto, lähisuhdeväkivalta, seksuaalirikokset, työpaikkaväkivalta ja rikosvahinkolain kokonaisuudistus. Asenteisiin vaikutetaan tarjoamalla maksuttomia koulutuksia rikoksen uhrin asemasta, sekä osallistamalla julkiseen keskusteluun. Palvelujen kautta olemme voineet edesauttaa asiakkaidemme selviytymistä ja esim. väkivaltakierteen katkaisua. Nuoria rikoksen uhreja on tavoitettu hyvin. Uusia toimintamalleja verkossa on chat-palvelu ja erilaiset kyselyt ja testit. RIKUssa luotua Visitor-toimintaa laajennetaan vähitellen. Sen myötä RIKUn työntekijät ovat tavoitettavissa säännöllisesti sellaisissa palveluissa, joissa uhrin tai rikosasian todistajat muutenkin asioivat – kuten poliisiasemat, tuomioistuintimet ja turvakodit. Myös useiden RIKUn palvelupisteiden sijainti kriisikeskuksissa on toimiva rakenne.

4 Roolia tulisi vahvistaa paitsi tuemalla toimintaa taloudellisesti, myös tunnustamalla järjestöjen toiminta yhtenä varteenotettavana toimijana. Matalan kynnyksen palvelujen tarjoajana ja kehittäjänä järjestöillä on tärkeä rooli. Joustavan organisaatorakenteemme myötä voimme reagoida nopeasti toimintaympäristön muutoksiin kehittämällä erilaisia toimintamalleja.

Organisoidulla ja ammatillisesti ohjatulla vapaaehtoisuudella voidaan tehdä paljon.

5 Nykyinen työnjako on pääosin hyvä. Organisoidulla ja ammatillisesti ohjatulla vapaaehtoisuudella voidaan tehdä paljon. Järjestöjen merkityksestä kriminaalipolitiikassa on puhuttu paljon. Kun nämä puheet muuttuvat vielä enemmän arjen teoiksi, saadaan aikaan enemmän.

Ihmisoikeusliitto

1 Työmme keskeinen painopiste on yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän ennaltaehkäisy. Tämä työ ehkäisee välillisesti myös rikollisuutta.

Teemme suoraa asiakastyötä kolmessa hankkeessamme. KokoNainen-hankkeemme ennaltaehkäisee tyttöjen ympärileikkauksia Suomessa, Kitke! kunniaan liittyvää väkivaltaa ja romanihanke puolestaan keskittyy romanien syrjinnän ehkäisyyn, mukaan lukien sisäsyrijintä.

2 Olemme tehneet selvityksen esimerkiksi syrjinnän uhrien oikeusturvakeinoista. Syrjinnän ja viharikosten raportointiin liittyy Suomessa ongelmia. Yksi näistä on kyseisten rikosten aliraportointi. Poliisi ei tunnista näitä rikoksia riittävän hyvin, ja uhrin oikeusturvan toteutumisessa on selviä puutteita. Uhrien on muun muassa vaikea saada asiaansa eteenpäin ja löytää sopivaa valitusreittoa.

Yksi keskeinen osa työtämme on haitallisten perinteiden, kuten tyttöjen ympärileikkauksen ja kunniaan liittyvän →

→ väkivallan, ehkäisy Suomessa. Valtion tulisi taata riittävät henkilöresurssit ja varat haitallisten perinteiden ja väkivallan vastaiseen työhön. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että viranomaiset tunnistaisivat haitalliset perinteet. Se ei voi olla yksi järjestöjen tehtävä.

3 Osallistumme ihmisoikeuksien kanalta keskeisiin politiikka- ja lainvalmisteluun joko istumalla valmistelutyöryhmässä tai lausuntoja antamalla. Joskus sitkeä vääntö tuottaa tuloksia, joskus ei.

Työskentelemme monien sensitiivisten aiheiden, kuten kunniaan liittyvän väkivallan parissa, joissa asennemuutos vie vuosikymmeniä. KokoNainen-hankkeemme on ollut olemassa 12 vuotta ja nyt voimme nähdä selviä merkkejä asennemuutoksesta. Lisäksi olimme vahvasti mukana siinä, että Suomeen saatiin sosiaali- ja terveysministeriön alainen tyttöjen ympärileikkauksen ennaltaehkäisytoimintaohjelma.

4 Kansalaisjärjestöjen tietoon tulee paljon yksittäisten ihmisten kokemuksia muun muassa syrjinnästä ja muusta mahdollisesti rikoksen tunnusmerkistön täyttävästä toiminnasta. Toivomme, että kansalaisjärjestöillä oleva ruohonjuuritason tieto otetaan huomioon päätöksenteossa ja että isolla työllä tehdyt syrjintätutkimukset kuluvat viranomaisten käsissä.

5 Valtion tulisi ottaa nykyistä enemmän vastuuta uhrien tukipalveluista, kuten ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja turvakotipaikoista. Toivomme myös, että viranomaiset resursoisivat riittävästi koulutusta esimerkiksi sosiaali- ja tervey-

Järjestötoiminta parhaimmillaan rakentaa osallisuuden ja kansalaisuuden yhteiskuntaa.

denhuoltoalan sekä turvallisuusalan henkilöstölle, jotta he tunnistaisivat nykyistä paremmin ihmisoikeusloukkaukset.

Setlementtiliitto

1 Setlementtityön ytimessä ovat dialogin ja vuorovaikutuksellisuuden lisääminen yhteiskunnassa, köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen työ, alue- ja lähidemokratiamallien rakentaminen sekä monikulttuurisen Suomen tasapainoinen rakentuminen. Onnistuessamme tässä uskomme ehkäisevämmä rikollisuutta.

2 Olemme osana Rikosuhripäivystystä, siis uhrin asema ja sen parantaminen on yksi tavoite. Etnisten vähemmistöjen kohtaaman rasisen väkivallan näkyväksi tekeminen ja siihen asenteilla vaikuttaminen on toinen. Yhteisöllisten toimintamallien rakentaminen huume- ja muille päihdekuntoutujille sekä nuorten syrjäytymisuhan alla olevien ihmisten tukeminen on kolmas. Tähän liittyy myös velka- ja talousneuvonta sekä sosiaalisen luototuksen kehittäminen. Luotamme ajatukseen, että kun kukaan ei häviä niin kaikki voittavat.

3 Yhteisöllisillä hoito- ja asumispalvelumalleillamme on saavutettu erittäin hyviä tuloksia, samoin paikkakunnilla joissa lähidemokratiamalleja on kehitetty ja käytetty, kuten kansalaisraati ja World Cafe. Setlementtiliikkeen laajamittainen kansalaistoiminta ja vapaaehtoistyö mahdollistavat etenkin työelämän ulkopuolella oleville ihmisille mahdollisuuden osallistua yhteiskunnan elämään ja olla siinä osallisina.

4 Ehdottomasti kyllä. Sen ei kuitenkaan pitäisi näkyä suojautumisena muita vastaan tai kodinturvajoukkojen rakentamisena. Järjestötoiminta parhaimmillaan rakentaa osallisuuden ja

kansalaisuuden yhteiskuntaa. Yhteiskunnassa kiinni oleva ja sen jäseneksi itsensä kokeva ihminen syyllistyy vähemmän todennäköisesti rikokseen kuin sen ulkopuoliseksi itsensä tunteva pettynyt ja vihainen ihminen.

5 Ilman muuta poliisitoiminta ja oikeuslaitos ovat viranomaisten vastuulla. Jos on kokemus siitä että poliisi ei toimi tai on kaukana, on löydettävä vastauksia viranomaistoimintaa kehittämällä – ei kodinturvajoukkoja tai vapaaehtoispuhjalla toimivia apupoliiseja käyttämällä. Meidän pitäisi yhdessä katsoa, missä menee viranomaistoimintojen rajapinnat ja tunnistaa sellaisia prosesseja, joita vahvistamalla vähennämme rikollisuuden kasvupohjaa. Yhteisöllisyys, osallisuuden monet polut ja kaikkinaisen ihmisten välisen kohtaamisen ja solidaarisuuden vahvistaminen ovat sellaisia. On luultavaa että viranomaistoimintojen taloudelliset resurssit eivät hevin lisäänty, mutta kansalaistoiminnan resurssi on oikein ymmärrettyinä määrätön. Toivomme keskusteluyhteyttä ja kumppanuuden henkeä kansalaistoiminnan ja viranomaisten välille.

Aseman Lapset ry.

1 Aseman Lapset ry:llä eri toimintoilla on useita yhtymäkohtia rikollisuuden ehkäisyyn. Jalkautuvan työn muodot, joita tehdään Löytävässä nuorisotyössä ja Walkers bussitoiminnassa, ennaltaehkäisevät katutasolla nuorten häiriökäyttäytymistä ja ilkivaltaa. Katusovittelulla puututaan konkreettisesti nuorten pikkutöteilyihin heitä itseään vastuuttavalla tavalla. Myös järjestön Friends-toiminta voidaan nähdä välineenä rikollisuuden ehkäisyyn. Friends-ohjelmassa lapset ja nuoret oppivat omien tunteidensa käsittelyä, joka on itsessään toimii rikosoirehdintaa vähentävänä tekijänä.

Julkinen sektori tarvitsee järjestötoimintaa, joka reagoi heikkoihin signaaleihin vie tarvittaessa viestiä eteenpäin.

2 Järjestön näkökulma painottaa yhteistyön merkitystä. Katutason työssä haastetaan toimijoita mukaan ”pulpetin” takaa kohtaamaan nuoria heidän vapaaajallaan. Merkittävää on se, että olemme onnistuneet luomaan aidon käytännön tason yhteistyön kauppakeskuksiin ja siten saaneet elinkeinoelämän mukaan osaksi rikosentorjuntatyötä.

3 Katutason työssämme näemme katuturvallisuuden konkreettisesti nuorten näkökulmasta. Uskoisin, että mm. viemällä kuntapäätäjää turvallisuuskävelyille nuorten itsensä valitsemille reiteille, olemme osaltamme mahdollistaneet nuorten vaikuttamismahdollisuutta päätöksentekoon. Turvallisuuskävelyt ovat myös avartaneet kuntapäätäjille sitä, mitä heidän tekemänsä päätökset käytännössä tarkoittavat.

4 Ennaltaehkäisevässä kriminaalipolitiikassa on paljon sellaista kehittämistyötä, joka on tarkoituksenmukaista tehdä erilaisina kehittämishankkeina. Esimerkiksi Katusovittelu on juuri tällainen kehittämishanke, jossa tilaus ja kohde on niin pienissä töttöilyissä, että virallinen järjestelmä on siihen liian raskas. Kuitenkin varhaisessa vaiheessa rikoksilla oirehtimiseen puuttumisen on todettu oleman tehokkainta rikosten ennaltaehkäisyä.

5 Kansalaisjärjestöjen rooli on moninainen suhteessa julkiseen sektoriin. Järjestötoimijana olemme pystyneet hyvin vapaasti ja nopealla aikataululla reagoimaan toimintaympäristön ja palvelujen muutokseen. Eli räätälöimään uusia toimintamalleja ad hoc. Julkinen sektori tarvitsee järjestötoimintaa, joka reagoi heikkoihin signaaleihin ja vie tarvittaessa viestiä eteenpäin, mikäli jonkin ilmiön haltuunotto tarvitsee tuekseen esimerkiksi lainsäädäntöä. Viranomaissektori

on ottanut työmme vakavasti ja tekee jatkuvasti hyvää yhteistyötä järjestömme kanssa. Järjestömme vapaaehtoistyö on aina ammatillisesti ohjattua, joka takaa laadukkaan palvelun ja aikaansa antavien vapaaehtoisten jaksamisen arvokkaassa työssään.

Helsinki Missio, Aggredi-hanke

1 Aggredi työskentelee kodin ulkopuolisiin väkivaltarikoksiin syyllystyneiden asiakkaiden kanssa. Asiakkaat ohjautuvat lähes yksinomaan viranomaisten, kuten vankiloiden, poliisin ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta. Keskeinen tavoite on kodin ulkopuoliseen väkivaltaan syyllystyneiden asiakkaiden kanssa tehtävien hoidollisten työmenetelmien kehittäminen. Yksilötasolla tavoitteena on asiakkaan väkivaltarikosten väheneminen tai niiden kokonaan loppuminen. Asiakkuutta määrittelevät rikoskriteerit ovat mm. pahoinpitelyt, henkirikokset, ryöstöt sekä näiden yritykset. Tämän lisäksi Aggredissa kehitetään toimintamallia sekä hoidollisia sisältöjä koulu- ja/tai joukkosurmaa suunnittelevien henkilöiden tavoittamiseksi ja auttamiseksi.

2 Nykyään puhuttaessa katuväkivallan tekijöistä huomio kiinnittyy usein rangaistusten koventamiseen. Yksi Aggredin tavoitteista on, että tekijätkin nähtäisiin ihmisinä, joita voidaan rangaistuksen lisäksi auttaa. On tärkeää, että väkivallan uhreja autetaan ja heidän oikeuksiaan parannetaan. Väkivallan tekijän auttaminen ei ole mielestämme kuitenkaan uhrilta pois. Täytyy muistaa, että väkivallan tekijän kanssa tehtävä työ on myös ennaltaehkäisevää uhrityötä. Kansainvälisetkin tutkimukset osoittavat, että rangaistusten pidentämisellä ei ole haluttua vaikutusta. Pitkät tuomiot ilman rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia

toimia pikemminkin lisäävät vankilaan takaisin palaamisen todennäköisyyttä.

3 Sisäministeriön sisäisen turvallisuuden sihteeristön mukaan Aggredi on esikuvallaan vaikuttanut poliittiseen päätöksentekoon, jonka merkittävimpänä saavutuksena on Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan lisätty maininta, jossa myös vakaviin katuväkivaltarikoksiin syyllystyneiden ihmisten hoidollinen tarve tulisi huomioida valtakunnallisesti.

4 Järjestöjen roolia rikoksia ehkäisevinä ja kuntouttavina tahoina tulisi edelleen korostaa. Järjestöt olisi nähtävä laadukasta ja ammattimaista hoitoa tarjoavina, nopeasti yhteiskunnan eri ongelmiin tarttuvina sekä viranomaisten kanssa tasavertaisina yhteistyökumppaneina.

5 Viranomaisilla on oma selkeä roolinsa kontrollijärjestelmän ylläpitäjänä. Järjestöjen rooli kriminaalipolitiikan kentällä sen sijaan liittyy vahvasti rikosten tekijöiden kuntouttamiseen ja sitä kautta rikosten vähentämiseen. Järjestöjen puolueeton rooli mahdollistaa esimerkiksi Aggredissa laaja-alaisemman asiakkaan elämän pohdinnan ilman viranomaisvelvoitteen tuomia valvonta- tai ilmoitusvelvollisuuksia.

Sininauhaliitto

1 Sininauhaliitto toimii valtakunnallisella tasolla päihde- ja kriminaalipoliittisena vaikuttajana. Vaikuttamistyön painopisteenä on kaikkein heikoimmassa asemassa olevien auttaminen ja puolustaminen. Eriarvoisuuskehityksen myö-

Vankiloissa tarvitaan kansalaisjärjestöjen läsnäoloa.

→ tä vaikuttamistyölle tarvetta on entistä enemmän.

Järjestöt näkevät toimintansa tärkeäksi tavoitteeksi myös rikoskierteen katkaisemisen. Monet Sininauhaliiton jäsenjärjestöt ottavat vastaan koevapaudessa ja yhdyskuntapalvelussa olevia. Koevapauteen liittyy normaaliyhteiskuntaan valmistautumisen lisäksi kuntouttavaa työtoimintaa ja työharjoittelua. Koevapauden ja yhdyskuntapalvelun suorittaminen järjestöissä vähentävät laitusrangaistuksen tarvetta. Osa järjestötyöntekijöistä ja järjestöjen vapaaehtoisista tekee myös vankilakäynnejä. Niissä tärkeää on kontakti vankilan ulkopuolisiin ihmisiin. Joillakin jäsenjärjestöillä on päihdeettömiä tukiasuntoja, jotka on varattu nimenomaan vankilasta vapautuville. Päiväkeskuksissa käy paljon päihdeiden käyttäjiä, joista osalla on myös rikostaustaa. Kun he kokevat keskustusten toiminnan ja yhteisön omakseen, se ehkäisee samalla rikollisuutta.

2 Valvottu koevapaus, jota toteutetaan järjestöjen yhteydessä, saa kiitosta osakseen. Yhdyskuntapalvelua taas jotkut jäsenjärjestöt kritisoivat rangaistuksenomaisuuden puutteesta, erityisesti koska sitä käytetään paljon rangaistuksena rätijuopumuksesta, mikä voi johtaa tämän rikoksen inflaatioon.

Vankilasta vapautuvien jälkihoito ja tuki on riittämätön, jotta yhteiskuntaan uudelleen kiinnittyminen onnistuisi tavalla tavalla. Vapauttamisohjelmissa pitäisi huomioida jokaisen yksilölliset tarpeet. Järjestöjen roolia jo ennen vapautumista voitaisiin tehostaa, mutta siihen tarvitaan taloudellista tukea; asia ei voi toimia pelkästään vapaaehtoispuolelta. Vapautumiseen tulee kehittää uusia tai käyttää muuten hyviksi koettuja keinoja.

Vankiloissa olevien perheet ja perheelliset vangit tulee myös huomioida paremmin. Parhailaan on käynnissä mm. isä-projekti, joka haluaa tukea vankilassa olevien isien vanhemmuutta.

Kaiken kaikkiaan asennemuutosta yhteiskunnassa tarvitaan edelleen. Esimerkiksi jotkut kunnat osoittavat omilla toimillaan selvästi, ettei vapautuvia vankeja haluta paikkakunnalle. Vapautuvien vastaanottamiseen ei myöskään ole riittävästi tarjolla esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen avustuksia. On myös huomattu, että asennemuutos vankilasta vapautuvia kohtaan pitää viedä kaikille tasoille. Myös järjestöjen omassa toimintaympäristössä ilmenee vääränlaista asennetta; ei haluta tunnustaa, että vapautunut on suorittanut rangaistuksensa, eikä vankilassa suoritettavan rangaistuksen vaihtoehtoja aina hyväksytä. Yhdyskuntapalvelun aseman vahvistaminen ja sen parempi tunnettavuus tarvitsisi keskustelua julkisella foorumilla. Nyt tätä rangaistusmuotoa ei pidetä riittävänä.

3 Yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa koemme vaikuttavamme lainsäädäntöön. Yksittäisten jäsenjärjestöjen vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset ja varsinainen vaikutustyö tapahtuu keskusjärjestön kautta. Yksittäisenä toimintatapana, joskaan ei enää kovin uutena, vankilasta vapautuvien osalta haluamme mainita työtoiminnan tarjoaminen niille, joilla ei ole taustansa vuoksi mahdollisuutta päästä muualle.

Osa järjestöistä on tehnyt vuosikausia työtä vankiloiden sisällä. Sininauhaliiton jäsenjärjestöjen viesti vangeille on kristillisen vaihtoehdon tarjoaminen. Sille on tilausta ja se on myös tuottanut hyviä tuloksia yksilötasolla: uskoontulo on auttanut mm. yhteiskuntaan integroitumisessa.

4 Päihde- ja kriminaalipolitiikan yhtymäpintaa tulisi työstää laajemmin ja käydä yhteiskunnallista keskustelua. Ne

liittyvät molemmat syrjäytymisen ytimeen ja kuuluvat valitettavan usein yhteen. Kansalaisjärjestöjen roolin vahvistaminen kriminaalipolitiikassa saa kannatusta. Kansalaisjärjestöillä on hyvät mahdollisuudet kohdata vankilasta vapautuvia ja vapautuneita. Osa heistä ei esimerkiksi halua tulla päiväkeskuksiin mm. leimautumisen pelon takia. Silloin järjestöistä voidaan tehdä kotikäynnejä. Ylipäätään korostamme tukihenkilöjärjestelmän merkitystä, vankiloissa tarvitaan kansalaisjärjestöjen läsnäoloa. Kentällä toimivien ääntä kannattaa kuulla. Järjestöihmisillä on paljon näkemystä ja arjen asiantuntemusta, jota tarvitaan erityisesti vapautumisen eri nivelkohdissa. Myös päihdetyöstä järjestöillä on huomattava kokemusaaminen.

5 Nykyistä vastuujakoa pidämme melko hyvänä. Järjestöillä ja niiden vapaaehtoisilla on oma roolinsa vapautuneiden ja vielä vankilassa olevienkin auttajina. Keskusliiton kautta järjestöjä tulee kuulla nykyistä enemmän lainsäädäntövalmisteluissa. Paikallisille järjestöille saa mielellään jäädä ihmisen kohtaamisen tehtävä, tukihenkilötoiminta, päiväkeskuspalvelut, elämän hallinta ja uusien sisältöjen tarjoaminen, vertaistuki, evankeliumin vieminen ja sielunhoito. Järjestöjen harteille ei pidä sälyttää liian laajaa tehtäväkenttää. Nyt on olemassa hyvät perinteet ja yhteistyö vankeinhoiton kanssa koetaan hyväksi. Sitäkin olisi syytä pohtia, kuuluisiko vankilasta ulos saattaminen viranomaisille. Nyt se on järjestöjen vastuulla. Järjestöt voisivat ottaa enemmän roolia siinä, että vapautunut saa mielekästä tekemistä ja pysyttelee raittiina. Kunnat tulisi pakottaa ottamaan enemmän vastuuta vapautumisen puitteista. Myös työmahdollisuuksia tulisi löytyä kotikunnan kautta, kun nyt se pääasiassa jää järjestöjen huoleksi. ■

Rikosseuraamusalan järjestöt ja muuttuva rahoituspohja

Vertailevan tutkimuksen perusteella palvelutuotannosta on tullut yhä merkittävämpi rahoituslähde myös rikostaustaisten henkilöiden parissa työskenteleville järjestöille. Järjestöjen rahoituspohjan muuttumiseen liittyy ongelmia, jotka eivät vaikuta yksinomaan järjestöihin vaan lopulta myös niiden asiakkaisiin.

Järjestöt tarjoavat kansalaisille tilaisuuksia toimia yhdessä tärkeiksi koettujen asioiden puolesta ja useat tarjoavat kohderyhmilleen myös sellaisia erikoistuneita palveluja, joita muualla ei ole tarjolla. Kriminaalipoliittisesti merkittäviä ovat vankien ja vankilasta vapautuvien parissa työskentelevät järjestöt, joita Suomessa ovat esimerkiksi KRIS-yhdistykset ja Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS. Samalla kun ne toimivat kohderyhmänsä puolesta, ne tekevät merkittävää rikosentorjuntatyötä.

Tämä järjestöjen tärkeä rooli on ollut lähtökohtana tutkimukselleni, jossa tarkastelen vankien ja vapautuvien vankien parissa työskentelevien järjestöjen roolia ja asemaa vertailevasti neljässä eri maassa. Esittelen tässä kirjoituksessa tutkimukseni taustaa ja teen muutamia alustavia havaintoja

keräämästäni haastattelulainneistosta. Keskityn järjestöjen näkemyksiin muuttuvan rahoituspohjan vaikutuksista niiden työskentelyyn.

Tarkastelen tutkimukseni seitsemän vankilasta (tai muista seuraamuksista) vapautuvien parissa työskentelevän vapaaehtoisorganisaation roolia kolmessa Pohjoismaassa – Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa – sekä yhdessä angloamerikkalaisen kulttuurin maassa, Skotlannissa. Suomalaisista järjestöistä tutkimukseeni valikoitui KRIS ja KRITS, Ruotsista niin ikään KRIS-järjestö ja siitä muutama vuosi sitten erkaantunut X-CONS, Norjasta Wayback-järjestö ja Skotlannista Sacro sekä Apex Scotland -järjestöt. Kaikissa maissa on toki olemassa useampiakin vastaavia järjestöjä. Kuitenkin sellaisia järjestöjä, joiden kohderyhmänä ovat ensisijaisesti rikosseuraamus-

taustaiset eivätkä esimerkiksi päihdeongelmaiset henkilöt, on hyvin vähän. Valikoimani järjestöt ovat valtakunnallisia ja niillä on useita yhteistyösuhteita sekä säännöllistä vaikuttamistoimintaa suhteessa viranomaisiin. Tutkimukseni tarkastelee erityisesti sitä, millaiseksi nämä järjestöt käsittävät mahdollisuutensa toteuttaa omaa näkemystään ja vaikuttaa kohderyhmänsä asioihin kriminaalipolitiikassa.

PALVELUTUOTANNON KOROSTUMISESSA HAITTOJA

Tutkimuskysymykseni taustalla on se, että monet järjestöt toimivat tutkimuksen maissa uudenlaisessa tilanteessa. Hyvinvointipalvelujen ulkoistamistrendin myötä julkinen sektori näkee kolmannen sektorin nykyään yhä enemmän palveluntuottajaroolissa ja ostopalvelujen merkitys jär-

jestöjen rahoituksen lähteenä on kasvanut. Vaikka palvelutuotannolla julkiselle sektorille voi olla järjestöille myös positiivisia vaikutuksia, kuten toimintojen arviointimenetelmien kehittyminen ja dialogin lisääntyminen viranomaisen ja järjestön välillä, palvelutuotantoon perustuva rahoitus on yleisemmin kuitenkin ongelmallinen tulonlähde vapaaehtoisorganisaatioille. Ensinnäkin järjestöjen on vaikeaa pärjätä kilpailutuksissa muille tarjoajille siksi, että niiden fokus ei ole taloudellisen voiton tavoittelussa. Jos siis julkisen rahoituksen pääväyläksi muodostuisivat palvelusopimukset eikä avustusrahoitus, järjestöjen toimintaedellytykset voisivat merkittävästi heikentyä. Toiseksi liiallinen riippuvuus palvelusopimuksista voi ajaa järjestöt kauemmaksi niiden alkuperäisistä tehtävistä ja järjestöt voivat ryhtyä sellaisiin →

Jos julkisen rahoituksen pääväyläksi muodostuisivat palvelusopimukset eikä avustusrahoitus, järjestöjen toimintaedellytykset voisivat merkittävästi heikentyä.

→ toimintoihin, jotka eivät enää ole niiden tarkoituksen mukaisia.

Toistaiseksi nämä uhkakuvat eivät kuitenkaan ole ainaakaan laajemmassa mittakaavassa toteutuneet Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, vaikka järjestöjen palveluntuottajaroolien on havaittu korostuneen myös Pohjoismaissa. Isossa-Britanniassa järjestöjen tilanne näyttää kuitenkin huolestuttavammalta, sillä sekä Skotlannissa että etenkin naapurimaassa Englannissa julkisen sektorin rahoitus järjestöille koostuu yhä enemmän ostopalvelusopimuksista ja yhä vähemmän avustusrahoituksesta. Merkittävä tekijä tähän kehitykseen on ollut mo-

lemmissa maissa harjoitettu kolmannen sektorin politiikka, joka on ohjannut järjestöjä tuotteistamaan palvelujaan julkiselle sektorille.

Samalla kolmannen sektorin tutkijoiden huoli on kasvanut järjestöjen itsenäisyydestä ja mahdollisuuksista vaikuttaa tehokkaasti juuri niille tärkeiden kohderyhmien puolesta. Viime aikoina myös kriminologit ovat ryhtyneet keskustelemaan kilpailuttamiskäytäntöjen vaikutuksista rikosseuraamusjärjestelmälle palveluja tarjoaviin vapaaehtoisorganisaatioihin. Englannissa keskustelua on käyty esimerkiksi järjestöjen tekemistä myönnytyksistä omien arvojensa suhteen. Yksi äärimmäinen esimerkki

on Nacron – merkittävän seuraamusjärjestelmän alueella toimivan vapaaehtoisjärjestön – osallistuminen kilpailutukseen yksityisen vankilan pyörittämisestä yhdessä turvallisuusalan yrityksen kanssa.

Tutkijoita on myös huolestuttanut se, että paine palvelusopimusten tavoitteiden saavuttamiseen saa järjestöt valikoimaan palveluihinsa vain ne asiakkaat, joiden kanssa ne varmimmin pääsevät tavoitteisiin. Vaarana on siis, että näiden järjestöjen työstä häviää juuri se ominaisuus, joka on tehnyt niiden työstä erityisen arvokasta: mahdollisuudet ja halu työskennellä niiden ihmisten kanssa, joiden ongelmat ovat muiden yhteis-

kunnan tukitoimien saavuttamattomissa.

TUTKIMUKSEN JÄRJESTÖT ERITYYPPISIÄ

Tutkimukseni järjestöistä KRIS-järjestöt, X-CONS ja Wayback ovat niin sanottuja vertaistukijärjestöjä, joiden toiminta pohjautuu siihen, että rikollisuudesta ja päihhteistä irti päässeet henkilöt auttavat muita samanlaisessa tilanteessa olevia irti kierteestä. Järjestöjen ydintoimintoihin kuuluvat muun muassa vapautumiseen valmentavat vierailut vankien luona sekä vertaistuki eri muodoissaan vapautumisen jälkeen. Yleisellä tasolla vertaisjärjestöjen talous nojautuu enemmän avustusrahoitukseen kuin palveluntuotantoon. Ostopalveluilla kuten päihdeohjelmilla ja tukiasumispalveluilla näyttäisi kuitenkin olevan suurempi merkitys ruotsalaisille vertaisjärjestöille, kun puolestaan Suomen KRISin ja norjalaisen Waybackin rahoitus tulee enemmän avustuksina. Tästä huolimatta näilläkin järjestöillä on ostopalveluja ja kaikissa vertaisjärjestöissä niiden merkitys korostuu etenkin paikallistasolla.

Skotlantilaisia Apexia ja Sacroa sekä suomalaista KRITSiä voi luonnehtia ammattimaisiksi järjestöiksi. Viittaaan ammattimaisuudella tässä siihen, että nämä järjestöt edellyttävät työntekijöiltään lähtökohtaisesti soveltuva koulutusta, kun taas vertaisjärjestöissä yleensä painotetaan omaa rikos- ja päihde-

Vertaistukijärjestöjen toiminnan idea on, että rikollisuudesta ja päihhteistä irti päässeet henkilöt auttavat muita irti kierteestä.

Järjestöt eivät arvostaneet ostopalvelusuhteita viranomaisiin yhtä arvokkaina toimintamuotoina kuin muita yhteistyösuhteita.

taustaa. Lisäksi vapaaehtoisten työpanos on ammattimaisten järjestöjen työssä huomattavasti pienempi kuin vertaisjärjestöissä. Apexin, Sacron ja KRITSin toiminnot koostuvat paljolti erilaisista palveluista. Haastattelussa Apexin edustaja mainitsi tärkeimpinä toimintoina esimerkiksi ennaltaehkäisevät palvelut, Sacron edustaja vankilasta vapautumiseen valmentavat palvelut ja mentoroinnin ja KRITSin edustaja kriminaaliasiamies- ja tukiasumispalvelut. Skotlantilaisjärjestöjen tärkeimmät rahoituslähteet ovat paikallisten viranomaisten kanssa solmitut palvelusopimukset, mikä on tuonut järjestöjen toimintaan viime vuosina paljon epävarmuutta. Etenkin Apex on kokenut pahoja taloudellisia ongelmia, sillä se on menettänyt useita sopimuksia julkiselle sektorille – joka on ryhtynyt tuottamaan itse aiemmin ulkoistamia palveluja, mikä taas johtuu keskus- ja paikallishallintojen välisestä sopimuksesta. Skotlantilaisjärjestöistä poiketen KRITSin rahoitus pohjautuu suurimmaksi osaksi avustuksiin sekä omasta varallisuudesta saatuihin tuotoihin.

JÄRJESTÖJEN NÄKEMYKSET OSTOPALVELUISTA LÄHINNÄ KIELTEISIÄ

Vaikka järjestöt toivat haastattelussa esiin myös joitain positiivisia seikkoja kuten arviointimenetelmien kehittämisen, olivat näkemykset ostopalveluista järjestöjen toiminnan rahoituksen väylinä

enemmän kielteisiä. Näin oli vertaisjärjestöissäkin, joissa ostopalveluiden määrä muihin tutkimuksen järjestöihin verrattuna oli pienempi.

Eniten ostopalveluiden negatiivisia vaikutuksia toi ilmi skotlantilainen Apex, jonka riippuvuus ostopalveluista oli tehnyt sen toiminnasta hyvin epävarmaa ja lyhytjänteistä. Saadakseen rahoitusta järjestö oli joutunut vakavasti pohtimaan myös sellaisiin kilpailutuksiin ryhtymistä, jotka eivät suoraan osu sen kohderyhmään. Apexin edustaja koki myös, että ostopalvelusopimukset rajoittavat toisinaan järjestön mahdollisuuksia toimia tavalla, joka olisi aidosti hyödyllistä heidän kohderyhmälleen. Palvelusopimukseen voi esimerkiksi kuulua asiakkaan tukeminen työnhaussa, vaikka hänen akuutti tarve olisikin asunnon tai jopa kirjoitus- ja lukutaidon hankkimisessa. Myös KRITS toi ilmi saman palvelusopimusten rajoitteisiin liittyvän ongelman. Vaikka vertaisjärjestöt olivat monessa suhteessa resursseiltaan vaatimattomampia kuin muut tutkimani järjestöt, niiden merkittävä etu oli huomattavasti suurempi vapaus toimia juuri asiakkaiden tarpeista käsin, sillä ne olivat harvemmin sidottuja jonkin tarkoin rajatun palvelun tuottamiseen.

Verrattuna Apexiin Sacron edustajan näkemykset ostopalveluista olivat vähemmän kriittisiä, mikä ehkä johtui sen paremmasta menestyksestä kilpailutuksissa. Sacros-

sakin tosin myönnettiin, että järjestö on panostanut enemmän palvelutuotantoon ja varsinainen vaikuttamistyö on jäänyt toiseksi. Molemmissa järjestöissä ostopalvelujen tilaajat myös määrittivät pitkälti sen, ketkä pääsevät niiden palveluihin, sillä asiakkaaksi ei pääse ilman maksavan tahon ohjausta. Skotlantilaisjärjestöjen asiakkaiden kannalta merkittävää on myös se, että nykyisessä kilpailutusilma- piirissä aiemmin yhteistyötä tehneistä järjestöistä on tullut toistensa kilpailijoita. Alan vapaaehtoissektorin nähtiin kasvaneen jopa liian suureksi. Esimerkiksi suomalaisten järjestöjen näkemykset kolmannen sektorin toimijoiden määrästä olivat täysin päinvastaiset ja kohderyhmän pariin toivottiin enemmän järjestöjä.

KOKONAISVALTAISEM- PAA TARKASTELUA JATKOSSA

Ostopalvelut eivät suinkaan ole ainoa tekijä, joka vaikuttaa järjestöjen mahdollisuuksiin ajaa oman kohderyhmänsä asioita kriminaalipolitiikassa. Esimerkiksi järjestön maineella ja etenkin kyvyillä luoda toimivia yhteistyösuhteita viranomaisiin on suuri merkitys järjestön vaikuttamismahdollisuuksille. Näiden muiden seikkojen tarkastelu jää kuitenkin myöhemmissä kirjoituksissa selvitettäväksi. Tässä kohtaa on kuitenkin syytä mainita, että järjestöt eivät arvostaneet ostopalvelusuhteita viranomaisiin yhtä arvokkaina toimintamuotoina kuin

muita yhteistyösuhteita. Tämä johtui siitä, että ostopalvelusopimuksissa vain toinen osapuoli määrittelee työskentelyn ehdot ja järjestön roolina voi olla pelkkä suorittajan osa.

Alustavien havaintojen perusteella näyttää siis siltä, että ostopalvelujen käyttöön järjestöjen rahoituksessa liittyy ongelmia, jotka eivät vaikuta yksinomaan järjestöihin, vaan lopulta myös niiden asiakkaisiin rajoittamalla esimerkiksi palveluihin pääsyä tai tekemällä palveluista heille epätarkoituksenmukaisia. Tämä ei luonnollisesti palvele myöskään tehokasta rikoksentorjuntatyötä. ■

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

Uhria ei pidä kaapata kriminaalipolitiikan koventamisen välineeksi

Nils Christie toi 1970-luvulla esille, miten rikoksen uhri oli rikosprosessissa unohdettu osapuoli. Hänen kritiikkinsä osui oikeaan, sillä rikosten uhrit olivat pitkään niin tutkimuksen kuin kriminaalipolitiikankin marginaalissa. Tilanne on kuitenkin muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana, sillä rikoksen uhri on noussut keskiöön niin kansallisilla kuin kansainvälisilläkin kentillä. Rikosten uhrien esiin nousu on herättänyt ihastusta, mutta myös vihastusta.

Suomalaista kriminaalipolitiikkaa kutsutaan usein humaniksi ja rationaaliseksi. Päämääränä on vankiluvun pitäminen matalana. Rikosten uhrien näkökulman esiin nostaminen voi huolestuttaa, koska heidän oletetaan kostonhimoisina asettuvan tätä tavoitetta vastaan ja haluavan saattaa rikosentekijät vankilaan. Rikosten uhrien osallistumisen keskusteluun pelätäänkin vääjäämättä johtavan kriminaalipolitiikan kiristymiseen. Tuoreimpana esimerkkinä voi mainita kansalaisaloitteen, jossa vaaditaan kovempia rangaistuksia rattijuopille.

Kansainvälisissä keskusteluissa rikoksen uhrin on katsottu saavan jo liikaa painoarvoa, koska ihmisten voimakas samastuminen uhrin kärsimyksiin on johtanut kontrollin kasvuun. **David Garland** (2001) kuvaa tunteisiin vetoavaa poliittista retoriikkaa, jossa rikosten uhrit ovat kaiken huomion keskipisteenä. Garland kuvaa ajanhenkeä sellaiseksi, että rikosten uhrien suojelun nimissä vaaditaan heidän kaikenpuolista kunnioittamista rikosentekijöiden oikeusturvan kustannuksella. Uhrien kertomukset, heidän

kokemansa kärsimykset ja heidän esittämänsä vaatimukset on nykyisin otettava kaikessa kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa huomioon.

Tällainen uhrikeskustelu on käynyt Yhdysvalloissa kuumana. Sillä on ollut suoranaisia vaikutuksia niin rikosprosessiin kuin rangaistustasoonkin. Rikosprosessin sisällä rikosten uhreille on annettu ääni, kun he ovat saaneet mahdollisuuden niin sanotun uhripuheenvuoron muodossa kertoa rikoksen aiheuttamista seurauksista. Uhripuheenvuoro voi joissakin tapauksissa vaikuttaa myös rikosentekijälle tuomittavaan rangaistukseen.

Keskustelulla on yhteytensä turvattuuden tunteeseen, sillä pahimmillaan toisten uhrikokemuksilla ”mässäily” voi johtaa rikollisuuden pelon kasvamiseen. Rikosten pelkoa lietsotaan riippumatta siitä, onko rikollisuuden määrä ollut todellisuudessa kasvussa. Jos asiaa tarkasteltaisiin tutkimustiedon valossa kävisi päinvastoin ilmi, että perinteisten omaisuus- ja useiden väkivaltarikosten määrä on länsimaissa ollut pitkään laskussa. Ihmisten turvallisuus ei ole luultavasti

koskaan ollut niin hyvä kuin nyt, mutta pelko ei ole lieventynyt. Tutkimustieto ei välttämättä auta sitä yksittäistä henkilöä, joka on joutunut rikoksen kohteeksi, mutta sen avulla voidaan yleisellä tasolla pyrkiä hillitsemään liioiteltua rikosten pelkoa.

Jos Garlandin jo klassikon aseman saanut teosta ”The Culture of Control” malttaa lukea riittävän tarkkaan, voi huomata, että hänen esittämänsä kritiikin kärki ei kuitenkaan suuntaudu yksittäisiä uhreja tai uhriliikettä vastaan. Sen sijaan hän kritisoi sellaista poliittista ja populistista keskustelua, jossa rikoksen uhri saa symbolisen arvon. Uhri edustaa ”kunnan kansalaisia”, joista kuka tahansa voi joutua rikoksen kohteeksi. Kirjoitimme viime syksynä yhdessä Tapio Lappi-Seppälän juhlakirjaan artikkelin, jossa katsoimme, että rikoksen uhri on eräällä tavalla kaapattu kriminaalipolitiikan koventamisen välineeksi. Tällöin ei olla todellisuudessa kiinnostuneita rikoksen uhrin asemasta tai uhrin oikeuksien parantamisesta, vaan tarkoituksena on puhua ”uhrin suulla” rangaistusten kiristämisen puolesta.

SUOMESSA KESKUSTELU MALTILLISTA

Suomessa uhrinäkökulman esille nostaminen ei ole herättänyt kovin kiihkeää keskustelua tai voimakasta vastakkainasettelua. Tosin joitakin jännitteitäkin löytyy ja etenkin internetin keskustelupalstoilta voi löytää kärkeviä kannanottoja muun muassa rangaistusten koventamisen puolesta. Suomalaiset uhrien puolesta toimineet järjestöt eivät kuitenkaan ole missään vaiheessa sortuneet ylilyönteihin. Rikosten uhrien parissa toimivat liikkeet ovatkin olleet varsin maltillisia, eivätkä ne ole nähneet tarpeelliseksi profiloitua kovien rangaistusten kannattajina. Tärkeämpää on ollut kehittää uhrien tukipalveluja ja lisätä esimerkiksi viranomaisten ymmärrystä rikoksen uhriksi joutumisen aiheuttamista vaikutuksista.

Keskustelun maltillisuus voi liittyä siihen, että rikosten uhrien oikeudellinen asema on meillä ollut perinteisesti hyvin vahva. Monet kansainvälisten uhriliikkeiden esittämistä vaatimuksista vaikuttavat suorastaan vaatimattomilta, koska suomalainen järjestelmä takaa uhreille jo nyt monella tavalla paremmat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa rikosprosessiin kuin useissa muissa maissa. Vaikka näin onkin, ylpeydenaiheemme rikoksen uhrin vahvoista oikeuksista, on samalla estänyt meitä arvioimasta kriittisesti rikosten uhrien asemaa ja hidastanut keskustelun syntymistä rikoksen uhriuden mukanaan tuomasta haavoittuvuudesta.

Tästä näkökulmasta joudumme myöntämään, että uhrien haavoittuvuutta tunnustetaan Suomessa huonosti, mikä on hidastanut tuki- ja apupalvelujen kehittämistä uhreille. Uhripalvelut ovat pääsääntöisesti kansalaisjärjestöjen vastuulla, ja moni niistä toimii esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksen turvin. Rahoitus voi olla niukkaa, mutta ongelmallisinta on se, että sen jatkuvuudesta ei ole mitään takeita.

Suomessa olemme pitkään pitäneet kiinni ajatuksesta uhreista vahvoina toimijoina, jolloin sisäänrakennettuna oletuksena on, että uhrin myös käytännössä pääsisivät käyttämään oikeuksia. Uhrilla on oikeus osallistua oikeudenkäyntiin ja vaatia rangaistusta ja korvauksia. Rikoksen uhrilla ei kuitenkaan ole välttämättä tietoa ja osuamista, eikä varsinkaan voimia oikeuksiensa käyttämiseen. Empiiristä tutkimustietoa

aiheesta on toistaiseksi vähän. Eri lähteistä saadaan kuitenkin huolestuttavia tietoja siitä, että osa uhreista on ollut pettyneitä kohtaamisiinsa viranomaisten kanssa.

RIKOSTEN UHRIT HALUAVAT OIKEUDENMUKAISEN PROSESSIN

Rikosten uhreja ei tarvitse sivuuttaa kriminaalipoliittisista keskusteluista sen pelossa, että he janoaisivat vain ankarampia rangaistuksia rikostekijöille. Yksilötasolla rikoksen kohteeksi joutuneen henkilön rangaistushaluun vaikuttavat monet seikat, kuten rikoksen laatu, rikoksen uhrin ja tekijän välinen suhde, rikoksesta kulunut aika, uhrin saama tuki, mahdolliset korvaukset ja se, miten rikosta on käsitelty rikosprosessissa. Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrin haluavat, että väkivalta loppuu. Rangaistusta he vaativat vain harvoin, ja silloinkin joko väkivallan loppumisen tarkoituksessa tai tarpeellisten korvausten saamiseksi. Rikosoikeudellinen sovittelu voi olla monissa vähäisissä rikoksissa uhrien mielestä hyvä tapa käsitellä rikosta, mutta se ei sovellu rikoksiin, joissa osapuolet ovat keskenään epätasa-arvoisessa asemassa tai jollain muulla tavalla riippuvaisia toisistaan.

Rikoksesta kulunut aika vaikuttaa rangaistushaluun. Uhri voi alussa kokea hyvinkin voimakkaita vihan ja koston tunteita, mutta ne yleensä laantuvat ajan kuluessa, kun uhri pystyy sopeutumaan tapahtuneeseen ja hyväksymään sen osaksi elämäänsä. Vain harva rikoksen uhri jää pysyvästi kiinni kostonhaluun.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella on mahdollista todeta, että rikosten uhreille kokemus oikeudenmukaisesta rikosprosessista on hyvin tärkeä. Menettelyllä voi olla suurempi merkitys kuin sillä, mikä on prosessin lopputulos. Rikoksen uhri pystyy hyväksymään jopa itselleen epäedullisen ratkaisun, esimerkiksi sen ettei rikosta pystytä selvittämään, jos hän kokee, että poliisi teki parhaansa yrittäessään tutkia rikosta.

Monet rikosten uhrin pitävät tärkeänä sitä, miten heitä kohdellaan rikosprosessin aikana. Merkitystä on myös heidän oikeudellisella asemalla, koska se vaikuttaa siihen, miten he voivat toimia prosessissa. Useissa tutkimuksissa on tuotu esille, että rikoksen uhrille pitäisi turvata mahdollisuus osallistua aktiivisena toimijana

rikosprosessiin. Hänellä pitäisi olla mahdollisuus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi, vaikuttaa prosessiin ja olla osallisena käsitely eri vaiheissa.

Rikoksen aiheuttamia seurauksia uhrille ja hänen läheisilleen ei pidä vähätellä. Suurin osa rikosten uhreista ei koskaan käänny poliisiin puoleen. Jo pelkkä avun hakeminen voi tuntua vaikealta. Sen vuoksi on hyvin tärkeä kiinnittää huomiota siihen tapaan, jolla järkytetyssä tilassa oleva rikoksen uhri kohdataan. Kansalaisjärjestöjen toiminta on tässä kohdin merkityksellistä, sillä moni uhreista arvostaa sitä, että järjestön puoleen voi kääntyä luottamuksellisesti ja jopa anonymisti. Tällä hetkellä kansalaisjärjestöt tekevät myös sellaista työtä, joka kuuluisi viranomaisille. Esimerkiksi turvakotien siirtämisessä valtion vastuulle on kyse juuri tästä. Mielestämme järjestöt voivat kyllä edelleen tuottaa palvelun, mutta vastuu sen järjestämisestä, eli rahoittamisesta ja valvomisesta tulee olla viranomaisilla.

Rikosprosessi tarjoaa parhaimmillaan hyvän tavan käsitellä rikosta ja edistää siitä selviytymistä. Viranomaisten ymmärrystä on kuitenkin lisättävä siitä, että rikoksesta aiheutuu monenlaisia kielteisiä seurauksia, jotka vaikuttavat henkilön toimimiskykyyn ja vaikeuttavat uhrin toimimista niin rikosprosessissa kuin sen ulkopuolellakin. Rikosoikeudellisten toimijoiden pitää kuitenkin kantaa vastuunsa siitä, että he tukevat uhrien pääsyä oikeuksiinsa, rohkaisevat heitä avun hakemisessa ja toimivat itse prosessin eri vaiheissa uhrisensitiivisesti. ■

Kainulainen on yliopistolehtori Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa, Honkatukia nuorisotutkimuksen professori Tampereen yliopistossa ja Niemi prosessioikeuden professori Turun yliopistossa.

Christie, Nils (1977). *Conflicts as property*. The British Journal of Criminology 1977.

Garland, David (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. The University of Chicago Press & Oxford University Press.

Kainulainen, Heini, Honkatukia, Päivi & Niemi, Johanna (2013). *Kuka pelkää rikoksen uhria? Teoksessa Hinkkanen, Ville & Mäkipää, Leena (toim.): Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhla-kirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.*

Kansalaisliikkeet kriminaalipolitiikan vaikuttajina?

Erilaiset kansalaisliikkeet ja -järjestöt ovat tärkeä elementti toimivassa demokraattisessa järjestelmässä. Ne kuvastavat kansalaisyhteiskunnan tilaa, sen aktiivisuuden tasoa ja elinvoimaa. Samoin ne kertovat paljon ajastaan: mitkä asiat ovat kulloinkin ajankohtaisia suuremman tai pienemmänkin ihmisryhmän mielestä.

Kun kansalaisliikkeitä katsoo historian kautta, nousevat esille kulttuuristen kysymysten ohella demokratian, kansalaisten tosiasiallisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien peruskysymykset. Kansalaisliikkeet ovat myös yhteiskunnallisen vallankäytön legitimitietin puntareita, jotka kertovat demokratian tilasta. Seuraavan esityksen peruskysymyksen voi tiivistää seuraavasti: mikä on ollut kansalaisliikkeiden vaikutus suomalaiseen kriminaalipolitiikkaan 1960-luvulta nykypäivään?

Kuten nähdään, esitys ei voi rajautua vain kriminaalipolitiikkaan, vaan näkökulmaa on avarrettava myös yleisen oikeuspolitiikan suuntaan.

...

Suomen oikeuskulttuurin historiassa 1960-luvun puolivälin ja 1980-luvun välinen aika erottuu selvästi omaksi periodikseen. Sitä voidaan kutsua radikaalisen oikeuspolitiikan kaudeksi. Ajan ilmiöt Suomessa eivät olleet irrallaan kansainvälisestä kehityksestä. Yhteiskunnallisen modernisaation ja samalla demokratian aalto pyyhki yli läntisten teollisuusmaiden. Maailman ja oman maan epäkohdat tulivat joukkotiedotuksen kautta jokaiseen kotiin. Hyvinvointivaltiosta rakennettiin puskuri radikalismiin patoamista varten.

Samalla valtavasti laajentunut korkeakoulutus tuotti uuden sukupolven, jolle edes yliopistollinen tutkinto ei tuonut sosiaalista nousua. Tästä asetelmasta versoi yhteiskuntakritiikki 1960-luvun läntisessä maailmassa. Se löysi myös luontevasti syylliset valitsevaan asiointilaan: vanhentuneet ja epädemokraattiset yhteiskunnalliset instituutiot sekä konservatiiviset asemiaan suojeelleen vallanpitäjät.

Tässä vaiheessa, erityisesti

1960-luvulla, syntyi liikkeitä ja järjestöjä, joiden tavoitteena oli muuttaa yhteiskuntaa ja koko maailmaa parempaan suuntaan. Tämä muutostahto kanavoitui Suomessa aluksi suurelta osin yhden asian liikkeisiin ja sen ohella ja jälkeen poliittisiin puolueisiin. Suomessa liikkeitä syntyi niin kolmannen maailman hädän, seksuaalisten vähemmistöjen, asunnottomien kuin vankienkin asian ajamiseksi.

Vaikka noiden vuosien monesti mahtipontinen retoriikka ylitti saavutukset, ei suomalaisen oikeuspolitiikan muutoksia voi vähätellä. Ankaraksi sisällissodan jälkeen virittynyt kontrollipolitiikka lieveni tuntuvasti. Suomen korkea vankiluku alkoi laskea kohti muiden Pohjoismaiden tasoa päätyen samalla tasolle niiden kanssa 1990-luvulle tultaessa. Myös rikoslain myös rikoslain kokonaisuudistus käynnistettiin vuonna 1972 ja periaatemietintö uudistuksen suuntaviivoista valmistui vuoden 1977 alussa. Samaan aikaan kansalaisliikkeiden aktivistit rekrytoituivat merkittäviin asemiin Suomen valtioneuvostossa ja heidän

panoksensa ajan uudistusten toteuttamisessa tuli olemaan huomattavan suuri.

...

Ideologiset tuulet alkoivat muuttua 1970- ja 1980-lukujen taitteesta lähtien. Taustalla oli tässäkin tapauksessa suuria ja kansainvälisillä kentillä ensin näkyneitä muutoksia. Ideologisella tasolla muutos näyttäytyi vaatimuksina valtiotoiminnan heikentämisestä yhteiskunnan ohjailussa. Poliitiikan ja talouden suhde alkoi muuttua talouden eduksi. Kritiikki kohdistui ”liian laajaksi” ja ”holhoavaksi” paisuneeseen hyvinvointivaltiolliseen sääntelyyn. Tilalle tarjottiin uusliberalistista markkinavetoista yhteiskuntapolitiikkaa eri muodoissaan. Suomessa uuden linjan yhteiskunta- ja oikeuspoliittisen linjan johtotähtiä olivat sääntelyn purkaminen, kilpailun lisääminen ja hallinnon tehostaminen New Public Management -ideologian oppeja seurailleen.

Muutos edelliseen kauteen oli selvä, vaikka muutokset se rantautuivat eri aloille eri vauhtia ja eri vahvuisesti. Mielienkiintoista kyllä, suomalais-

Nykyinen taloustilanne ja yhteiskunnallinen muutos, jossa hyvinvointivaltiolliset rakenteet ovat joutuneet vähintäänkin uhanalaisiksi, voi luoda maaperää uudenlaiselle kansalaisaktivismille.

sen oikeuspolitiikan lohkoista kriminaalipolitiikka oli kenties se alue, joka sitkeimmin pystyi puolustautumaan uusia virtauksia vastaan. Juuri tässä kohdassa vahva asiantuntijavetoisuus ja akateemisen osaamisen ja lainvalmistelun kytkentä tuli selvimmin esille.

On syytä pohtia, mikä oli kansalaisjärjestöjen rooli ollut tässä kaikessa? Kysymys liittyy myös yksilöiden, historian toimijoiden, panoksen arviointiin. Yleistä on ollut esimerkiksi rationaalisen ja humanin kriminaalipolitiikan henkilöiminen (kärjessä Inkeri Anttila) ja suomalaisen kriminaalipolitiikan asiantuntijavetoisuuden alleviivaaminen, kun puhutaan suomalaisen kriminaalipolitiikan ”menestystarinasta”. Vähätteleättä tippakaan kriminaalipolitiikan toimijoiden merkitystä, on syytä alleviivata yhteiskunnallista tilannetta, jossa he toimivat. Tuo tilanne avasi mahdollisuudet heidän ajatustensa toteuttamiselle.

Oikeuspolitiikan linja on kuitenkin muuttunut tuon vaiheen jälkeen – myös kriminaali- ja kontrollipolitiikassa. Suunta on aikaisempaa ankarampi, vaikka voinee sanoa, että kriminaalipolitiikasta ei ole tullut samalla tavalla puoluepolitiikan kysymys tai median suosikkiaihe kuin esimerkiksi anglosaksisessa maailmassa. Kriminaalipolitiikka

on edelleen ollut rationaalista, mutta 60-lukulaiset sosiaalisen oikeudenmukaisuuden painotukset ovat siitä kyllä karsineet vuosikymmenten myötä.

Huomattava muutos on nähty myös siinä, että erilisten järjestöjen ja kansalaisliikkeiden osuus kriminaalipolitiikan aktiivisina toimijoina ja keskustelun herättäjinä näyttää hiipuneen. Jo 1980-luvulla muutos näkyi siinä, että ”edistyksekkäiden” (keskustasta vasemmistoon) lakimiesten järjestö Suomen demokraattiset lakimiehet (nykyisin DEMLA) siirtyi harjoitetun oikeuspolitiikan tukijasta sen kriitikoksi. Viimeisten vuosikymmenten aikana ei ole juuri löytynyt järjestöjä tai liikkeitä, jotka olisivat puhuneet esimerkiksi syrjäytymisen ja rikollisuuden välisistä yhteyksistä, ankaroituvasta kontrollipolitiikasta tai keskustelleet siitä, onko laki eri yhteiskuntaluokkiin kuuluville sama. Kansalaisliikkeiden kuihtuminen on ollut nähtävissä yleisemminkin. Jo 1990-luvulla voitiin havaita esimerkiksi rauhanliikkeiden toiminnan näivettyminen.

Taustalla on suuria globaalin poliittisen arkkitehtuurin muutoksiin liittyviä tekijöitä. Berliinin muurin kaatuminen (1989) johti kylmän sodan päättymiseen ja liberaalisen demokratiamallin voittoon. Muutos näkyi demokratisiirtyminä Euroopassa ja eri puolilla maailmaa (mm. Etelä-Afrikassa). Samanaikainen

Euroopan integraatiokehitys vahvisti osaltaan ihmisoikeusretoriikkaa, mutta myös ihmisoikeuksia vaalivien instituutioiden rooli korostui Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamiseen.

Tästä maaperästä on nousut ennen näkemätön määrä ihmisoikeusaktivismia. Alalla toimii suuri määrä järjestöjä – mutta kuten voimme havaita, niiden toiminnan painopiste ei ole ollut kriminaalipolitiikassa. Olisikin perin epäanalyttistä väittää, että kansalaisaktivismin taso olisi pysynyt ennallaan kiinnostuksen kohteiden vain muuttuessa. Näin ei todellakaan ole asian laita. Nykyisen aktivismin laajuus, kiinnostuksen kohteet, toiminnan painopisteet ovat erilaisia kuin 1960-luvun synnyttämien liikkeiden.

Ihmisoikeustoimijoiden tarkastelukulma on vähemmän yhteiskunnallinen kuin aikaisempien vuosikymmenten toimijoiden. Vastaavasti ne tuntuvat luottavan oikeudellisiin instituutioihin ja mekanismeihin enemmän kuin niiden edeltäjät. Toiminnan painopiste on siirtynyt oikeuspolitiikasta oikeuskäytäntöön.

YHTEENVETO

Historian tarkastelu opettaa, kuinka jokainen aikakausi tuottaa omat ongelmansa. Sama koskee toimijoita, jotka hakevat niihin ratkaisuja. Edellä analysoidun radikaalin

oikeuspolitiikan kauden ohelle itsenäisen Suomen aikana on käyty 1930-luvun puolivälissä raivokas keskustelu kuolemanrangaistuksen oikeutuksesta. Tuossa keskustelussa nimenomaan kuolemanrangaistuksen vastustajat muodostivat aktiivisen kansanliikkeen, joka keräsi laajan adressin (yli 127 000 nimeä) kuolemanrangaistuksen käyttöönottoa vastaan.

Nykyinen taloustilanne ja viimeisten vuosikymmenten yhteiskunnallinen muutos, jossa hyvinvointivaltiolliset rakenteet ovat joutuneet vähintäänkin uhanalaisiksi, voi luoda maaperää uudenlaiselle kansalaisaktivismille.

Viime kädessä kysymys on demokratian toimivuudesta. Merkkejä laajenevasta tyytymättömyydestä poliittisen järjestelmän toimimattomuuteen – sanalla sanoen demokratia-vajeeseen – on nähty Välimeren molemmilla rannoilla, mutta myös Yhdysvalloissa ja muissa rikkaissa valtioissa. Luokkaerojen kasvulla, maahanmuutolla ja rikollisuudella on osansa näissä prosesseissa. Maaperää uudenlaisille protestiliikkeille on olemassa. ■

Kirjoittaja on oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori Helsingin yliopistossa.

Aiheesta kiinnostunut löytää analyysejä tätä teema sivuavista aiheista osoitteesta www.helsinki.fi/oik/tdk/henkilokunta/kekkonen/htm.

Marraskuun liikkeen perintö

Marraskuun liike oli kontrollipoliittinen yhdistys, joka toimi vuosina 1967–1972. Vankeuden käytön vähentämisen lisäksi liike oli edistämässä montaa sosiaalista uudistusta. Ilkka Taipale ja muut liikkeen veteraanit ovat pitäneet liikkeen teemoja esillä myöhemminkin.

Joukko sosiologeja, juristeja, kirjailijoita ja lääkäreitä perusti 7.11.1967 kontrollipoliittisen yhdistyksen ajamaan mm. vankien, mielisairaiden ja asunnottomien asiaa ja parantamaan heidän asemaansa. 1960-luvulla Suomen vankiluku oli nelinkertainen muihin Pohjoismaihin verrattuna, miehisairaaloissa oli 0,4% väestöstä ja juopumuspidätykset olivat kymmenkertaiset esimerkiksi Tanskaan verrattuna. Laitoskuri oli erittäin kova koulukoteja myöten ja asunnottomuus oli silmiinpistävää. Suomen juhliessa 50-vuotista itsenäisyyttään Marraskuun liike järjesti illanvieton asunnottomille alkoholisteille ja julkaisi 50-kohtaisen luettelon niistä epäkohdista, joita Suomen kontrollipoliitikassa tuolloin nähtiin olevan.

Liike perusti alakohtaisia työryhmiä, jotka järjestivät mielenosoituksia, kirjoittivat

muistioita, toimittivat kirjoja, käynnistivät tutkimuksia ja perustivat varjokomiteoita. Lisäksi suunniteltiin valtion johtavien virkojen valtaamista – osin siinä onnistuenkin. Liikkeeseen osallistui myös kontrollivallan kohteena olevia, mutta suuri osa tuhannesta jäsenestä oli akateemisia nuoria. Marraskuun liike oli näkyvimpiä 1960-luvun ns. yhdenasian liikkeistä. Se päätettiin lopettaa vuonna 1972, kun katsottiin, että se oli täyttänyt tehtävänsä ja muuttanut mielipiteiden suuntaa. Silloin liikkeen tilalle oli jo syntynyt monia järjestöjä kuten Mielenterveyden Keskusliitto, Varusmiesliitto ja SETA. Myöhemmin syntyivät Y-säätiö ja Vailla vakinaista asuntoa hoitamaan asunnottomien asioita sekä erilaisia päihdealan järjestöjä. Vankien järjestäytyminen on ollut heikompaa, mutta heidän kanssaan työskentelevät ny-

RIIKKA KOSTAINEN

Entinen kansanedustaja ja lääkäri Ilkka Taipale ironisoi, että hänellä on ikuisia ajatuksia. Vankien asiat, asunnottomuus ja köyhyysongelma ovat edelleen ratkaisematta, vaikka hän on puhunut niistä jo 40 vuotta.

kyään mm. Vankien omaiset, KRITS ja KRIS.

TEMPAUKSIA KYMMENEN VUODEN VÄLEIN

Ensimmäisen kerran liikkeen entiset aktiivit arvioivat liikkeen vaikutusta 30 vuotta sen perustamisen jälkeen 1997. Ilkka Taipale, **Klaus Mäkelä** ja muutamat muut etsivät yhteiskunnan pohjimmaista porukkaa, jonka eteen pitäisi vielä tehdä töitä. Silloin päätettiin järjestämään Somaliliiton kanssa Somalian itsenäisyyspäivän juhla Säätytalolle. Taipale kertoo, ettei yksikään ministeri uskaltanut tulla pai-

kalle, mutta monen mielestä tapahtumalla oli ratkaiseva vaikutus yhteiskunnan ilmapiiirin muutokselle. Lisäksi liikkeen syntymän kunniaksi julkaistiin kirja "Jotain sellaista radikaalia aikoinaan", jossa esitetään kymmenkunta puheenvuoroa kriminaalipoliitikasta Marraskuun liikkeen jälkeen.

Taipale kertoo, että liikkeen 40-vuotispäivänä alimaksi porukaksi todettiin edelleen vangit. Tällä kertaa **Tapio Lappi-Seppälä** suostuteltiin julkaisemaan uudelleen artikkelinsa rangaistuskäytännön hinnasta symbolisesti

Suomen 90-vuotisisenäisyyspäivänä. Marraskuun liikkeen veteraanien haaveena oli, että vuonna 2000 olisi ollut 2000 vankia, joista 200:n arvioitiin sinne kuuluvan. Alimmillaan vankiluku oli vuonna 1999 reilut 2700, mutta sen jälkeen vankiluku pahimmillaan nousi 3900:aan vuonna 2005. Tänä päivänä vankiluku on noin 3200. Vankiloista vapautetaan edelleen asunnottomina, työttöminä ja köyhinä.

Marraskuun liike täyttää 50 vuotta syksyllä 2017 ja sitä varten liikkeen veteraaneilla on jo suunnitelmia. Yksi ajatus on tehdä esitys jonkinlaisesta armahduslaista Suomen 100-vuotisjuhluvuoden kunniaksi, Taipale kertoo.

– Yleensä tällaisina juhla- vuosina on otettu huomioon myös heikoimmassa asemassa olevat. Kun Suomi täytti 50 vuotta, presidentti **Kekkonen** antoi armahduslain. Silloin vangit vapautuivat valitettavasti suoraan asunnottomaksi, joten tällä kertaa täytyy ensin järjestää asunnot ja puskurijärjestelmä.

KÖYHYTTÄ VÄHENNETÄVÄ

Keino vankien aseman parantamiseen on Ilkka Taipaleen mielestä köyhyyden vähentäminen. Suomi on EU:n köyhyystilastoissa viidenneksi paras, mutta yhden hengen ruokakunnista – joita on 41% kaikista – Suomi on toiseksi heikoin Bulgarian jälkeen. Pohjoismaissa yksin asuvien määrä kasvaa nopeimmin.

– Suomessa on sodasta lähtien ajettu aktiivisesti perhepolitiikkaa ja jätetty yksinäisten asiat huomiotta. Yksinäisistä miehistä olen puhunut väitöskirjastani vuodesta -82 asti. Tämä tie on ollut hidas, joten olen ehdottanut yhteistyötä naisliikkeen

kanssa, sillä suurin osa yksin asuvista on vanhoja naisia. Yksinasuvien sosiaalista asemaa selvittämään tarvitaan parlamentaarinen komitea, jossa kaikki puolueet olisivat mukana, Taipale painottaa.

Myös rangaistusmuotojen kehittäminen on tarpeen, joskin ns. pantarangaistus on ollut hyvä uudistus. Vankeinhoitoa ja jälkihuoltoa on parannettava ja rangaistusten käyttöä mietittävä, Taipale luettelee. Tästä esimerkiksi hän nostaa ”huumemuulien” kovat tuomiot, joiden vaikuttavuutta huumekaupan vähentämisessä hän epäilee.

– Elättelen myös sellaista utopiaa, että YK:n yhteyteen voitaisiin perustaa maailmanlaajuinen järjestö tai taho, joka hoitaisi tavallisten vankien asiaa. Amnesty katsoo kidutusta, kuolemanrangaistusta ja vankiloiden kohtuuttomia oloja, kidutuksen vastainen komitea käy vankiloissa ja on olemassa kansainväliset vankien vähimmäisoikeussäännöt, mutta painopiste on vaikeimmissa tilanteissa. Yritän koota kaikki kiinnostuneet tahot pohtimaan, onko Suomella edellytyksiä järjestää kansainvälinen kokous, jossa voitaisiin keskustella tällaisen yhteistyöorganisaation perustamisesta.

Taipale kertoo, että maailmalta löytyy aktiivisuutta vankien asioiden parantamisessa. Yhdysvalloissa on juuri perustettu voittoa tavoittelematon rikosoikeuden uutispalvelu, jota vetää New York Timesin entinen palkittu toimuspäällikkö **Bill Keller**. El Salvadorissa tapot vähenivät yhdessä päivässä kolmanneksen, 15 päivittäisestä taposta viiteen, kun yhteiskunta kykeni sovitteluun rikollisjärjestöjen kanssa ja kohentamaan vankilaoja.

VAIKUTTAMISEEN TARVITAAN VÄLINE

Marraskuun liikkeen suurin välitön saavutus oli Ilkka Taipaleen mielestä asennemuutos ja vankiluvun olennainen vähentäminen. Hän korostaa, että vaikka hän on ollut näkyvä hahmo, asioita on aina tehty suurella joukolla. Marraskuun liike oli ystävyys-suhdeverkosto ja osa 60-luvun yhteiskunnallista aaltoa. Akateemista väkeä kiinnosti yhteiskunnallinen työ ja operatiivinen toiminta; ei ollut kyse vain teoreettisesta pohdiskelusta.

– Ehkä nykyään ihmisillä on jo niin hyvät oltavat, ettei hyväosaisten ole syytä liikehtiä huono-osaisten puolesta, hän hymähtää.

Toisaalta ainakin nuoremmissa polvessa sosiaalipoliittikan arvostus alkaa Taipaleen mukaan uudelleen lisääntyä. Sosiaalilääketiede kiinnostaa lääkäreitä ja on

saatu aikaan esimerkiksi perittömien klinikka. Myös yhteiskunnallinen arviointi on selvästi nousemassa ja julkaisutoimintaa on paljon. Ihmisillä riittää kiinnostusta ajaa yhteiskunnallisia asioita, jos siihen on sopiva väline, hän arvioi. Esimerkiksi perustamisensa jälkeen Y-säätiön kautta on saatu 6500 asuntoa. Puolueiden vähäistä aktiivisuutta huono-osaisten asioiden ajamisessa hän sen sijaan moittii. ■

LÄHTEITÄ:

Jotain sellaista radikaalia aikoinaan. Suomen kontrollispolitiikan arviointia Marraskuun liikkeen täyttäessä 30 vuotta. Vankeinhoiton koulutuskeskus 1997.

Lappi-Seppälä, Tapio. Rangaistuskäytännön hinta. Tiede, taide ja köyhä kansa ry. 2007.

100 sosiaalista innovaatiota Suomesta. Taipale, Ilkka (toim.). Suomalaisen kirjallisuuden seura 2013.

Klaus Mäkelän muistokirja tulossa

Suomalaisen alkoholitutkimuksen, poikkeavan käyttäytymisen ja oikeussosiologian merkittävä tutkija ja kehittäjä Klaus Mäkelä (s. 1939) kuoli joulukuussa. Hänen tutkimuksissaan korostui alkoholin käytön näkeminen osana muuta yhteiskuntaa. Päätyönsä hän teki tutkijana ja esimiehenä Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitoksessa 1960-luvulta 1980-luvun alkuvuosiin ja sen jälkeen Alkoholitutkimussäätiön tutkimusjohtajana vuoteen 2000. Mäkelä oli aktiivinen yhteiskunnallinen osallistuja ja keskeinen vaikuttaja mm. Marraskuun liikkeessä ja sen perusjulistuksen kirjoittaja. Vielä eläkevuosinaanakin hän oli ahkera tutkija ja kirjoittaja.

Keväällä julkaistaan muistokirja ”Klaus Mäkelä: Tekstit, teot ja elämä”. Siinä 25 hänen ystävänsä ja työtoveriaan muistelee yhteistyötään Mäkelän kanssa. Kirja ilmestyy Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimusten sarjassa. Sen toimittavat Auli Hakulinen, Risto Jaakkola, Kerstin Stenius ja Matti Virtanen. Kirjan voi tilata 10. toukokuuta mennessä osoitteessa www.nordicwelfare.org/klausmakela, jossa tarjennut tilaustiedot.

Kansalaisjärjestöt, kansalaistottelemattomuus ja aktivismi

Demokraattisissa yhteiskunnissa kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli yhteisön arvojen kanavoimisessa poliittiseen päätöksentekoon. Sama tehtävä on usein yhdistetty kansalaistottelemattomuuteen, jolta on tavallisesti edellytetty muun muassa avoimuutta, julkisuutta ja väkivallattomuutta. Aktivismilla, kuten tottelemattomuudella, on kuitenkin myös toisenlaisia muotoja, joiden poliittisiin viesteihin on syytä suhtautua avoimesti.

Suomalaiset tutkitusti asettavat lain noudattamisen henkilökohtaisen moraalin noudattamisen edelle. Oikeus ei kuitenkaan voi vastata kysymykseen siitä, mikä on oikein, tai miksi lakeja pitäisi noudattaa.

Moderneissa oikeusjärjestelmissä oikeus ja moraalit erotetaan toisistaan, mutta samalla oikeuden legitimiisyyden perustaa on haettu yhteisön yhteisesti jakamasta arvopohjasta. Ajatellaan, että ideaalitalanteessa oikeus heijastaa oikeusyhteisön arvoja ja moraalisia kantoja, ja ansaitsee siksi tulla noudatetuksi. Demokraattisessa yhteiskunnassa poliittisen lainsäätämisen prosessin voidaan ajatella oikeudellistavan yhteiskunnassa laajalti omaksuttuja arvovalintoja ja takaavan siten oikeuden hyväksyttävyyden.

Kansalaisjärjestöjen rooli

demokraattisessa yhteiskunnassa on tärkeä ja tunnustettu, ja politiikan kannalta niiden yhtenä keskeisimpänä tehtävänä on juuri yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaminen joko suoraan tai välillisesti poliittisen päätöksentekoprosessin kautta. Voidaan siis ajatella, että kansalaisjärjestöt osaltaan huolehtivat myös oikeuden legitimaatiopohjasta. Järjestötoiminnan rooli erilaisten ruohonjuuritason intressien kanavoijana on Suomessa vakiintunut ja omaksuttu osaksi edustuksellista demokratiaa. Perinteisesti suomalainen kansalaisjärjestökenttä onkin ollut hyvin valtiokeskeistä.

Globalisaation ja poliittisen vallan pirstaloitumisen myötä perinteinen valtiokeskeinen kansalaisjärjestökenttä on saanut rinnalleen epämuodollisempia aktivismin muotoja,

jotka nimenomaan haastavat ja kyseenalaistavat valtiosuuntautuneen yhteiskunnallisen toiminnan mielekkyyden ja tehokkuuden. Institutionaalisten yhdistystoiminnan ulkopuolella aktivismi irtisanoutuu salonkikelpoisesta konsensushakuisuudesta ja haastaa kansalaisjärjestöjen roolin poliittisen protestin kanavana.

KANSALAIJÄRJESTÖT JA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS

Kansalaistottelemattomuudesta on puhuttu viime vuosina tiuhaan, erityisesti eläin- ja ympäristöaktivistien toiminnan innoittamana.

Kansalaistottelemattomuus voi saada erilaisia muotoja. Se voi olla suoraa tai epäsuoraa riippuen siitä, kohdistuuko tottelemattomuus suoraan siihen normiin, jota toiminnalla kritisoidaan, vai välillisesti

johonkin toiseen normiin. Kansalaistottelemattomuus erotetaan usein myös vakaukseen perustuvasta kieläytymisestä, jonka ajatellaan perustuvan yhteisöllisten arvojen sijaan yksilön omaan arvomaailmaan. Edelleen kansalaistottelemattomuus voidaan erottaa laittomasta suorasta toiminnasta, joka epäkohtiin reagoimisen ja epäsuoran vaikuttamisen sijaan aktiivisesti puuttuu ongelmallisiksi koettuihin asioihin.

Yhteistä kaikille tottelemattomuuden muodoille on se, että ainakin yksittäistapauksessa moraalit asetetaan oikeuden noudattamisen edelle. Myöskään henkilökohtaisen edun tavoittelu ei kuulu tottelemattomuuteen.

Perinteisesti lainvastaisen kansalaistottelemattomuuden hyväksyttävyyden kriteereiksi on asetettu toiminnan viime-

sijaisuus, julkisuus, väkivallattomuus sekä valmius hyväksyä mahdolliset oikeudelliset seuraamukset. Esimerkiksi Greenpeacen toiminta noudattaa näitä periaatteita.

Voidaan ajatella, että vakiintunut kansalaisjärjestötoiminta ikään kuin legitimoitietynlaisen tottelemattomuuden, ja institutionalisoi sen osaksi tunnustettuja yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotoja. Vaikka **Sini Saarela** ja muut Greenpeacen aktivistit saivat vastikään osakseen paljon pahesuntaa Venäjän lakien vastaisten toimintatapojen valitsemisesta, saivat he osakseen myös paljon hyväksyntää ja ihailua. Heidän toimintaansa kehysti Greenpeacen maailmanlaajuisesti tunnustettu asema riippumattomana ympäristöjärjestönä, eivätkä he siten näyttäneet kansainvälisessä mediassa yksittäisinä huligaaneina, vaikka syytteet heitä vastaan nostettiin nimenomaan huliganismista.

Kahden kuukauden tutkintavankeuden jälkeen Sini Saarela lopulta armahdettiin. Armahdusmahdollisuuden lisäksi oikeuteen voidaan luoda tiettyä joustovaraa poikkeuksellisten tilanteiden varalle. Suomessa esimerkiksi on pohdittu rikosoikeudellisten oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteiden soveltumista kansalaistottelemattomuuteen. Oikeudellinen joustovara voi kyllä toimia varaventiilinä kohtuuttomuuden välttämiseksi yksittäistapauksissa, mutta se ei poista oikeuteen mahdollisesti sisäänrakennettua epäoikeudenmukaisuutta. Tässä suhteessa Saarelan reaktion on paljonpuhuva: hän kommentoi armahdusta kiistäen koko tuomion oikeutuksen ja siten myös armahduksen mielekkyyden. Tällä tavoin hän itse asiassa paljasti

juuri tämän oikeuden tekopyhän puolen.

JÄRJESTÖTOIMINNAN KYSEENALAISTAVA TOTTELEMATTOMUUS

Siinä missä kansalaisjärjestöjen suojissa toteutettu kansalaisaktivismi ja toisinaan myös kansalaistottelemattomuus nähdään osana edustuksellista demokratiaa, yhteiskunnan institutionaaliin rakenteisiin sitoutumattoman poliittisen kansalaisaktivismin puolestaan usein katsotaan uhkaavan yhteiskuntarauhaa.

Joskus tämän tyyppisen aktivismin poliittisuus kielletään kokonaan ja toiminta leimataan päättömäksi riehumiseksi ja mellakoinniksi vailla vakavasti otettavaa yhteiskunnallista viestiä. Viimeksi vuoden 2013 itsenäisyyspäivän virallisten juhlallisuuksien varjossa toteutettua Kiakkovierasjuhlaa kritisoitiin muun ohella siitä, että osallistujilla ei ollut esittäjä, eikä myöskään aikomusta esittää, yhdessä hiottua, poliittisille päättäjille suunnattua tavoiteohjelmaa.

Perinteisestä kansalaistottelemattomuuden ideaalista poikkeavia tottelemattomuuden muotoja ovat olleet esimerkiksi eläinaktivistien turkistarhoille ja eläinten tuotantolaitoksiin kohdistuneet aktivistien tempaukset, jotka on yleensä toteutettu ilman siteitä vakiintuneeseen järjestökenttään. Joitakin tapauksia lukuun ottamatta tekijät ovat toimineet nimettömästi ja pyrkineet välttämään kiinnijäämistä. Toiminnan tavoitteet ovat kuitenkin tunnistettavia: aktivistien tarkoituksena on toisaalta vaikuttaa suoraan havaitsemaansa epäkohtaan, toisaalta kommunikoida siitä muulle yhteiskunnalle ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Silloinkin, kun lainvastaisen aktivismin taustalla olevien päämäärien hyväksyttävyyttä sinänsä tunnustetaan, peräänkuulutetaan tyypillisesti perinteisten demokraattisten vaikuttamiskanavien käyttämistä suoran toiminnan sijaan. Vaikuttaakin siltä, että kansalaisjärjestöistä riippumaton tottelemattomuus ei saa osakseen samanlaista hyväksyntää kuin vakiintuneessa asemassa olevien järjestöjen helmoissa toteutettu tottelemattomuus. Joskus kansalaisjärjestöjen edustajat itsekin haluavat tehdä selvän pesäeron sellaisiin tottelemattomuuden muotoihin, jotka ovat saaneet osakseen kantaa anarkismin ja mellakoinnin leimaa.

TOTTELEMATTOMUUS KOMMUNIKAATIONA

Kansalaistottelemattomuuden keskeisimpänä piirteenä on tavallisesti pidetty kommunikaatiota: tottelemattomat pyrkivät herättämään keskustelua jostakin yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi kokemastaan seikasta. Filosofin John Rawls on edellyttänyt, että tottelematon puhuttelee toiminnallaan oman yhteisönsä enemmistön oikeudenmukaisuuskäsitystä. Tottelematon pyrkii vakuuttamaan muut siitä, että tiettyä normia tai käytäntöä olisi syytä muuttaa.

Vetoamalla yhteiskunnan enemmistön arvopohjaan tottelematon tavallaan osoittaa oman sitoutumisensa tuohon yhteisöön ja sen arvoihin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna voitaisiin ajatella, että kansalaistottelemattomuudella on kansalaisjärjestötoiminnan kanssa yhteinen funktio yhteisön arvojen kommunikoina poliittisen päätöksenteon suuntaan.

Entä jos tottelemattomuus pyrkii nimenomaan kyseen-

alaistamaan yhteisön enemmistön omaksumat arvot? Entä jos tottelematon ei osoitakaan sitoutumistaan valtiokeskeiseen yhteisöllisyyteen, vaan pyrkii toimimaan siitä riippumatta tai sitä vastaan? Entä jos tottelemattomuuden viesti on epäyhtenäinen ja monitulkintainen? Moraaliselta kannalta vastaus voi luonnollisesti olla hyväksyvä tai torjuva, mutta tottelemattomuuden kommunikatiivisen funktion kautta ajateltuna olisi yhteiskunnan kannalta lyhytnäköistä olla kuuntelematta myös tällaisen tottelemattomuuden viestiä ja torjua se keskenkasvuisena mellakointina. ■

Kirjoittaja tekee väitöskirjaa rikosoikeuden oppiaineessa Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa

LÄHTEET:

Lattunen, Tuija (2003): "Suomalainen kansalaisjärjestötoiminta – murroksia ja muutoksia". Saukkonen, Pasi (toim.) Suomen poliittinen järjestelmä. Verkkokirja, <http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/kansalaisjarjestot/suomalainen-kansalaisjarjesto-toiminta/>.

Rawls, John (1991) [1971] "Definition and Justification of Civil Disobedience". Bedau, Hugo (toim.) Civil Disobedience in Focus. London & New York: Routledge.

YLE Uutiset (2014) "Suomalaiset: Laki ohittaa moraalin" (6.1.2014) http://yle.fi/uutiset/suomalaiset_laki_ohittaa_moraalin/7003899

■ KRISTIINA KUMPULA

Järjestötoiminta lisää turvallisuutta

Vapaaehtoistyöhön kohdistuu paljon odotuksia ja toiveita

Sanotaan, että yhteisöissä, joissa ihmisillä on tapana tervehtiä hie-man tuntemattomiakin naapureita, tapahtuu vähemmän ilkivaltaa ja piittaamattomuutta yhteistä ympäristöä kohtaan kuin muissa. Tervehdys on minimalistisin hyvän tahdon yleismaailmallinen ilmaus vastaan tulijaa kohtaan. Suopeus ja kunnioitus toisia kohtaan lisäävät luottamusta toisiin ihmisiin. Luottamus siihen, että tarvittaessa saa tukea lähimmäisiltä ja siihen, että asioista kannetaan yhdessä vastuuta,

lisää turvallisuuden tunnetta.

Viimeaikaiset tutkimukset ovat vahvistaneet sen, min-kä monet vapaaehtoiset ovat käytännössä tienneetkin. Vapaaehtoinen toiminta yhteiseksi hyväksi vahvistaa myös tekijöidensä hyvinvointia. Tekemisen taustalla on pyyteetön halu tehdä asioita muiden kanssa ja muille. Vastalahjaksi se antaa voimia takaisin itselle ja tyydytystä siitä, että asioille voi tehdä jotain. Taustalla ei ole vain tekeminen vaan yhtä tärkeää on tunne sitä, että kuuluu itselle tärkeään arvo-

yhteisöön. Toiminnassa voi toteuttaa arvokkaita välittämisen, solidaarisuuden ja keskinäisen kunnioituksen arvoja. Pyyteettömyys kääntyy omaksi hyvinvoinniksi ja mahdollisuudeksi ottaa osaa yhteisen hyvän luomiseen. Hyvinvoinnin luo turvallisuutta ja turvallisuus on hyvinvoinnin perusedellytys.

Yli 130 000 Suomessa eri aloilla toimivien yhdistysten perustoiminta on erinomaisesti turvallisuustyötä. Ihmiset liittyvät järjestöihin eri syistä: verkottuakseen, saadakseen

ystäviä, oppiakseen laittamaan terveellistä ruokaa, kyetäkseen elvyttämään ja antamaan ensiapua, löytääkseen samanmielisiä, olemaan mukana etsinnöissä, tukeakseen lapsiperheitä tai ehkäistäkseen mielenterveysongelmia, muutamia mainitakseni. Ne tarjoavat myös vaikuttamisen paikkoja, lisäävät osallisuuden mahdollisuuksia ja vahvistavat demokratiaa. Toiminta järjestöjen hallituksissa ja toimintaryhmissä kasvattaa johtamisen taitoja, kykyä innostaa ihmisiä ja taitoja kerätä resursseja toi-

Järjestöjen on tulevaisuudessa mietittävä vielä tarkemmin, miten ne pystyvät ottamaan mukaansa myös niitä ihmisiä, joille järjestötoiminta voi antaa tarttumapinnan yhteiskuntaan.

mintaan. Järjestötyön ammattilainenkaan ei osaa olla hämmästelemättä sitä asiantuntijuutta, joka järjestöissä kasvaa. Tämä asiantuntijuus on yhdistelmä arjen kokemusta, yhdessä etsittyjä ratkaisuvaihtoehtoja ja paikallisia kokeiluja.

KRIISITILANTEISSA LUOTTAMUS KOETUKSELLE

Arvot ja luottamus joutuvat arvioitaviksi erityisesti kriisi- ja onnettomuustilanteissa. Kuinka yhteisön yhteenkuuluvuus ja kestävyys säilyvät vaikeissa tilanteissa? Kriiseissä juuri luottamus muihin ihmisiin ja instituutioihin joutuu koetukselle. Punaisen Ristin kokemus kriisi- ja katastrofitilanteissa on osoittanut, että paikallinen osaaminen ja toimintavalmius ovat aina ensisijaisia avun saamiseksi. Valtavissakin katastrofeissa ihmisten henkiinjäämisen kannalta keskeistä on, kuinka nopeasti he itse pystyvät itseään yhdessä auttamaan. Myös kriiseissä luottamus toisiin ja instituutioihin on ensisijaisen tärkeää. Nopeinkin kansainvälinen apu tulee jälkikäteen. Sen merkitys aineellisen avun lisäksi on toivon ylläpitämisessä. Se on merkki siitä, että onnettomuuden uhreja ei ole unohdettu. Myös jälleenrakennuksen kannalta on oleellisen tärkeää, miten yhteisössä oli varauduttu riskeihin ja onnettomuuksiin. Varautuminen tarkoittaa osaamista, toiminnan yhteensovittamista, soveltua työnjakoa ja harjaantuneisuutta tehdä yhdessä töitä.

Tämä on myös kokemus viimeaikaisista onnettomuustilanteista Suomessa. Yhteistyö ja työnjako sujuivat parhaiten siellä, missä sektorirajat ylittävien yhteistyötä oli harjoiteltu ja mietitty etukäteen.

Kriisitilanteissa suomalaisilla järjestöillä on maailmanlaajuisestikin ainutlaatuinen Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) koordinaatiojärjestelmä. Puolisensataa sosiaali- ja pelastusalan järjestöä on Punaisen Ristin koordinoimana yhteen sovittanut pelastus- ja hälytystoimintansa viranomaisen avuksi. Halutessaan viranomaisella on yhden hälytysnumeron takana satoja eri järjestöjen koulutettuja vapaaehtoisia etsintöihin, muonitukseen, liikenteen ohjaukseen, henkiseen tukeen, ylipäättään ihmisten auttamiseen. Vapaaehtoisen pelastuspalvelun oivallus perustuu siihen, että arjen taidot voidaan valmennuksella ja yhteensovittamisella muuntaa taidoksi toimia kriisi- ja onnettomuustilanteessa. Marttojen pennin venytystaito on muutettavissa muonitukseksi tai ystäväkurssi antaa edellytyksiä kuunnella onnettomuuksien uhrien ja heidän läheistensä kokemuksia. Järjestöjen ammattilaisten ja verkostojen turvin jäsenet oppivat uusia taitoja, saavat tietoa ja oppivat tekemään yhteistyötä keskenään ja viranomaisten apuna onnettomuustilanteissa. Yhdessä tekeminen ja yhteen kuuluminen on parhaimmillaan terveys- ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä.

VAPAAEHTOISTYÖTÄ EI PIDÄ VÄLINEELLISTÄÄ

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun kaltaisia yhteenliittymiä syntyy hiljalleen eri aloille. Kangerteleavan yhteistoiminnan sijalle etsitään uusia yhteistoiminnan tapoja. Yhteiskunnan muutos ja vapaaehtoistoiminnan uudet muodot ovat lisänneet järjestöjen kiinnostusta yhteistoimintaan.

Järjestöjen on tulevaisuudessa mietittävä vielä tarkemmin, miten ne pystyvät ottamaan mukaansa myös niitä ihmisiä, joille järjestötoiminta voi antaa tarttumapinnan yhteiskuntaan. Järjestö- ja vapaaehtoistoiminta voi pahimmillaan vahvistaa osallisuuden epätasaista jakautumista aktiivisiin ja passiivisiin. Myös järjestöillä on vastuu siitä, että myös heikompiosaisien ääni kuuluu yhteiskunnassa. Osan ulkopuolisuus ja osattomuuden tunne vähentävät koko yhteisön yhteenkuuluvuutta.

Virkeät ja ajassa elävät järjestöt toimivat myös herätyskelloina: ne nostavat esille solmu-kohtia ja ongelmia ja useimmiten esittävät myös ratkaisuja esiin nostamiinsa ongelmiin. Järjestöillä on toiminnassaan erinomainen etulyöntiasema: ne toimivat lähellä ihmistä ja voivat tarvittaessa reagoida havaitsemiinsa ongelmiin välittömästi. Vapaaehtoistoiminnan kautta syntyy sellaista tietoa, jota ei viranomaistoiminnassa sen luonteen vuoksi voikaan syntyä. Tämä tieto voi olla tärkeää riskien arvioinnissa, viranomaistoiminnan vaikuttavuuden arvioinnissa tai en-

nakoivien hiljaisten signaalien havainnoinnissa.

Joustavuus ja nopea päätöksenteko tekevät järjestöistä myös kriisi- ja onnettomuustilanteissa luotettavia yhteistyökumppaneita viranomaisille. Monilla järjestöillä on myös käytössään vapaaehtoisten lisäksi kriisitilanteita varten rahastoja ja välineistöä.

On vaikea edes arvioida, mitä järjestöjen työ hyvinvoinnin ja turvallisuuden vahvistamiseksi kansantaloudellisesti merkitsee. Opintotoiminnan keskusliitto teki yhdessä Ruralia instituutin kanssa arvion vapaaehtoistoimintaan sijoitetun investoinnin vaikutuksesta hyvinvointiin. Tutkimuksen mukaan yhden euron sijoitus vapaaehtoisten koulutukseen, tukeen ja valmennukseen toi yhteiskunnalle takaisin kuuden euron arvoisesti hyvinvointipalveluja.

Vapaaehtoistoimintaan kohdistuu valtavasti odotuksia ja toiveita. Hyvinvoinnin varmistaminen vaatii jokaisen omaa vastuuta omasta ja muiden elämästä. Vapaaehtoisuustoiminnan ainutlaatuisuus on sen omaehtoisuudessa ja arvosi-donnaisuudessa. On ensiarvoisen tärkeää, että vapaaehtois- ja järjestötoiminta tunnustetaan ja sen toimijoita kuullaan. Mutta on samalla varottava vapaaehtoistoiminnan välineellistämistä. Vapaaehtoisuus on valtava voimavara ja luovuuden lähde, jos se saa myös kehittyä vapaaehtoisesti. ■

Kirjoittaja on Suomen Punaisen Ristin pääsihteeri.

Kirkon diakoniatyö kohtaa yhteiskunnan toiset kasvot

Diakoni Nina Klemmt tietää, mitä on köyhyys. Helsingin Kallion seurakunnassa suurin osa diakonien asiakkaista on köyhiä, moni lisäksi yksinäisiä, päihde- ja mielenterveysongelmaisia. Kirkko tarjoaa heille hengellisten palveluiden lisäksi muun muassa mahdollisuuksia harrastaa ja retkeillä. Klemmtin mielestä on tärkeää, että köyhäkin tulee kuulluksi ja häntä kohdellaan ihmisenä, ei sosiaalitapauksena.

Tiistaina iltapäivällä Alppilan kirkon isossa eteisaulassa kuuluu puheensorina ja pingispallon tasainen napsutus. Pingistä pelaa kaksi nuorehkoa miestä. Pyöreän pöydän ääressä joukko hieman vanhempia naisia kutoo ja askarteleo postikortteja

– Tiistaisin meillä on hengauspäivä. Kuka tahansa saa tulla kirkkoon ja oleskelutiloihin. Voi olla puhumatta kenelläkään tai sitten purkaa sydäntään. Ihan miten haluaa. Tärkeintä on, että tänne tulevalta ei vaadita eikä edellytetä yhtään mitään, Helsingin Kallion ja Alppilan seurakunnan diakoni Nina Klemmt sanoo.

Hengauspäivän hektisin

heti on lounasaikana. Tiistaisin Alppilan kirkolla kaksi helsinkiläistä trendikokkia valmistaa aterian, jonka saa kahdella eurolla.

– Tänäänkin oli noin 150 syöjää. Lounas on tullut vain entistä suosittumaksi, kun Helsingin Sanomat teki siitä jutun. Mutta hyvähän se vain on, että ihmisiä käy. Tuskinpa kukaan upporikas tulee kirkolle syömään eli valtaosalle edullinen lounas tulee todelliseen tarpeeseen. Osa ruokailijoista löytää tiensä myös kirkon muuhun toimintaan.

Klemmt on työskennellyt Alppilassa diakonina 11 vuotta. Ennen Helsinkiin tuloaan hän oli diakonina Jyväskylässä ja Hartolassa.

SUSANNA SÄRKKÄ

Diakoni Nina Klemmt auttaa monin tavoin Helsingin Kallion huono-osaisia. Asiakkaat saavat ottaa tai jättää teologisen puolen.

– Helsingissä korostuu yksinäisyys ja juurettomuus. Alppilan ja Kallion alueella isoin osa asiakkaistani on köyhiä tai suhteellisesti pienituloisia yksineläviä. Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat tavallisia. Tarjoamme heille henkistä ja aineellista apua sekä konkreettista toimintaa ja yhdessä tekemistä.

– Mutta kirkko on kirkko. Tärkeintä on hengellisten palveluiden tarjoaminen ja

auttaa ihmisiä löytämään Jumala, mutta emme tuputa emmekä pakota ketään. Onneksi yhä useampi kuitenkin haluaa nykyisin myös hengellistä tukea.

KÖYHYYS RIIVAA MONELLA TAVALLA

Diakonin puheille kaikki ovat yhtä tervetulleita. Klemmtin mukaan minkkiturkin sisälläkin voi olla paljon kärsimystä ja olemassaoloon liittyviä

Hyvinvointivaltiossa perustoimeentulo ei saa olla diakoniatyön tai kolmannen sektorin vastuulla.

ongelmia. Mutta varakkuus vapauttaa ihmisen monesta huolesta.

– Teen työtäni katsomalla asioita köyhyyden kautta. Köyhyys sinällään jo syö voimia, kun ihmisen pitää miettiä jokaisen asian kohdalla tarkkaan, mitä se maksaa. Huoli toimeentulosta vie usein yön, ihminen masentuu ja voi sortua päihiteisiin, hän kertoo.

– Vähäinenkin sairaus tai pienikin ylimääräinen meno voi syöstä köyhän täydelliseen ahdingkoon. Köyhä ei voi tehdä juuri mitään sellaista, jota keskiluokka pitää itsestäänselvyytenä. Tästä syystä on tärkeää, että voimme tarjota ihmisille mahdollisuuksia harastaa ja retkeillä ilmaiseksi.

Alppilan kirkolla on muun muassa jumppia ja tiistaisin ilmainen kuntosalitila. Miehille on oma äijäkerho, jossa he käyvät miesporukassa esimerkiksi matseissa, kalastamassa, saunomassa.

– Yritämme saada ihmisen raiteilleen ennen kuin hän luisuu kokonaan hunningolle. Tai sitten autamme heitä ylös alhosta, kuljemme kaverina rinnalla, autamme konkreettisesti asioissa, kuten opiskelu- ja työpaikan sekä asunnon hakemisessa.

Diakonit jakavat pieniä toimeentulotukia sekä 25 euron ruokakasseja. Toimeentulotukea varten hakijan on todistettava varattomuutensa samalla tavalla kuin sosiaalivirastossa.

– Tärkeää on kuitenkin toimeentuloanomuksia käsitellessäkin kohdella hakijaa yksilönä ja humanisti. Köy-

hyys on myös sitä, että ei tule kuulluksi. Köyhää kohdellaan usein sosiaalivirastoissa tai vaikkapa lääkärissä sosiaalitaipauksena, ei ihmisenä, jolla on oikeus puhua ja ottaa kantaa omiin asioihinsa.

Klmettiä raivostuttaa sosiaalitoimiston jatkuvat yritykset vierittää vastuutaan kirkon diakoniatyön harteille. Viimeksi eilen hänen luokseen tuli sosiaalitoimiston lähettämä asiakas, jota ei julkisista varoista haluttu auttaa.

– Hyvinvointivaltiossa ihmisen perustoimeentulo ei saa olla diakoniatyön tai kolmannen sektorin vastuulla, yhteiskunnan on huolehdittava jäsenistään.

AIKUISILLEKIN ON ASETETTAVA RAJAT

Klemmt asuu Alppilassa. Hän liikkuu mielellään diakonin vihreässä virka-asussa, johon kuuluu liperikaulus.

– Ihmiset tulevat juttelemaan kadulla ja saattavat sitä kautta tulla asiakkaaksi. Olen vuosien varrella oppinut tuntemaan kulmakunnan asukkaita ja päässyt seuraamaan heidän elämäänsä.

Klemmt on nähnyt myös sen, kuinka köyhyys ja syrjäytyneisyys periytyvät sukupolvelta toiselle. – Täällä on perheitä, joissa on ihan normaalia, että isä vetää äitiä jatkuvasti lättyyn tai että vanhemmat pistävät itsensä aivan sekaisin. Joissakin piireissä jopa ihannoidaan tällaista elämänmuotoa. Tosin toisinaan ei ole muuta vaihtoehtoa, koska hintana on henki

tai vähintään sormet, mikäli haluaa irtautua porukasta.

– Moni sanoo, että ei ole v-tun väliä millään. Mutta ihmistä ei saa jättää hunnigolle. On ainakin yritettävä ottaa ikävätkin asiat puheeksi ja yritettävä saada heidän elämänsä jollekin tolalle. Joskus voi riittää muutamakin oikea ja oikea-aikainen kysymys, joka herättää ihmisen ajattelemaan elämäänsä uudella tavalla. Joskus se vaatii pitkää terapiaa, hän kertoo.

– Hienoa on, kun saa postikortin entiseltä asiakkaalta, joka on kouluttautunut, saanut töitä ja oman asunnon. Juuri eilen ratikassa kuului hihkaisu Nina, Nina. Entinen asiakkaani halusi kertoa, että hän oli saanut elämänsä raiteilleen, opiskellut hoitoalalle ja oli onnellinen. Lupasin tarjota hänelle Pommacit ja leivokset!

OSATTOMAT VOIVAT RYHTYÄ KAPINAAN

Klemmtiä huolestuttaa yhteiskunnan kahtiajakautuminen ja markkinaliberalismin mukaisen köyhät kyykkyyntä -mentaaliteetin leviäminen.

– Ihanteena on vahvojen yhteiskunta, jossa yrittämisellä pärjää ja jokaisen kansalaisen pitää tuottaa tulosta. Kaikki eivät vain kerta kaikkiaan siihen pysty. Niistä, jotka eivät pysy mukana, on pidettävä huolta.

Klemmt huomauttaa, että sosiaaliturvat ovat jääneet laahaamaan 1990-luvun alun tasolle. Köyhät ovat köyhtyneet entisestään.

– Jos tämä meno jatkuu,

pelkään että osattomat käyvät vielä kimppuumme – tai jos ei meidän, joidenkin virkamiesten kurkkuun. En missään tapauksessa kannata väkivaltaa, mutta ymmärrän, jos ihmiset, joilla ei ole osaa eikä arpaa yhteiskunnassa, lyövät hanskat tiskiinkin.

Tai sitten he lannistuvat lopullisesti. Selvityksen mukaan Suomessa on jo noin 200 000 ihmistä, jotka eivät edes hae heille kuuluvia tukia, koska eivät jaksa.

JUOPOTKIN TERVETULLEITA

Kello alkaa olla neljä ja on aika sulkea kirkko. Viimeisenä asiakkaana on melkoisessa hutikassa oleva laitapuolen kulkija, joka on myöhästynyt muutamalla tunnilla lounaalta. Klemmt ohjailee vanhan tuttavansa ystävällisesti selkään taputellen ulos ja kutsuu hänet seuraavana tiistaina syömään.

– Periaatteessa meille tullessa pitää olla selvin päin, mutta joustamme jonkin verran. Pari siideriä ei estä osallistumasta toimintaamme, kunhan ei häiritse muita. Pahemmassakin kunnossa olevien annamme syödä, kunhan he tulevat tähän aulaan, pois muiden silmien alta. Monesti he haluavat itsekin mennä syrjään, koska he eivät halua asettaa raitistuneita kavereitaan kiusaukseen. Sitä paitsi kyllä juopoillakin pitää olla oikeus tulla kirkkoon ja kuulla Jumalan sanaa. Heille pitää antaa mahdollisuus muuttaa elämänsä suuntaa paremmaksi. ■

Onnistunut auttamistyö tekee itsensä tarpeettomaksi

Rikoksantorjuntaneuvoston Naapuriapu-työryhmä tutustui helmikuun kenttäpäivillään Tampereella vapaaehtoistyöhön, setlementtitoimintaan ja seurakuntien diakoniatyöhön. Kirkon diakoniatyön vahvuutena ovat maantieteellisen kattavuuden lisäksi rakenteet, resurssit, toimintatavat ja kontaktit sekä paikallisiin ihmisiin että toimijoihin.

Tamperelainen *Mummon kammari* on osa evankelisluterilaisten seurakuntien diakoniatyötä. Suomen ensimmäinen vapaaehtoistyönkeskus avattiin vuonna 1989. Toiminta perustuu ennen kaikkea ikäihmisten auttamiseen. Vapaaehtoistyössä ikä ei ole esteenä: toiminnassa on ollut mukana niin pieni vauva ilahduttamassa palvelutalon ikäihmisiä kuin yli 80-vuotias rouva auttamassa itseään nuorempia.

Toinen tamperelainen diakoniatyön muoto, jossa vapaaehtoisilla on tärkeä rooli, on *Musta lammas*. Se on tukipiste syrjäytyneille, asunnottomille ja päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville ihmisille. Johtava diakoni **Marko Ajanki** näkee auttamisessa nyky muodossaan myös ongelmia. Toiminnalla ei haluttaisi ylläpitää yhteiskunnallisia ongelmia, ja joitakin toimintamuotoja on jouduttu tästä syystä muokkamaan. Yhteiskunnallisten ongelmien ei myöskään saisi kaatua vapaaehtoistoimijoiden hoidettavaksi ja ensisijaisesti ihmiset pyritäänkin ohjaamaan kunnan palveluihin. Esimerkiksi ruokajonoissa on kohdattu ihmisiä, jotka ovat pudonneet kaikkien auttamisjärjestelmien ulkopuolelle. Parasta olisi, jos vapaaehtoistoiminta tarjoaisi ns. aktivoivaa toimintaa apua tarvitseville – elämään sisältöä ja kannustaisi löytämään uusia mahdollisuuksia. Ihmisten ei pitäisi passivoitua autettaviksi vaan saada apua ongelmakierteestä ulospääsemiseen. Vaikeassa elämäntilanteessa oleva ihminen saattaa tarvita apua hyvinkin yksinkertaisiin elämänhallinnan ja asumisen asioihin. Tähän pitäisi kytkeä rinnalla kulkeminen. Aktivoivaa toimintaa edistetään pienimuotoisesti esimerkiksi Pispalan kirkon kahvilassa diakoni **Pia Ojalahden** johdolla. Siellä voidaan harjoitella yhdessä vaikka lomakkeiden täyttämistä tai puhelimessa asiointia. Tarkoituksena ei ole tehdä asioita kenenkään puolesta vaan kannustaa hoitamaan ne itse.

Kolmas tamperelainen, muillekin paikkakunnille jo levinnyt, vapaaehtoistoiminnan ilmiö on verkkopalvelu *Suurella sydämillä* (suurellasydamella.fi). Palvelunkehittäjä diakoni **Ilkka Kalmanlehdon** mukaan tarkoitus on laajentua koko maan kattavaksi hyvän tekemisen verkostoksi. Palvelun avulla paikalliset avun tarvitsijat ja tarjoajat voivat löytää toinen toisensa.

Vapaaehtoistyön resurssit, tilanne ja tulevaisuus näyttävät monella tavalla hyviltä. Silti pysy huoli – jonka Tampereen yliopiston professori **Irene Roivainen** ilmaisi työryhmälle – kuka ottaa vastuun ja tuottaa naapuriavun köyhien, huonoosaisten, syrjäytyneiden ja syrjäseutujen naapurustoissa? ■

Kirjoittaja on Naapuriapu-työryhmän sihteeri.

Musliminuorille lisää vapaa-ajan toimintaa

Islamilaista nuorisotyötä tehdään Suomessa vähän, koska rahaa ei juuri ole ja vapaaehtoiset uupuvat. Tarjolla olevaan vähään toimintaan osallistuvat lähinnä nuoret, jotka ovat jo hyvin sopeutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan.

Uskonnollisilla musliminuorilla on vaikeinta löytää paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Heille ei ole juuri mitään toimintaa tai edes kokoon-tumisaikaa. Niinpä nämä nuoret saattavat eristäytyä omiksi ryhmikseen ja riski syrjäytyä kasvaa, Suomen islamilaisen neuvoston Sine ry:n varapuheenjohtaja ja tiedottaja **Pia Jardi** sanoo. Sine on 25 islamilaisen järjestön ja yhteisön katto-organisaatio. Leipätyönään Jardi toimii Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirastossa toimeentulotukien takaisinperijänä.

– Suomessa uskonnollisten yhteisöjen toimintaan ei saada avustuksia. Ongelmana on, että vaikka toiminta ei olisi uskonnollista, se mielletään sellaiseksi, Jardi sanoo.

Esimerkiksi musliminaisil-

le ja tytöille on tästä syystä vähän omia uintivuoroja tai muita liikuntamahdollisuuksia. – Jos jotakin on tarjolla, ryhmät ovat heti aivan täynnä, eli kysyntää olisi.

Kuntien järjestämä toiminta ei aina sovi muslimeille. Uskovaiset musliminuoret eivät esimerkiksi halua mennä tai heidän vanhempansa eivät päästä heitä nuorisotaloille, koska nuorisotaloilla lapset ja nuoret voivat saada islamin oppien vastaisia vaikutteita. Islamin mukaan nuoria on kannustettava pidättäytymään esiaviollisista suhteista ja suomalaisilla nuorisotaloilla voidaan jakaa kondomeja.

– Pari vuotta sitten muslimiyhteisö oli repeämispisteessä nuorille suunnatusta Seta ry:n kampanjasta, jossa isoissa mainoskuviissa hui-

Suomen islamilaisen neuvoston varapuheenjohtajan Pia Jardin mukaan muslimien vetäminen mukaan yhteiskuntaan uskonnollisista yhteisöistään ei ole helppoa.

vipäinen tyttö suuteli toista tyttöä. Näitä kuvia oli nuorisotaloilla. Sana kiersi tehokkaasti muslimiyhteisössä ja moni vanhempi kielsi lapsiltaan menon nuorisotaloille.

MÄÄRÄAIKAISET PROJEKTIT EPÄILYTTÄVÄT

Jardilla on omakohtaisia kokemuksia, kuinka suomalainen kulttuuri nuorisotyössä karkottaa muslimeita.

– Oma tyttäreni oli 12–13-vuotias, kun hän meni Tyttöjen talolle. Ohjaajat tiedustelivat tytöltä ensimmäiseksi, onko hänellä jo poikaystävä. Tyttäreni järkyttyi niin paljon, että ei enää ikinä halunnut mennä sinne. Uskovaisilla muslimityttöillä ei ole poikaystävä, heidän ensimmäinen suhteensa on avioliitto.

Yksi esimerkki hyvää tarkoittavasta, mutta kulttuuria ymmärtämättömästä hankkeesta oli Vantaalla järjestetty kotouttamiskurssi musiikin avulla.

– Mukaan ei saatu syvästi uskonnollisia nuoria, jotka kiipeimmin kaipaisivat kotoutumista ja yhteiskuntaan integroitumista. Islam ei nimittäin salli musisointia eikä musiikin

kuuntelua. Vain uskonnollinen musiikki hyväksytään ja musisointi omalla äänellä.

Jardi sanoo muutoinkin suhtautuvansa epäilevästi määräaikaisiin projekteihin, koska ne eivät useinkaan saa aikaan pysyvää muutosta. Enemmän pitäisi saada lisää musliminuorille sopivaa toimintaa jo olemassaoleviin kuntien ja järjestöjen palveluihin.

Jardin mukaan myös rahan puute on suuri este musliminuorten harrastuksille. Monilapsisissa muslimiperheissä ei ole usein varaa kustantaa lapsia vaikkapa yksityisiin naisten kuntokeskuksiin tai urheiluseuroihin.

– Evankelisluterilainen kirkko käyttää 300 miljoonaa euroa vuosittain lapsi- ja nuorisotyöhön. Islamilaisella yhteisöllä ei ole tähän käytettävissään euroakaan. Vapaaehtoisvoimin asioiden pyörittäminen käy voimille. Tiedän sen itsekin, koska vapaaehtoistyön ohella teen ansiotyötä ja olen seitsemän lapsen äiti, Jardi miettii.

Islamin eettisten sääntöjen mukaan toimiva nuorisotalo olisi Jardin mukaan hieno asia. – Tärkeää olisi,

että sinne tulisi muitakin kuin musliminuoria. Ehkä monet ei-muslimivanhemmatkin arvostaisivat paikkaa, jonka arvopohja perustuisi islamiin ja missä kannustettaisiin nuoria pidättäytymään päihteistä ja esiaviollisista suhteista sekä huolehtimaan toisistaan.

ON RASKASTA OLLA MUUTA KUIN ON

Muslimien parissa tehtävän nuorisotyön pitäisi kohdistua myös vanhempiin. – Suurimmat ongelmat syntyvät, kun lasten ja nuorten kotona vallitsevat ihan eri arvot kuin ulkopuolisessa yhteiskunnassa. Muslimivanhemmille puolestaan on usein mahdotonta ymmärtää lapsiaan, jotka käyttäytyvät suomalaisen normien mukaisesti, Pia Jardi sanoo.

Jardin mukaan muslimilapsi ja nuori käyttäytyy usein kotona mallikelpoisesti, mutta koulussa joskus huonosti. – Vanhemmilla ei ole keinoja ja tietämystä tukea lapsiaan ja nuoriaan. Koska kotoa saatu tuki puuttuu, lasten ja nuorten ongelmakäytös vain lisääntyy koulussa ja kodin ulkopuolisessa yhteiskunnassa.

Jardin mukaan muslimit voivat kokea suurta epäluuloa yhteisönsä ulkopuolisia kohtaan – osaksi tietämättömyyttään, osaksi syystäkin.

– Usein muslimien kohdalla kaikki leimataan uskonnosta johtuvaksi. Jos muslimivanhemmat eivät hyväksy 12–13-vuotiaan alkoholin käyttöä, sen sanotaan johtuvan uskonnollisesta fanatismista. Vaikka ei kai kovin moni maallinenkaan äiti ja isä halua varhaisteinensä juovan.

Jardin mukaan muslimien vetäminen mukaan yhteiskuntaan uskonnollisista yhteisöistään ei ole helppoa.

– On aika mahdotonta

sanoa muslimivanhemmille, että alkää kieltäkö lastanne kiroilemasta tai käyttämästä alkoholia, jotta tämä sopeutuisi paremmin yhteiskuntaan. Ristiriita kodin ja ulkopuolisen maailman välillä väsyttää myös nuoria. On raskasta olla koko ajan jotain muuta kuin on.

Jardin mukaan monissa muslimiperheissä pelätään viranomaisia ja sitä, että huonosti kodin ulkopuolella käyttäytyvä lapsi tai nuori otetaan huostaan. Tästä syystä perheet eristäytyvät ja syrjäytymiskierre voi vahvistua.

Jardi ehdottaa ratkaisuksi sovittelijoita. Sellaisiksi sopisivat islamilaisesta yhteisöstä tulevat valveutuneet henkilöt, jotka ymmärtäisivät kumpaakin puolta.

– Muslimiperheissä ongelmia aiheuttaa ennen kaikkea vanhempien omissa maissa opittu kasvatuskulttuuri, eivät alkoholi ja huumeet. Siksi olisi tärkeää, että sovittelija ymmärtäisi islamilaista uskontoa ja kulttuuria.

Jardin mukaan Diakoniamattikorkeakoulussa on suunnitteilla islamilaisten oppiaineiden kokonaisuus, jonka voi liittää sosionomin tai sairaanhoitajan koulutukseen.

– Tämä on erittäin hyvä aloite ja toteutuessaan se varmasti parantaa muslimien kotoutumista. Tosin muslimivanhempien pitäisi saada niin paljon itseluottamusta, että he pystyisivät kannustamaan jälkikasvuun muullekin kuin hoitoalalle. Nythän suurin piirtein kaikista ”mamuista” tehdään lähihoitajia. Suomalainen yhteiskunta hyötyisi, jos muslimeita saataisiin korkeakouluihin ja yliopistoihin ja he voisivat olla mukana rakentamasta maamme ilman että heidän tarvitsisi luopua uskonnostaan. ■

Romaninainisvangit keskiössä

Ensimmäinen selvitys vankilassa olevista romaninainisista valmistui

Naisten vuoro on Romano Missio ry:n hallinnoima hanke, jossa romaninainisvankien tilannetta selvitettiin haastatteluilla ja kysymyslomakkeilla. Selvitykseen osallistui yhteensä 36 vankia noin kahden vuoden aikana. Teemahaastatteluita tehtiin 15 ja kysymyslomakkeisiin vastasi 21 naista. Selvityksessä tarkastellaan romaninainisvankien kokemuksia vankila-ajasta ja selvitetään avun tarvetta sekä avun hyödyntämistä. Selvityksen tarkoituksena on tehdä romaninainisvankien tilanne näkyväksi heidän omien kokemustensa kautta, jotta romaninainisvankien kohtaamat ongelmat voidaan tiedostaa ja niihin voidaan puuttua.

Romaninainisvangit edustavat vain pientä osaa koko romaninyhteisöstä ja ryhmää, joka on osittain syrjäytynyt myös romaninyhteisössä.

USEIN NUORIA JA OMAISUUSRIKOKSISTA TUOMITTUJA

Romaninainisena vankilassa -selvitykseen osallistuneet naiset olivat pääasiassa erilaisista omaisuusrikoksista tuomittuja nuoria. Yli puolet heistä oli alle 30-vuotiaita; kolmasosa sai ensimmäisen tuomionsa alle 20-vuotiaana ja kolmasosa 20–24-vuotiaana. Varsinkin omaisuusrikoksista saadut tuomiot olivat usein lyhyitä, mutta monille tuomioita oli kertynyt useita. Vankilan henkilökunnan esittämä huoli romaninainisvankien rikolliskierteestä näyttää aineiston pohjalta olevan todellinen.

Selvitykseen osallistuneet naiset nostivat itse rikostensa syyksi heikon taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, päihteiden käytön, ystäväpiirissä tehdyt rikokset

ja elämäntyylin. Osa näki rikostensa taustalla myös pakkotilanteen tai rikollisiin tilanteisiin ajautumisen.

TILANNETTA LUONNEHTI ONGELMIEN KASAANTUMINEN

Selvityksen mukaan romaninainisvankien ongelmat eivät olleet erityisiä, vaan useimmiten kyse oli syrjäytymisestä ja ongelmien kasaantumisesta kuten muillakin vangeilla. Tämä näkyi heikkona taloudellisena tilanteena ja työttömyytenä. Osalla oli ongelmia myös päihteiden käytössä. Ongelmien kasaantumisesta tiettyihin perheisiin kertoo se, että lähes kaikilla selvitykseen osallistuneilla naisilla oli vankilassa olleita läheisiä.

Romaninainisvankien koulutustaso oli alhainen: 36 naisesta vain 14 oli suorittanut peruskoulun loppuun. Suurin osa jätti koulun kesken yhdeksännellä luokalla, mutta osalla koulunkäynti oli jäänyt jopa ala-asteelle. Aineiston 36 naisesta vain viidellä oli peruskoulun jälkeinen tutkinto. Naisilla oli ongelmia myös asunnon saannissa, ja he kokivat usein tarvitsevansa apua asunnon hankinnassa. Ennen vankeutta asunnottomia oli 25 % (n=9) ja haastatteluhetkellä 42 % (n=15).

VANKILAKOKEMUKSIA

Romaninainisten kokivat, että avovankilassa romaninaininen huomioidaan positiivisesti tai kohtelu on samanarvoista muiden vankien kanssa. Sen sijaan suljetuissa vankiloissa naiset kokivat osittain arkipäivän rasismia ja eriarvoisuutta erityisesti asioiden hoitamisessa. Rasismikokemukset liittyivät stereotyyppien käyttöön ja ryhmä-

määrittelyyn, jossa yhden romaninainisten teot yleistettiin kaikkia vankilassa olevia romaninainisia koskeviksi.

Naiset kokivat vankila-ajan pääasiassa rakentavana aikana, jolloin pysähdyttiin miettimään omaa elämää. Vankila-aikana romaninainiset kokivat erityisen tärkeänä muiden romaninainisten vertaistuen, yhteyksien pidon siviiliin ja hengellisyyden sekä mahdollisuuden ylläpitää romanikulttuuria.

TARJOTUSTA TUESTA EI JUURI HYÖTYÄ

Pääasiassa romaninainiset eivät kokeneet hyötyvänsä yhteiskunnan tukipalveluista. Tuen käyttämättömyyden taustalla oli ongelmat kommunikaatiossa avunantajien kanssa, luottamuksen puute yhteiskunnan palveluihin ja uskomus tuen auttamattomuudesta. Viimeksi mainittu liitettiin auttajien vähäiseen tietoon romanien elämästä. Osa ei puolestaan kokenut tarvitsevansa ulkopuolista apua ja joskus omaan tilanteeseen ei osattu hakea oikeanlaista apua.

Romaninainiset osallistuivat harvoin vankilan kuntouttaviin toimintoihin, kuten ryhmiin, ja erityisesti henkisen tuen saaminen vankilassa koettiin hankalaksi. Romaninainiset toivoivat muun muassa romanityöntekijää tai ”omaa” työntekijää, jonka kanssa asioita voitaisiin hoitaa. Vankila-ajan jälkeen apua tarvittiin muun muassa koulutuspaikan löytämisessä, työn- ja asunnon haussa ja virastoasioiden hoitamisessa.

Vankilan jälkeen naiset haaveilivat ”tavallisesta” elämästä. Tähän kuuluivat asunto, lasten saaminen takaisin itselle joko sijoituksesta tai sukulaisten luota sekä koulutus- tai työpaikka.

ROMANIYHTEISÖ MURROKSESSA?

[...] Tänä päivänä kun on vaan vanhemmat, siskot ja veljet ja lapset sakkina. Suurempi mustalaisyhteisöllisyys on mennyttä. (Naisvanki Vanaja)

Romanityhteisö on nähty perinteisesti tiiviinä, ja se on tarjonnut osittaisen suojaverkon syrjäytymistä vastaan. Vankilassa olevat romaninaiset kokivat romanityhteisön muuttuneen. Laajemman yhteisöllisyyden ja keskinäisen huolehtimisen katsottiin vähentyneen. Samalla yhteisön tukiverkoston ja sosiaalisen kontrollin voidaan katsoa heikentyneen. Vaikka romanien yhteisöllisyys eläkin osittain vielä vahvana, ei sillä voida korvata yhteiskunnan tarjoamaa apua.

ROMANITYÖNTEKIJÄLLE TARVE VANKILOISSA

Hankkeen taustalla oli vankeinhoidon huoli romaninaisvangeista. Siinä vankilassa oleville romaninaisille kehitettiin etnisen tausta huomioiva kuntouttava toimintamalli. Toiminta käsittää sekä yksilö- että ryhmätoimintaa. Ryhmämalli on nimeltään Voiva (voimaannuttava, identiteettiä vahvistava ja vaihtoehtoja tarjoava), ja se on hyväksytty hyväksi käytänteeksi Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyön ohjausryhmässä kesällä 2013.

Hankkeessa on osoitettu, että romaninaisvangit hyötyvät romanitaustaisesta työntekijästä. Romaninaisvankien tukemisessa on ennen kaikkea tärkeää ymmärtää romaninaisten elämää. Romanityöntekijä toimii lisäksi roolimallina vangeille ja konsultointiapuna vankilan henkilökunnalle lisäten monikulttuurista työtettä vankilan arjessa.

Naisten vuoro on nelivuotinen Romano Missio ry:n hallinnoima ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama (2010–2013) romaninaisvankien kuntoutuksen kehittämishanke. Hankkeelle on myönnetty jatkorahoitus vuodelle 2014. ■

Inka Jeskanen: Romaninaisena vankilassa -selvitys. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2014. www.rikosseuraamus.fi.

Kirjoittaja työskentelee projektikoordinaattorina Naisten vuoro -hankkeessa.

Gambiassa tammikuussa järjestetyssä koulutustilaisuudessa kuultiin suomalaisia esimerkkejä väkivallan vähentämisestä ja pohdittiin niiden soveltamista paikallisiin olosuhteisiin.

■ SAIJA SAMBOU & AARNE KINNUNEN

Väkivallan ehkäisyä kansalaisjärjestön kehitysyhteistyönä

Kuumassa huoneessa 14-vuotias tyttö Fanta itkee – painaa katseensa maahan, häpeää ja kertoo joutuneensa isäpuolensa hyväksikäyttämäksi. Lopulta hän oli tullut raskaaksi. Äiti oli pellolla päivät, tyttö ei päässyt kouluun kotitöiden takia ja eli eristyksissä ikätovereistaan. Iltaisin äiti oli liian väsynyt kuuntelemaan tytön huolia. Isäpuoli uhkaili: jos kerrot, jätän äitisi ja jätätte köyhyyteen ja häpeään. Kun raskaus alkoi näkyä, isäpuolen uhkailut raaistuivat, ja tyttö pakeni tädilleen. Täti ohjasi hänet terveydenhoitajalle ja poliisin puheille ja sitä kautta väkivallan uhrien palvelupisteeseen. Siellä sosiaalityöntekijä kuuntelee häntä, rohkaisee puhumaan sekä kertoo luottamuksellisuudesta ja salassapidosta.

Tämä todenperäinen taupauskuvaus on samalla draamaharjoitus Gambiassa tammikuussa järjestetyssä koulutustilaisuudessa. **Pia Puu Oksanen**, Naisten Linjan toiminnanjohtaja on tyytyväinen, koska koulutus näyttää saavuttaneen tavoitteitaan. Osallistujat tunnustavat hyvin sukupuolittuneen väkivallan muotoja, sosiaalityöntekijällä on ammatillinen ja empaattinen ote ja uhria esittävä poliisi osaa eläytyä uhrin asemaan. Koulutuksen järjesti naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen →

→ tähtävä suomalais-gambialainen yhteistyöhanke NGBV (Network Against Gender Based Violence in Gambia). Hanke käynnistyi vuonna 2010 ja jatkuu vuoteen 2015. Suomen ulkoasiainministeriö on myöntänyt sille kansalaisjärjestöille suunnattua kehitysyhteistyötukea. Hanketta hallinnoi RaTas ry.

VAPAAEHTOISET KOULUTTAVAT

Suomalaiset vapaaehtoiset asiantuntijat kouluttivat sosiaalityöntekijöitä, poliiseja ja yhteistyöntekijöitä viiden päivän ajan Manner-Afrikan pienimmässä valtiossa Gambiassa. Koulutuspäivillä harjoiteltiin väkivallan uhrin kohtaamista ja auttamista, psykososiaalisen tuen tarpeen kartoittamista ja palveluohjausta. Tilaisuudessa esiteltiin esimerkiksi Raiskauskeskus Tukinaisen SENJA-sensitiivisyysmalli ja MARAK-malli, joka tähtää uudelleen rikoksen uhriksi joutumisen ehkäisemiseen. Yhdessä osallistujien kanssa pohdittiin myös, miten suomalaisia malleja voi hyödyntää paikallisissa olosuhteissa. NGBV-verkosto on järjestänyt koulutusta myös lääkäreille, sairaanhoitajille ja muille terveydenhuollon ammattilaisille. Heitä on koulutettu väkivallan uhrin kohtaamiseen ja vammojen dokumentointiin mm. poliisia ja oikeuslaitosta varten.

Kehitysyhteistyöhankkeessa 85 prosenttia budjetista tulee ulkoasiainministeriöltä, vähintään 7,5 prosenttia tulee olla kansalaisjärjestön keräämää omarahoitusta ja loppu voi olla vapaaehtoistyötä. NGBV:ssä suomalaiset väkivallan asiantuntijat ja ammattilaiset tekevät vapaaehtoistyötä koulutussisältöjen tuottami-

nessa, hankkeen hallinnoinnissa ja omavastuuosuuden keräämisessä. Gambiassa puolipäiväinen projektikoordinaattori **Haddy Mboge Barrow** pitää yhteyttä verkoston jäseniin ja viranomaisiin, suunnittelee toimintaa ja järjestää koulutuksia. Varat käytetään koulutustilaisuuksien järjestämiseen ja tietoisuuden nostattamiseen erilaisilla areenoilla erilaisin keinoin. Koska hanke keskittyy osaamisen jakamiseen eikä sillä ole esimerkiksi rakkenuksia tai kalustoa, riski varojen valumisesta korruptioon on perinteisiä kehitysyhteistyöhankkeita pienempi.

KAIKKI KESKEISET TOIMIJAT MUKANA

Verkosto on saavuttanut vanhan jalansijan Gambiassa. Toiminnassa on mukana vaikutusvaltainen joukko ihmisiä sosiaali- ja terveysministeriöstä, oikeusministeriöstä ja poliisista sekä YK:n järjestöistä ja kansalaisjärjestöistä. Suomen ulkoasiainministeriö on kiinnittänyt huomiota siihen, että hanke on saanut mukaan patriarkaalisen maan uskonnolliset johtajat, joilla on suuri merkitys muutoksen aikaansaamisessa. Koulutustilaisuuksissa kyläpäälliköt ja uskonnolliset johtajat ovat keskustelleet sukupuolittuneen väkivallan muodoista, puuttumiskeinoista ja mm. vuonna 2010 voimaan tulleesta laista naisten asemasta ja oikeuksista. Lainsäädäntö ja Gambian ratifioimat kansainväliset sopimukset osoittavat hallituksen tahdon naisten ja lasten aseman parantamiseen. Silti edelleen on paljon tekemistä: hiljaisuuden kulttuurin rikkominen väkivallan ympäriltä ja asioista julkisesti puhuminen on aivan olennaista puuttu-

misessa. Hanke tähtää sekä kansalaisten että päättäjien tietoisuuden lisäämiseen.

YHDESTÄ PAIKASTA KAIKKI PALVELUT

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishanke NGBV ei alkanut tyhjältä. Hanke käynnistettiin monen vuoden taustatyöllä ja perusteellisella suunnittelulla. Gambialaiset osapuolet tekivät laadukkaan alkukartoituksen, jossa arvioitiin väkivallan yleisyyttä, kansallista lainsäädäntöä sekä uhrille suunnattujen palvelujen riittävyttä. Gambian tilastot poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta ovat varsin puutteellisia eikä väestöpohjaisia rikosuhritutkimuksia voida toteuttaa, joten naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä kartoitettiin mm. haastatteleamalla terveydenhuollon työntekijöitä. Raportti nosti esille selkeän tarpeen ilmiön tunnetuksi tekemisestä ja uhripalvelujen puutteen – lähinnä vain fyysisiin vammoihin on saatavissa hoitoa.

Haddy Mboge Barrow tiivistää ongelman siihen, että haavojen paikkaamisen jälkeen rikosasian eteenpäin vieminen yleensä pysähtyy, uhri palaa kotiin ja asiasta vaietaan. Naisiin kohdistuva väkivalta on kuitenkin vakava kansanterveys- ja ihmisoikeusongelma, jolla on vakavia seurauksia uhrille, todistajana oleville lapsille ja yhteisölle. Verkoston painattamissa tarroissa ja T-paidoissa todetaankin, että "kun satutat naista, satutat koko kansakuntaa".

Seuraavan kahden vuoden ajan verkosto pilotoi jatkorahoituksella yhden luokun periaatteella toimivaa keskusta, joka avattiin elokuussa Bakotehin turvakotiin. Keskuksessa uhri saa palvelua moniammatilliselta tiimiltä, johon

kuuluu sosiaalityöntekijä, poliisi, terveydenhoitaja ja tarvittaessa paikalle kutsutaan myös oikeusapua ja lääkäriä. Uhri voi myös jäädä turvakotiin, jos hän pelkää väkivallan uusiutumista. Lähes 30 poliisia ja sosiaalityöntekijää sekä saman verran lääkäreitä ja muuta terveydenhuollon henkilökuntaa sai tammikuun koulutuksessa tietoa uhrin turva- ja kuntoutussuunnitelman tekemisestä sekä uhrin kunnioittavasta kohtaamisesta. Koulutukseen osallistuneet jakavat tietoa omilla työpaikoillaan, ja näin osaaminen leviää. Hyviksi havaitut menetelmät dokumentoidaan opaskirjoiksi myös muualla käytettäväksi.

NGBV-verkosto on nyt saanut itsenäisen aseman ja rahoitusta myös kansalliselta taholta, mm. järjestöjä tukevalta Action Aidilta. Toiminta tulee jatkumaan myös Suomen rahoituksen loputtua. Tämä luo toivoa sille, että Fantan kaltaiset tytöt oppivat tunnistamaan oikeutensa ja saavat rakentaa elämänsä rauhallisissa ja turvallisissa olosuhteissa tulevaisuuden Gambiassa. ■

Kirjoittajat toimivat kehitysyhteistyöhankkeessa vapaaehtoisina asiantuntijoina ja Sambou lisäksi koordinaattorina.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ja feminismin uudet tuulet

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on jakanut mielipiteitä jokamiehen tasolta aina EU:n ja YK:n komiteoiden ja työryhmien kannanottoihin saakka. Kriminaali- ja sosiaalipoliittisten ohjelmien yleisesti hyväksytty lähtökohta on, että ohjelmien tulee perustua näyttöön. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kannanotoissa ja niiden perusteluissa tämä periaate ei aina toteudu. Kirjoituksessa kuvataan lähisuhdeväkivallan keskeiset määritelmät, sen selittämiseksi esitetyt teoriat sekä teorioiden saamat politiikkamerkitykset. Lopuksi tuodaan myös suomalaiseen keskusteluun feminismin uusi tulkinta restoratiivisesta oikeudesta lähisuhdeväkivallan ratkaisujen etsimisessä.

Eri vuosien oikeustilastoista yhteen vetäen poliisin tietoon tulleista lievista ja perusmuotoisista ruokakunnan sisällä tapahtuneista pahoinpitelyistä 71 % oli kohdistunut yli 15-vuotiaaseen naiseen, 15 % yli 15-vuotiaaseen mieheen ja 14 % alle 15-vuotiaaseen lapseen. Tällä perusteella näyttää selvältä, että naiset ovat huomattavasti useammin perheväkivallan kohteena. Tilastot eivät kuitenkaan aina kerro lopullista totuutta ilmiöstä. Riippuu näet paljon myös siitä, miten asioita tutkitaan – ja keneltä kysytään. Kyselytutkimus ”Tuhansien iskujen maa” (Heiskanen & Ruuskanen 2010) johtaa päätelmään, että miehet ja naiset kokevat suunnilleen yhtä usein nykyisen kumppanin tekemää väkivaltaa eikä fyysisen väkivallan kohteeksi joutumisessa ole juurikaan eroa sukupuolten välillä.

Kun tarkastellaan ruokakunnan sisällä tapahtunutta törkeän tekemuodon väkival-

taa, miesten ja naisten uhriksi joutumisessa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja (Tilastokeskus vv. 1996–2011); joinakin vuosina kävi jopa niin, että mies joutui kotona naista useammin törkeän väkivallan uhriksi. Varhemmat epäsuhtaiset kuvaukset johtuvat suureksi osaksi siitä, että suomalainen parisuhdeväkivallan tutkimus on pääosin painottunut naisen kokemaan ja miehen tekemään väkivaltaan. Tätä on ollut helppo selittää lähes yksinomaan sukupuoli- ja parisuhdekulttuurin valtarakenteilla sekä miehen kontrollipyrkimyksillä, ns. sukupuolittuneella väkivallalla (Salmi 2009).

LÄHISUHDEVÄKIVALLAN MÄÄRITTELYSTÄ

Nykyisin kiinnitetään huomiota myös siihen, että väkivalta kodin seinien sisällä ei ole pelkästään fyysistä väkivaltaa. Nyt tunnistetaan myös henkinen, seksuaalinen,

taloudellinen, hoitosuhteisiin liittyvä ja uskonnollinen väkivalta. Feministinen valtateoria joutuu uuteen tarkasteluun, kun ”vallan tekijöitä” perheen sisällä tutkaillaan lähemmin (Bryan 1994). Vallan osatekijöitä ovat mm. ilmeiset ja havaittavat resurssit kuten tulot, koulutus ja ammatti. Tämän lisäksi voidaan erotella ns. vaikeasti havaittavia resursseja kuten älykkyys, suhtautuminen mahdollisiin riskeihin, emotionaalinen tila, sulkeutuneisuus, syyllisyys ja heikko itsetunto. Myös osapuolten suhteen luonteella on merkitystä: riippuvuus, henkinen väkivalta, verbaalinen kyvyttömyys/kyvyttömyys. Nämä valtatekijät perheen sisällä saattavat liittyä yhtä hyvin miehiin kuin naisiin ja selittää sitä, että kumpikin osapuoli voi valtatilanteesta johtuen käyttäytyä toista kohtaan väkivaltaisesti. Myös tätä kautta sukupuolittuneen väkivallan käsite liudentuu.

Feministisen valtateorian päätelmän mukaan paras ratkaisu lähisuhdeväkivaltaan on sen saattaminen rikoksena tuomioistuinkäsittelyyn. Poliittisella tasolla tulkinta on saanut voimakkaasti tilaa.

→ Väkivallan syiksi ovat määrittyneet myös monet ns. sosiaalis-psykologiset tekijät kuten lapsuuden traumaattiset kokemukset, työttömyys, yhteisten tavoitteiden katoaminen ja avioliiton rooli-dotusten ristiriitaisuus. Tämä ei sovi feministeille. He sanovat, että kun väkivalta redusoidaan sosiaalisiin ja vuorovaikutustekijöihin, väkivallasta tehdään ymmärrettävää ja hyväksyttävää. Juuri tähän liittyy lähisuhdeväkivallan sovittelun pääkriteeriksi: väkivallasta tuleekin vuorovaikutustaitoihin liittyvä ongelma, joka voidaan kohdata vuorovaikutuksellisin menetelmin ja sen rikosluonne hämmärettään. Eikä itse sovittelukaan voi olla tasapuolista, kun uhria vastapäätä istuu painostava rikosentekijä. Tällöin ei voida myöskään puhua uhrin vapaaehtoisesta osallistumisesta sovitteluprosessiin.

TEORIOIDEN POLITIKKAMERKITYS

Feministinen valtateoria johtaa päätelmään, että paras ratkaisu lähisuhdeväkivaltaan on sen saattaminen rikoksena tuomioistuinkäsittelyyn, jolloin tekijä saa ansaitsemansa rangaistuksen. Hoitomuotoina kelpaa vain uhrin ja tekijän hoitaminen erillään: uhrin/naiset turvakoteihin ja tukiryhmiin, miehet lyömätömään linjaan, jussiprojekteihin ja erilaisiin vertaisryhmiin.

Poliittisella tasolla feministinen tulkinta on saanut voimakkaasti tilaa: Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelua tulee rajoittaa, koska tällaisten rikosten sovitteluun liittyy piirteitä, jotka saattavat vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvaa. Valtioneuvoston periaatepäätös tasa-arvo-ohjelmasta 2012–2015 toteaa saman asian sanasta sanaan. Valtioneuvoston asettama rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta taas on kirjannut: ”Todettiin, että Kataisen hallitusohjelmassa

mainittu lähisuhdeväkivaltaa koskevat rajoitukset on jo otettu huomioon sovittelua koskevassa lainsäädännössä ja lain täytäntöönpanossa sekä sovittelun henkilöstön koulutuksessa” (Pöytäkirja 12.9.2011, kohta 9).

Tämä ei kuitenkaan riittänyt: Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietinnössä (28.3.2013) useat naisjärjestöt ottavat jyrkän kannan ja esittävät, että sovittelu tulee kieltää mm. sovittelulaisissa tai muutoin.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishjelmassa 2010 (STM) sovittelu-menettely ei kuulu lainkaan väkivallan vähentämistoimiin. Valtioneuvoston Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa sovittelua suositellaan nuorten tapauksissa (Sisäministeriö 2012). Ohjelmassa kuitenkin viitataan EU:n valmistelussa olleeseen Uhidirektiiviin (18691/2011) ja myönnetään, että ”nykyjärjestelmässä sovittelu ja uhripalvelut voidaan virheellisesti nähdä toisensa poissulkevin vaihtoehtoina”.

Euroopan Parlamentin ja Neuvoston ns. Uhidirektiivin (2012/29/EU 25.10.2012) 12 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on uhrin suojelemiseksi pelottelulta ja uudelleen uhriksi joutumiselta luotava vähimmäisvaatimukset, joita on noudatettava tarjottaessa sovittelua ja muita restoratiivisen oikeuden palveluja. Nämä vähittäisvaatimukset on Suomessa huomioitu laissa rikosten ja eräiden riitaasioiden sovittelusta (1015/2005). Uhidirektiivin lopputulemana todetaan tältä osin, että ”jäsenvaltioiden on helpotettava tapausten siirtämistä sovitteluun tai muihin restoratiivisen oikeuden palveluihin muun muassa vahvistamalla siirtämisen edellytyksiä koskevia ohjeistuksia”.

Taistelu ei päättynyt vielä tähänkään. Amnestyn Suomen osasto esitti keväällä

2013 YK:n ihmisoikeuksien komitealle, että Suomen tulee luopua lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Komitea esitti loppupäätelmänsä Suomelle 25.7.2013: ”Suomen tulisi lisätä väkivallan uhreille tarjottavia palveluita ja turvakoteja”. Lausunto ei sisältänyt mainintaa sovittelun kieltämisestä. Lähisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien kamppailu kuitenkin jatkui: Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Lyömättömän linjan yhteistyö poliisin kanssa otti toimintaohjeekseen perheväkivallan sovittelun rajaamisen (Hyvärinen & Hautamäki 2013). On mielenkiintoista, että Espoon Lyömätön linja, jolla oman toimintansa vaikuttavuudesta ei ole mitään tieteellistä näyttöä, ottaa tehtäväkseen hallitusohjelman toteuttamisen rikossovittelun osalta. Kenen mandaatilla?

TUTKIMUSTEN KERTOMUS

Lähisuhdeväkivallan sovittelusta on tehty kohtalaisen runsaasti tutkimuksia siihen nähden, että toiminta on vasta aluillaan ja vähäistä eri puolilla maailmaa. Suomen osalta tutkimustulokset ovat kertoneet pääasiassa hyvin myönteisestä asiakaspalautteesta (ks. esim. Flinck & Iivari 2004; Sambou & Uotila 2010; Iivari 2010). Muissa maissa tehdyistä tutkimuksista on syytä mainita ainakin seuraavat:

■ Marian Liebmanin ja Lindy Woottonin (2010) referoimat yli 20 tutkimus- ja kehittämishanketta eri puolilta maailmaa kuvaavat lähisuhdeväkivallan tekijöiden ja uhrien myönteisiä sovittelukokemuksia.

■ Nadine Bals (2008) tutki 509 lähisuhdeväkivalta-sovittelun tapausta Saksan Nordrhein-Westfalenin osavaltion oikeusministeriön pyynnöstä. Uhrin eivät toivoneet tekijöilleen sakko- tai vankeusrangaistusta. Päinvastoin: kun uhrin hälyttivät poliisin paikalle, he toivoivat saavansa muuta apua tilanteeseensa.

Läheisneuvonpitotyyppisen sovittelun arvot ovat yhtenevät feminismin arvojen kanssa.

■ Itävallassa Christa Pelikan (2009) tutki lähisuhdeväkivallan uhreja uusintahaastatteluin. Sovittelulla olikin uhreja voimaannuttava vaikutus. Rikoksen vakavuusasteella ei ollut ratkaisevaa merkitystä sovittelun onnistumiselle. Tapauksen sovitteluun soveltuvuuteen ei ollut vain yhtä ainoaa ja oikeaa määritelmää.

■ Yhdysvalloissa Bryant, Seigle, Jabbar & McGregor (2006) vertailivat sovittelussa olleita ja sovittelemattomia rikoksentehtäjiä ja heidän uusintarikollisuuttaan. Sovittelemattomat tekijät syyllistyivät selvästi useammin uusintarikokseen kuin sovittelussa olleet. Sovittelu oli merkittävä tekijä lähisuhdeväkivallan uusintarikoksen ehkäisemisessä.

■ Australialaiseen kokemukseen perustuvan Deleuran & Jarner (2011) tutkimuksen mukaan feministien tutkimustoiminta ja käytäntö perustuvat oletukseen että naiset ovat aina sorrettuja ja suojelun tarpeessa. Tutkimuksen tulokset sen sijaan painottivat, että monet lähisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset eivät kokeneet itseään alistetuiksi vaan halusivat edetä sovitteluprosessiin. Pikemminkin naisten henkilökohtaisen valinnan kieltäminen lisäsi heidän ahdistustaan. Sovittelu taas voimaannutti heitä.

■ Daniel Bolivar, Ivo Aertsen ja Inge Vanfraechem raportoivat Euroopan restoratiivisen foorumin tutkimuksessa (2013, painettu tulossa), että Itävallan ja Suomen lähisuhdeväkivallan uhritutkimukset antoivat enemmän positiivista kuin kriittistä palautetta sovittelun soveltuvuudesta lähisuhdeväkivaltatapauksiin.

FEMINISTISEN VÄKIVALTATUTKIMUKSEN RESTORATIIVINEN NÄKÖKULMA

Yllättäen Katherine van Wormer (2008) ja Sarah Curtis-Fawley and Kathleen Daly (2005) tuovat feministis-restoratiivisen näkökulman lähisuhdeväkivallan sovittelun:

Tutkijoiden mukaan hakattujen naisten ja raiskauksen uhrien ja heidän asianajajiensa laajalle levinnyt tyytymättömyys nykyiseen lainsäätöön on avannut ovet lähisuhdeväkivallan vaihtoehtoisten menetelmien kuten sovittelun kehittämiseen. Kirjoittajien mukaan uhrien tyytyväisyystutkimukset osoittavat että myös tapauksissa, joissa rikoksentehtäjän syyttäminen on ollut paikallaan ja onnistunut, tulos ei ole kuitenkaan kohdannut uhrin selviytymisen (survival) tarpeita. Pikemminkin on niin, että epävirallisemmat menetelmät, jotka korostavat vuorovaikutuksellisia menetelmiä, ovat sopuosinussa naisten tarpeisiin puhua omassa asiassaan ja omasta puolestaan. Erityisen mielenkiinnon saa restoratiivinen oikeus läheisneuvonpidon (Family Group Conferencing, FGC) tyyppisessä sovittelussa, sillä se vastaa myös feministien huolenaiheisiin, jotka ovat nousseet esiin kansainvälisen naisten ja lasten oikeuksien liikkeistä 1980-luvun lopulla ja sen jälkeen. Läheisneuvonpitotyyppisen sovittelun arvot ovat yhtenevät feminismin arvojen kanssa. Ydinajatuksena tässä on se, että väkivallan uhrin hakevat voimavaroja perhepiiristä ja yhteisöistä mieluummin kuin virkamiesvaltion instituutioista kuten oikeuslaitoksesta.

Curtis-Fawley and Daly (2005) korostavat, että raiskaustapauksissa restoratiivisen oikeuden strategiat ovat hyväksyttävämpiä feministisistä näkökulmasta kuin tavanomaiset lähisuhdeväkivaltatapaukset, sillä raiskattu joutuu hyvin usein koko rikosoikeusjärjestelmän epäasiallisen kohtelun alaiseksi poliisitutkinnasta oikeuskäsittelyyn saakka mm. ahdistavan risti-kuulustelun johdosta. Erityisen suojattomiksi etnisiin vähemmistöihin kuuluvat raiskauksen uhrin kokevat asemansa oikeuskäsittelyssä, jossa he saattavat suorastaan menettää lastensa huoltajuuden vain siitä syystä, että joutuivat raiskatuiksi. Tut-

kijoiden kollaamat eri tutkimukset osoittavat lisäksi, että uhrin vajoavat helposti passiiviseen rooliin oikeusprosessissa nimenomaan vakavissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Niinpä sekä väkivaltarikoksen uhrin että tekijän lähtivät halukkaasti mukaan sovitteluprosessiin.

Mutta miksi juuri läheisneuvonpitosisovittelu (FGC)? Miksi ei tavallinen rikossovittelu, jota Suomessa käytetään myös lähisuhdeväkivallan sovittelussa? van Wormer korostaa, että läheisneuvonpidossa rikoksen uhrin asema on turvallisempi kuin tavanomaisessa sovittelussa, jossa paikan päällä ovat vain tekijä ja uhri ja kaksi sovittelijaa – ja mahdollisesti uhrin tukihenkilö. Läheisneuvonpidossa koolla ovat rikoksen osapuolten ja sovittelijoiden lisäksi uhrin ja tekijän omaiset ja tarvittaessa tukihenkilöt, siis huomattavan laaja piiri ihmisiä, jotka myös osallistuvat aktiivisesti asian käsittelyyn. van Wormerin mukaan tämä antaa lähisuhdeväkivallan uhrille turvallisemman aseman eikä tekijä pääse kiistämään syyllisyyttään helposti isomman auditorion edessä. Läheisneuvonpitosisovitteluun voidaan tästä syystä ottaa myös vakavampia tapauksia käsiteltäväksi ilman että on pelkoa uhrin aseman heikentämisestä. Tosin van Wormer ei kiistä myöskään tavanomaisen rikossovittelun käyttämistä lähisuhdeväkivallan sovitteluun, mutta hän toteaa, että läheisneuvonpito tuottaa parempaa sovittelua. Eikö tätä menettelyä pitäisi ryhtyä kehittämään myös Suomessa? ■

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalipoliitikan dosentti.

Lähteet saa toimituksesta haaste@om.fi.

Murha ja kulttuuri

Kriminologia on vaikea tieteenala. Sen on etsittävä selityksiä rikollisuuden yksilöllisiin syihin (biologia, psykologia) ja samalla löydettävä näiden yhteyksiä laajempiin yhteiskunnan rakennetta ja kulttuuritekijöihin (sosiologia). Tämä kamppailu mikro- ja makrotason selitysten välillä näkyy mm. väkivaltatutkimuksessa. Edelleen saatetaan lähteä siitä, että uusin, yksilötason tieto väkivaltaa aiheuttavista "patologisista" syistä selittää kaiken tarpeellisen. Mutta ongelmaksi nousee heti kysymys henkirikollisuuden valtavasta ajallisesta ja alueellisesta vaihtelusta. Miksi jotkut kulttuurit murhaavat enemmän kuin toiset?

Tätä kysymystä on viime vuosina tarkasteltu useassa yhteydessä kunniakulttuurin käsitteen (culture of honor) kautta. Tällöin on kyse erityisesti mieskunniaista. Keskiajan korkea henkirikollisuus Euroopassa (30–50 surmattua/100 000/v.) selittyy **Pieter Spierenburgin** (2013) mukaan paljolti sillä, että mieskunniaa saattoi puolustaa vain "ruumillisuuden" väkivallan avulla. Seuraten **Norbert Elias**in sivilisaatioteoriaa hän katsoo, että väkivallan merkittävä väheneminen (0,5–1,5/100 000/v.) on osittain seurausta kunnian "henkistymisestä"; sitä voidaan puolustaa muutenkin kuin fyysisen väkivallan avulla. Kunniakulttuurin käsite tekee ymmärrettäväksi myös sellaisen, äärimmäisen tri-

viaalilta tuntuvan väkivallan, jonka syyksi mainitaan mitätön riita, yksi loukkaava sana tai liian pitkä viinaryyppy.

Tämä on kiinteästi yhteydessä valtion ja sen väkivaltamonopolin muodostumiseen. Keskiajan jälkeen valtio alkoi kriminalisoida kunniaväkivallan muotoja – verikostoa, kaksintaisteluja, tappeluja yms. – ja saattoi rangaista niiden toteuttamisesta ankarasti. Oikeutta ei voinut enää ottaa omiin käsiin. Toki tämä prosessi oli asteittainen ja monilla alueilla, joilla valtio oli heikko ja ihmiset katsoivat, että omaisuuttaan, perhettään ja kunniaansa puolustaakseen heidän oli aseistauduttava, väkivallan taso säilyi korkeana (esim. Balkanilla). Kolonialismi ja valloitukset saattoivat estää erällä alu-

eilla valtion valtamonopolin muodostumista, ja siksi henkirikostaso jäi edelleen korkeaksi. Voidaan jopa käyttää käsitettä "epäonnistunut valtio" (failed state).

Löytyykö tästä myös selitys Euroopan ja Yhdysvaltojen erolle? Yhdysvalloissa henkirikostaso, vaikka onkin viime aikoina laskenut, on ollut selkeästi korkeampi kuin Länsi- ja Keski-Euroopassa. Euroopassa "kolmas sääty", ottaessaan vallan yksinvaltiailta ja aatelistolta, halusi säilyttää keskitetyn valtamonopolin valtiokoneistolla ja edelleen vahvistaa sitä. Väestö totutettiin yhä enemmän siihen, että sillä ei ollut oikeutta aseistaa itseään. Mutta Yhdysvallat demokratisoitui

ikään kuin "liian aikaisin", ennen kuin keskitetty valtiovalta oli muodostunut. Keskitetty valta haluttiin päinvastoin tuhota ja suuri osa väestöstä oli tottunut luottamaan itseensä, perheeseensä ja paikallisapuun. Tässä on tausta myös perustuslain "toiselle lisäykselle", oikeudella omistaa ja kantaa asetta. Alun perin ehkä ajateltiin enemmänkin valtion kontrolloimaa sotilasjoukkoa, mutta tänäkin päivänä Michiganin Militia julistaa, että "yksilöiden ei tule luottaa valtion instituutioihin kotiemme suojelemisessa". Spierenburgin mukaan on aikamoinen historiallinen paradoksi, että ulkoisesti maailman mahtavin sotilasmahti ei sisäisesti saa kuriin omien kansalaistensa aseistautumista.

Historiallisesti korkeimmat väkivaltaluvut löytyvät "Vanhasta Etelästä" ja "Villistä Länneistä". Näillä alueilla miehen kunnian kulttuuri kukoisti ja valtion valta oli heikkoa (jo sana "villi" viitanee mm. tähän). Spierenburgin mukaan 1800-luvun Etelä oli paljolti kuin keskiajan Eurooppa. Plantaasit olivat kuin ruhtinaskuntia, joiden asioihin ei valtio sekaantunut. Plantaasin omistaja hallitsi yksinvaltiaana perhettään, työntekijöitään ja orjiaan. Vielä pitkään valamiesjärjestelmä esti valtion tehokkaan oikeusmonopolin. Valkoisia ei juuri koskaan sen kautta tuomittu henkirikoksesta, oli uhri sitten musta tai valkoinen. Väkivalta kuului asiaan, se oli usein "vain itsepuolustusta". Syntyi myös "vapaaehtoisuuteita", jotka usein käytännössä harjoittivat vigilantismia eli lynkkaamista. Valtaa annettiin myös yksityisille etsivätoimistoille, mm. lakonmurtotehtävissä. Euroopassa tällaisia tehtäviä hoiti valtio ja sen väkivaltakoneisto.

Merkittävää on, että tämä Etelässä vallinnut kunnian kulttuuri siirtyi 1920-luvulta mustien mukana pohjoisiin kaupunkeihin. Mustat alkoivat omaksua tuota kulttuuria sisällissodan jälkeen. Kun he nyt olivat vapaita kansalaisia, heidän täytyi yhtä lailla ryhtyä puolustamaan itseään, perhettään ja kunniaansa. Orjilla ei tuota oikeutta ollut. Suurten kaupunkien sisäosiin alkoi muodostua alueita, joissa vallitsi "kadun koodi". Siellä poliisin vaikutus loppui ja siellä alkoi tunne siitä, että vain itse olet vastuussa omasta turvallisuudestasi. Eriäinen valtionmuodos-

tumisprosessi ja ruumiillisen kunniakoodin sitkeys selittäisivät näin Euroopan ja USA:n erot.

Kuuluisa on myös **Richard Nisbettin** ja **Dov Cohenin** (1996) versio kunniakulttuurin teoriasta, jolla he selittävät USA:n etelävaltioiden korkeampaa väkivaltaa. Heidän mukaansa taustalla on myös etnisyyteen ja elinkeinon liittyvät tekijät. Pohjoisen varhaiset uudisasukkaat olivat saksalaisia, hollantilaisia, puritaaneja ja kveekareita, erityisesti maanviljelijätaustaisia. Etelän asuttivat paljolti skotit ja irlantilaiset, joiden esi-isät olivat kelttiläisiä paimentolaisia ja karjankasvattajia. Edellisille oli tärkeää yhteistyö naapureiden kanssa, mutta "vahvuuden maine" ei niinkään. Jälkimmäiset sen sijaan olivat valmiita suojelemaan omaisuuttaan ja kunniaansa kaikin keinoin. Jokaisen miehen tuli olla "oman omaisuutensa sheriffi" ja luottaa vain itseensä. Tämä edisti valtion heikkoutta ja perusteli aseenkannon. Kulttuuri näkyy myös siten, että Etelässä myös naiset tappavat enemmän, vastustavat enemmän asekontrollia ja ovat valmiimpia lasten fyysisen kurittamiseen kuin muualla Yhdysvalloissa.

Kunnian kulttuuri ei ole arvojen kokoelma, vaan eräänlainen symbolien, tarinoiden, rituaalien ja maailmankatsomusten työkalupakki, josta löytyy toimintastrategioita ihmisten kohtaamiin ongelmiin. On näyttöä, että sen vahva olemassaolo saattaa lisätä myös muunlaista, mm. välineellistä, väkivaltaa. **Irshad Altheimer** (2013) on testannut teoriaa vertailemalla 51 valtion henkirikosasteita niiden oletettuun kunniakulttuuriin (mittareina mm. taloudellinen epävarmuus, ihmisten välinen luottamus, oikeusvaltio yms.). Se olikin tärkein henkirikostason ennustaja, jopa tärkeämpi kuin perinteiset rakenteelliset tekijät kuten taloudellinen epätasa-arvo ja sukupuolijakauma.

Myös **Heikki Ylikankaan** klassisessa puukkojunkkaritutkimuksessa (1976) kulttuuri on vahvasti esillä. Sosiaalisen aseman pudotus, aleneva säätykierto törmäsi pohjalaiseen arvojärjestelmään, jossa oli samoja piirteitä kuin Vanhassa

Etelässä: olet oman onnesi tai epäonnesi seppä. Tämä aiheutti henkisen ilmapiiirin, jossa pientäkään loukkausta ei siedetty. Mutta Etelä-Pohjanmaa rauhoittui. Myös useissa Aasian maissa kunnian kulttuuri on henkistynyt ja henkirikosaste on hyvin alhainen. Näin on mm. Japanissa (0,6 surmattua/100 000/v.). Kolumnisti **Jani Kaaro** on esittänyt (HS 20.1.2014), että häpeän ja kunnian kulttuureilla on myös poliittinen ulottuvuutensa ja että häpeän politiikka tuottaa kasapäin ruumiita. Myös Spierenburg epäilee, että Euroopassa 1970-luvulta alkanut henkirikosasteen lievä nousu liittyisi etniseen monimuotoistumiseen, syrjäytymiseen ja sitä kautta perinteisen kunniakulttuurin paluuseen. Näitä piirteitä voi nähdä myös tämän päivän jengirikollisuudessa. Jengien tarkastelu ahtaasta poliisinäkökulmasta ("järjestäytyntyyttä rikollisuutta") ei tarjoa avaimia ilmiön ymmärtämiseksi. ■

LÄHTEITÄ:

Spierenburg, Pieter: *Violence and Punishment: Civilizing the Body through Time*. Cambridge: Polity Press, 2013.

Nisbett, Richard E. & Cohen, Dov: *Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South*. Boulder: Westview Press, 1996.

Altheimer, Irshad: *Cultural Processes and Homicide Across Nations*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 57 (2013):7, 842–863.

Ylikangas, Heikki: *Puukkojunkkarieitten esiinmarssi: Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825*. Helsinki: WSOY, 1976.

Kaaro, Jani: *Häpeän politiikka tuottaa kasapäin ruumiita*. *Helsingin Sanomat* 20.1.2014.

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Miten parantaa työtään tekevien ihmisten turvallisuutta?

Työssä kohdataan paljon väkivaltaa ja sen uhkaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelman yhtenä tavoitteena on varmistaa työtä tekevien ihmisten turvallisuus. Rikosentorjuntaneuvoston väkivaltajaosto on pitänyt esillä työssä kohdattavan väkivallan ehkäisyä. Jaoston syksyllä 2013 järjestämässä seminaarissa todettiin, että työssä koettava väkivaltaa on pyrittävä ehkäisemään samanaikaisesti monin keinoin.

VÄKIVALTA TYÖSSÄ YLEISTÄ

Vuonna 2012 toteutetun kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan 4,4 prosenttia 15–74-vuotiaista suomalaisista oli vuoden aikana kokenut uhkailuja tai fyysistä väkivaltaa työpaikallaan tai työtehtävissään. Luvussa ovat mukana kaikki tekemuodot, fyysinen väkivalta kiinni tartumisesta lyömiseen, potkimiseen ja aseiden käyttämiseen. Huomattavasti useampi nainen kuin mies oli ollut työhön liittyvän väkivallan tai uhkailun kohteeksi. Naisista tämä osuus oli 5,4 prosenttia, miehistä 3,5 prosenttia. (Sirén ym. 2013)

Naisten väkivaltakokemusten yleisin tapahtumapaikka tämän tutkimuksen mukaan oli oma asunto, mutta työpaikka oli hyvä kakkonen. Miehillä työhön liittyvä väkivalta oli neljänneksi yleisin, julkisen paikan, ravintolan tai vastaavan ja oman asunnon jälkeen. Ikäryhmittäin työpaikkaväkivaltaa esiintyy eniten

25–54-vuotiaiden keskuudessa, kun taas muiden tapahtumapaikkojen kohdalla väkivaltaa kokeneiden osuus oli suurin 15–24-vuotiaiden ryhmässä.

Työpaikkaväkivalta oli usein toistuvaa. Noin kaksi kolmannelta työpaikkaväkivaltaa kokeneista joutui väkivallan tai uhkailun kohteeksi useammin kuin kerran, ja joka kymmenes peräti 10 kertaa tai useammin. Vuoden 2012 tutkimuksesta ei ole vielä käytettävissä analyysia siitä, missä määrin eri paikoissa koettu väkivalta mahdollisesti eroaa vakavuudeltaan. Aikaisempien uhrikyselyjen perusteella Heiskanen (2007) arvioi, että työssä kohdattu väkivalta on ollut keskimäärin lievempää kuin muu väkivalta.

Työssä kohdattava väkivalta ei jakaudu tasaisesti. Tietynlaiset tilannetekijät lisäävät väkivallan riskiä, kuten työskentely yksin, iltaisin tai yöllä sekä työskentely ennalta arvaamattomissa tilanteissa. Monissa tehtävissä tällaisia lisäriskejä ei voi kokonaan välttää, mutta yleensä niitä voidaan olennaisesti pienentää. Väkivallan riski on koholla esimerkiksi ammateissa, joissa joudutaan rajoittamaan asiakkaiden oikeuksia tai puuttumaan ihmisten käyttäytymiseen. Riskialttiita tehtäviä ovat järjestyksen ylläpito ja vartiointi, mutta myös monet terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaiset sekä myyjät kokevat usein väkivaltaa ja sen uhkaa.

Tuula Leinon (2013) tutkimuksen mu-

kaan poliisit ja vartijat kokivat työssään väkivaltaa varsin usein. Hän raportoi tietoja laajaan satunnaisotokseen perustuvasta postikyselystä partiotyötä tekeville poliiseille ja yksityisen sektorin vartijoille. Näistä poliiseista lähes kaksi kolmesta (63 %) ja vartijoista runsas kolmannes (39 %) oli kohdannut henkistä väkivaltaa, kuten solvauksia ja uhkailuja, vähintään kerran kuussa. Samoin vähintään kuukausittain oli poliiseista lähes puolet (44 %) ja vartijoista noin joka seitsemäs joutunut fyysisen väkivallan kohteeksi. Kyse oli esimerkiksi lyönneistä, potkuista tai sitten painimisesta ja muista voimatoimista. Pullon, puukon, kirveen tai tuliaseen kaltaisella vaarallisella aseella heitä oli uhattu harvemmin, mutta silti varsin usein: vuoden aikana tällaisen uhan kohteeksi oli joutunut poliiseista joka viides (22 %) ja vartijoista joka seitsemäs (15 %).

Työpaikkaväkivallan esiintymistä voi tarkastella myös työpaikoittain. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yritysuhritutkimuksen mukaan melkein joka toisessa (47 %) valintamyymälässä oli vuoden aikana ollut väkivaltatapauksia. Yhtä suuri osuus myös erikoismyymälöistä, joissa kaupattiin elintarvikkeita, juomia tai tupakkatuotteita, oli ollut väkivallan tapahtumapaikkana, mutta niissä väkivaltaa sattui vielä tiheämmin. Joka neljännessä (27 %) tällaisesta erikoismyymälästä oli väkivaltaa sattunut vuoden

Jo nykyisten lakien nojalla voidaan monissa, ellei useimmissa, uhkaavissa tilanteissa estää pääsy työpaikalle henkilöltä, joka on syylistynyt siellä rikoksiin tai aiheuttanut häiriötä.

aikana useammin kuin 10 kertaa, kun vastaava osuus valintamymälöissä ja tavarataloissa oli 12 %. (Salmi ym. 2011)

LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ TILANNE-ARVIOINTIIN JA KOULUTUKSEEN

Työssä kohdattavaa väkivaltaa ja sen haittoja voi pyrkiä periaatteessa vähentämään useilla keinoilla. Kyse voi olla lain kehittämisestä, sen paremmasta toimeenpanosta, systemaattisista riskikartoituksista, tilannetorjunnasta, koulutuksesta, väkivallan jälkihoidosta jne.

Esimerkki rikoslaista: vuonna 2011 tuli voimaa lievän pahoinpitelyn syyte-oikeutta koskeva muutos, jolla pyrittiin tehostamaan puuttumista myös työssä kohdattuun väkivaltaan. Lievä pahoinpity, joka kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi (eikä rikoksenteijä kuulu työpaikan henkilöstöön), tuli virallisen syytteen alaiseksi. Sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan tätä lainmuutosta ja sen tarjoamia mahdollisuuksia väkivallan vähentämiseksi tehdään paremmin tunnetuksi. Ohjelman mukaan myös selvitetään mahdollisuus saattaa laiton uhkaus virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.

Työturvallisuustoiminnan kehittämisessä on periaatteessa paljon mahdollisuuksia. Sen oikeudellinen perusta on vahva ja melko jäsentynyt, ja sitä toimeenpanevat ja valvovat vahvat organisaatiot. Näin työn uhkatilanteita ja vaaroja voidaan arvioida entistä paremmin ja niiden edellyttämiä toimia toteuttaa systemaattisemmin. Työturvallisuuslaki asettaa työnantajalle selviä velvoitteita väkivallan uhkaan puuttumiseksi. Jos työhön ”liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt tai -laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen.” Laki

velvoittaa laatimaan tällaista työpaikkaa varten menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltatilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa.

Rikoksantorjuntaneuvoston väkivalta- jaoston syksyn 2013 seminaari käsitteli erityisesti työssä koetun väkivallan jälkihoidoa. Se on tärkeä osa väkivallan haittojen minimointia, mutta parhaimmillaan tukee myös tulevan väkivallan ehkäisyä. Teemaa syvennetään toukokuussa 2014 pidettävässä jatkoseminaarissa, jossa käsitellään kriisiterapiaa ja konkreettisia esimerkkitapauksia.

TYÖPAIKAN PÄÄSYKIELTO?

Sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan selvitetään myös ”keinot koko työpaikan henkilöstön suojaamiseksi toistuvilta saman tekijän aiheuttamilta rikoksilta ja häiriöiltä esimerkiksi lähestymiskiellon tyyppisellä menettelyllä.” Eniten tässä yhteydessä on puhuttu myymälöistä ja vastaavista paikoista, vaikka tehtävä periaatteessa koskee kaikenlaisia työpaikkoja. Tämä selvitys on oikeusministeriössä käynnissä, enkä tässä ennakoisi tuloksia lähestymiskiellon tapaisen menettelyn suhteen. Sen sijaan mainitsen olemassa olevia ja yksityisen turvallisuusalan lainsäädäntöuudistushankkeessa esille tulleita mahdollisuuksia suojata työpaikkojen henkilökuntaa tällaisissa tapauksissa.

Jo nykyisten lakien nojalla voidaan monissa, ellei useimmissa, uhkaavissa tilanteissa estää pääsy työpaikalle henkilöltä, joka on syylistynyt siellä rikoksiin tai aiheuttanut häiriötä. Liikehuoneistoa suojaavat julkisraahasäädökset. Omistaja tai haltija voi valita asiakkaansa, kunhan se ei tapahdu syrjintäkieltoa rikkomalla. Nykyisen yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain perusteluisa todetaan mm, että vartija voisi liikehuoneiston omistajan pyynnöstä estää

useisiin näpistyksiin aiemmin syylistyneen henkilön pääsyn liikehuoneistoon (Kerttula 2010). Sama pätee varmaan henkilöön, joka on liikehuoneistossa syylistynyt väkivaltarikoksiin, laittomiin uhkauksiin tai julkisrauhan rikkomisiin.

Laki voisi kuitenkin olla selkeämpi. Ehdotuksessa yksityisen turvallisuusalan lainsäädännön uusimiseksi (Sisäministeriö 2013) ehdotetaan muun muassa vartijoita koskeviin säädöksiin muutoksia, jotka selkeyttäisivät tilannetta. Uusi laki yksityisistä turvallisuuspalveluista antaisi vartijalle oikeuden estää henkilön pääsy vartioimisalueelle tai poistaa hänet sieltä, jos ”henkilön voidaan hänen lausumiensa uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisin perustein epäillä syylistyvän vartioimisalueella olevaan omaisuuteen tai toimeksiantajan tai tämän palveluksessa olevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen”.

KIRJALLISUUS:

Heiskanen, Markku (2007). *Violence at work in Finland; trends, contents, and prevention. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8:1, 22–40.

Kerttula, Timo (2010). *Vartijat ja järjestyksenvalvojat julkisen vallan käyttäjinä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.*

Leino, Tuula (2013). *Work-related violence and its associations with psychological health: A study of Finnish police patrol officers and security guards. Research Reports 98, Finnish Institute of Occupational Health.*

Salmi, Venla, Martti Lehti, and Anssi Keinänen (2011). *Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena: vuoden 2010 yritysuhritutkimuksen tuloksia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 254.*

Sirén, Reino & Petri Danielsson & Janne Kivivuori (2013). *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2012. Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, verkkokatsauksia 28.*

Sisäministeriö (2013). *Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.*

Ruotsi voitti EU:n rikosentorjuntakilpailun 2013

Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) vuoden 2013 rikosentorjuntakilpailun (ECPA) tulokset julkaistiin joulukuussa Liettuassa. Kilpailun teema oli koti- ja lähisuhdeväkivallan ehkäiseminen. Siihen osallistui yhteensä 18 jäsenmaata.

Kilpailun voitti Ruotsi, jonka hanke oli Tukholmassa toimiva lähisuhdeväkivaltakeskus. Keskukseen työn tarkoituksena on 1) tukea perheväkivallan uhreja, 2) edesauttaa asiaa hoitavien viranomaisten (poliisin, sosiaalitoimen ja syyttäjäviranomaisten) yhteistyötä käsittelyn aikana ja 3) yhä useamman poliisille ilmoitetun tapauksen päätyminen syyttäjälle ja syytteen nostaminen. Tukikeskus toimii poliisin tiloissa ja siellä työskentelee kaksi kaupungin palkkaamaa sosiaalityöntekijää. Toiminta alkoi projektina vuonna 2007 ja vuodesta 2011 alkaen se on ollut pysyvää toimintaa.

Arvioinneissa tukihenkilötoiminnan

on todettu alentaneen tapausten ilmoituskynnystä, tukevan uhria viranomaista-paamisissa, nopeuttaneen viranomaisprosessia ja lisänneen syytettyjen määrää perheväkivaltatapauksissa. Hankkeesta ei ole tehty kustannus-hyötyanalyysia.

Kilpailussa toiseksi tuli Kroatian valtakunnallinen hanke "Elämä ilman väkivaltaa". Hanke on tarkoitettu kaikenlaisen väkivallan vähentämiseen, mutta erityisesti tarkoituksena on vähentää perheväkivaltaa ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa. Erityinen kohderyhmä ovat 13–14-vuotiaat nuoret, koska tarkoituksena on luoda väkivallattomuuden kulttuuria ja ehkäistä ylisukupolvisen väkivallan syntymistä ja siirtymistä. Projektin työmuotoja ovat vuorovaikutukselliset työpajat kouluissa ja poliisin tiloissa sekä taiteen keinot (erityisesti teatteri).

Kolmannelle sijalle kilpailussa tuli Belgian CO3-hanke, jonka tavoitteena on vähentää ja ehkäistä perheväkivaltaa

sekä perheelle koituvia kärsimyksiä. Asiakaskesteistä moniammatillisen yhteistyön hanketta toteutetaan Antwerpenin kaupungin ja sitä ympäröivän maakunnan alueella. Hankkeessa ovat mukana 1) poliisi ja oikeusviranomaiset, 2) sosiaalityö ja 3) paikallishallinto. Viranomaisyhteistyön koordinaation tarkoituksena on tukea perheitä sekä edesauttaa asian käsittelyä ja osallisten toipumisprosessia. Projekti aloitettiin vuoden 2012 alussa ja pilotti jatkuu vuoden 2014 loppuun.

Suomea edusti Ensi- ja turvakotien liiton Jussi-työ, joka pyrkii ennalta ehkäisemään ja vähentämään perheväkivaltaa ja sen haittoja. Jussi-työssä keskitytään erityisesti väkivaltaa lähisuhteissaan tehneiden miesten auttamiseen, mutta samalla se on myös lastensuojelutyötä, sillä väkivalta perheessä vahingoittaa eniten juuri lapsia.

Lisätietoja ja kaikki kilpailun hankekuvaukset löytyvät www.eucpn.org/eucp-award/

Tiedonvaihtoa helpotettava perhesurmien ehkäisemiseksi

Perhesurmien ja -väkivallan ennaltaehkäisemiseen liittyvää viranomaisten välistä tiedonvaihtoa pitää helpottaa ja lainsäädäntöä selkeyttää. Esimerkiksi säädösten tulkintaongelmiin, niin tiedonsaannissa kuin tietojen luovuttamisessa, on puututtava. Lainsäädäntöä on kehitettävä mm. niin, että viranomaiset ja muut niihin rinnastettavat palveluntuottajat voivat tehdä ilmoituksen poliisille tai sosiaaliviranomaisille, salassapitosäännösten sitä estämättä, kun vakavan väkivallan uhka on ilmeinen. Tätä mieltä on sisäministeriön asettama työryhmä, joka selvitti viranomaisten välistä tiedonvaihtoa perhe- ja lapsensurmista.

Lainsäädännön tulkinnanvaraisuudet

liittyvät erityisesti poliisiin salassa pidettävien tietojen saantiin rikoksen estämistilanteissa. Työryhmä ehdottaa, että nykyisiä viranomaisten erillislakien tiedonsaantia ja luovutusta koskevaa sääntelyä selkeytetään. Näin varmistetaan, ettei vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan estämisen kannalta välttämättömiä tietoja jää poliisilta saamatta. Lisäksi on selvitettävä sosiaalihuollon asiakaslain ja lastensuojelulain tietojen luovuttamista koskevien säännösten mahdollisia tulkintaongelmia aiheuttavat päällekkäisyydet.

Työryhmän havaintojen mukaan kaikilla paikkakunnilla ei ole riittävästi käytössä esimerkiksi moniviranomais- tai monia-

mmatillista yhteistyötä perheväkivallan ehkäisemiseksi. Epävarmuus säännösten sisällöstä voi johtaa pidättyvyyteen tiedonvaihdossa silloinkin, kun siihen ei olisi aihetta. Osa tiedonvaihto-ongelmista liittyy myös yhteistyöperinteen tai osamisen puutteeseen. Yleisellä tasolla tapahtuvassa moniviranomaisyhteistyössä tai kahdenvälisissä viranomaisyhteistyössä tiedonvaihto näyttää kuitenkin toimivan pääsääntöisesti kohtuullisesti tai jopa hyvin. Esimerkkejä tällaisesta työstä ovat mm. MARAK- ja Ankkuri-mallit.

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän linjauksen mukaan työryhmän esitysten valmistelua jatketaan virkamies-työnä. **RK**

Rikosuhrimaksun valmistelu aloitettu oikeusministeriössä

Oikeusministeriön, sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asettama uhripoliittinen toimikunta ehdottaa rikosuhrimaksun käyttöön ottamista. Rikoksentehtäjiltä perittävällä maksulla katettaisiin osa rikoksen uhreille suunnattujen tukipalveluiden kuluista.

Rikoksen uhrien tukipalveluiden keskeisen rahoitusmallin selvittäminen riittävien ja alueellisesti kattavien palvelujen varmistamiseksi on kirjattu sekä hallitusohjelmaan että Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan. Tavoitteeksi on asetettu sellainen rahoitusmalli, jossa rikoksentehtäjä osallistuu rikoksen uhrin tukipalvelujen rahoittamiseen.

Uhripoliittinen toimikunta ehdottaa tammikuussa jätetyssä väliraportissaan, että rikosuhrimaksu perittäisiin kaikilta rikoslakirikoksista oikeudessa tuomituilta henkilöiltä, jotka on tuomittu sellaisesta

rikoksesta, jossa vankeusrangaistus on mahdollinen. Tällaisia henkilöitä on vuosittain noin 55 000. Lisäksi rikosuhrimaksu perittäisiin niiltä henkilöiltä, joille syyttäjä määrää rangaistusmääräysmenettelyssä sakkorangaistuksen sellaisesta rikoslakirikoksesta, jossa vankeusrangaistus on mahdollinen. Poliisi antoi vuonna 2012 runsaat 100 000 rangaistusvaatimusta tällaisista rikoksista.

Toimikunta arvioi, että rikosuhrimaksu voisi olla suuruudeltaan noin 50 euroa. Maksun suuruutta arvioidaan erikseen jatkovalmistelun yhteydessä.

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä päätti joulukuussa, että valmistelua rikosuhrimaksun käyttöönottamiseksi jatketaan. Uhrimaksun tuotto kanavoitetaan palveluja tuottavien järjestöjen käyttöön valtion talousarvioon otettavan valtionapumomentin kautta. Rikosuhrimaksuun

liittyvä lainsäädäntö valmistellaan oikeusministeriössä. Muun muassa Ruotsissa ja Tanskassa on käytössä malli, jossa rikoksentehtäjä osallistuu uhrien tukipalvelujen rahoittamiseen. Molemmissa maissa rahat kanavoitetaan rikosuhrirahaston kautta.

Toimikunta on kartoittanut myös rikoksen uhrien palveluiden nykytilaa, resursseja ja palveluihin liittyviä ongelmia. Rahoituskysymykset – rahoituksen riittämättömyys, pysyvän rahoituksen puuttuminen ja epävarmuus rahoituksen jatkuvuudesta – muodostavat suurimman ongelman tukipalveluja tarjoavien järjestöjen toiminnassa. Palvelut keskittyvät pääkaupunkiseudulle ja eri puolella maata asuvilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä palvelujen piiriin.

Uhritoimikunnan väliraportti "Rikoksen uhrien tukipalveluiden järjestäminen ja rahoittaminen" osoitteessa oikeusministerio.fi – julkaisut.

Rikosuhripäivystys täytti 20 vuotta

Rikosuhripäivystyksen 20-vuotisjuhlaa vietettiin helmikuun alussa Helsingissä. Juuri eläkkeelle jäänyt toiminnanjohtaja, rikosentorjuntaneuvoston varajäsen **Petra Kjällman** kertoi muisteloita matkan varrelta. Toiminta lähti käyntiin Ruotsin esimerkin innostamana monen järjestön yhteistyönä, ja tämä poikkeuksellinen organisaatiomalli on voimassa vielä tänäkin päivänä. Kjällmanin mukaan haastavinta on ollut viranomaisten ennakkoluulojen voittaminen vapaaehtoistyön laadusta. Rikosuhrityön uusiksi uhriryhmiksi ovat tulleet mm. maahanmuuttajat ja ihmiskaupan uhrin. Myös miesten avuntarve väkivallan uhrina tunnustetaan aivan eri tavoin kuin alkuvuosina. RIKU on ollut aktiivinen netin hyödyntämisessä alusta asti ja uu-

sia mahdollisuuksia on otettu käyttöön erityisesti nuorten sivuilla.

Oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson** totesi juhlapuheessaan, että vaikka rikoksen uhrin asemaa on viime vuosina pyritty parantamaan monin eri tavoin, on vielä paljon tehtävää, jotta tarpeelliset tukipalvelut voidaan turvata uhreille yhdenvertaisina. – Tukipalveluja tarjoavien järjestöjen toiminnalle pysyvän rahoituksen puuttuminen ja epävarmuus rahoituksen jatkuvuudesta muodostaa suuren ongelman. Taloudellisesti vaikeina aikoina on erityisen tärkeää, että huolehdimme niistä ihmisistä, jotka tarvitsevat yhteiskunnan tukea eniten. Rikosten uhrin ovat yksi tällainen ryhmä.

Pro-Tukipisteen toiminnanjohtaja **Jana Kauppinen** antoi neuvoja vaativassa

rikosuhrityössä selviytymiseen. Olen- naista on uhrin kohtaaminen ja antautuminen dialogiin, eikä vain tiedon välittäminen. Tunteiden käsittelyyn tarvitaan koulutusta ja työnohjausta. Pääsihteeriksi **Mirjam Kalland** MLL:sta kävi läpi lasten ja nuorten asemaa rikoksen uhrina. Hän oli huolissaan erityisesti ihmiskaupan riskistä alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla. Kansanedustaja **Kari Tolvanen** arvioi rikoksen uhrien asemaa kriminaalipolitiikassa. Hänen mukaansa asema on pykälien valossa vahva, mutta edellyttää uhrilta paljon omaa aktiivisuutta. Tilaisuudessa julkistettiin myös RIKUn uusi toiminnanjohtaja, **Leena-Kaisa Åberg**, joka on aikaisemmin työskennellyt mm. Punaisessa Ristissä.

EU-tutkimus: Naisiin kohdistuva väkivalta Suomessa yleistä

Euroopan unionin perusoikeusviraston maaliskuun alussa julkaisemasta tutkimuksesta ilmenee, että Suomi on naisille yksi Euroopan väkivaltaisimpia maita. Pohjoismaat Suomi, Ruotsi ja Tanska olivat väkivallan yleisyydessä melko samalla tasolla. Suomalaisnaisista 30% oli kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta 15 vuotta täytettyään. Kaikkien EU-maiden keskiarvo tässä suhteessa oli 22%. Muun kuin kumppanin taholta väkivaltaa oli elämänsä aikana kokenut reilu kolmannes ja väkivaltaa yleensä noin puolet. Kuluneen vuoden aikana suomalaisnaisista 5% oli kokenut entisen tai nykyisen kumppanin tekemää väkivaltaa, noin 7% muiden tekemää ja yleensä fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa joka kymmenes nainen.

Perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan vain noin 10 prosenttia kumppanin naiseen kohdistamasta väkivallasta tuli Suomessa viranomaisen tietoon. Vastaava luku koko EU:n tasolla oli 20 prosenttia.

– Ilmoittamiskynnys on siis edelleen liian korkea, vaikka nykyisin suomalaiset uskaltavatkin puhua aikaisemmin häpeälliseksi ja yksityiseksi mielletystä asiasta. Tarvitsemme perustavanlaatuisen asennemuutoksen yhteiskunnassamme. Erityisesti poikien ja nuorten miesten kommunikointi- ja konfliktinratkaisutaitoihin on panostettava, oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson** sanoo.

Suomen lainsäädännössä on viime vuosina toteutettu useita rikoslain muutoksia, jotka tähtäävät naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen. Toimivaksi on

osoittautunut vuonna 2011 tehty muutos, jolla perhesuhteessa tapahtunut lievä pahoinpitely muutettiin virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Se on kasvattanut poliisin tietoon tulleiden rikosten osuutta ja tehostanut rikosvastuun toteutumista. Lisäksi seksuaalirikosten rangaistuksia ankaroitettiin merkittävästi vuonna 2011 ja näiden rikosten vanhentumisaikoja pidennettiin. Kuluvan vuoden alussa tuli voimaan vainoamista koskeva rangaistussäännös. Parhailaan on vireillä lainmuutos, jonka myötä muun muassa lisättäisiin rikoslakiin uusi rangaistussäännös seksuaalisesta häirinnästä.

Tutkimuksen raportit ovat saatavissa EU:n perusoikeusviraston sivuilla fra.europa.eu ja tiivistelmä Suomea koskevista tuloksista osoitteessa ihmisoikeuskeskus.fi.

Nuorilta ja lähipoliisilta keinoja kiusaamisen vähentämiseksi

Nyt riittää! -hankkeessa nuoret ovat kehittäneet toimintamallia kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Hämeen poliisilaitoksen ja sisäministeriön johtamassa hankkeessa pääjähämäläiset nuoret ovat kertoneet kokemuksistaan ja kuvailleet millaista apua ja tukea aikuisilta ja koulu yhteisöltä kaivattaisiin kiusaamistilanteissa.

Hankkeessa on mietitty erityisesti sitä, miten kiusaamista voidaan ennalta estää vetoamalla nuoriin aidosti ja heidän ajatusmaailmaansa sopivalla tavalla. Tilanteen purkamisessa on tärkeää se, että kiusaaja saadaan itse ymmärtämään tekinsa ja sen seuraukset. Ratkaisumallit eivät saa olla liian kaavamaisia ja aikuisten näkökulmasta saneltuja.

– Kiusaamisen luonne muuttuu, kun nuoret siirtyvät alakoulusta yläkouluun.

Kiusaamistapaukset saattavat olla paljon monimutkaisempia, eivätkä nuoret enää kerro yhtä avoimesti kiusatuksi joutumisesta tai halua selvittää asioita. Samaan aikaan he ovat erityisen haavoittuvassa kasvuvaiheessa. Perheen ja muiden aikuisten merkitys vähenee. Tästä syystä kiusaamiseen puuttumisessa on otettava huomioon kiusatun ja kiusaajan lisäksi muut toimijat, joista kaveripiiri on tärkein. Kiusaamiseen puuttuminen on tehokasta, kun lapsia ja nuoria kohdellaan aktiivisina toimijoina eikä vain aikuisen toiminnan kohteena, kertoo hankkeen vetäjä ja ideoija, lähipoliisikoordinaattori **Vesa Okkola** Hämeen poliisilaitokselta.

Nyt riittää! -hankkeessa on määritelty eri toimijoiden, kuten poliisin ja koulun, tehtävät tilanteen purkamisessa. Myös

Olelnaista on ollut se, että hankkeen viesti kulkee nuorelta nuorelle. Kuvassa nuorten tekemää taidetta.

perheet ja vanhemmat on huomioitu. Valopilku-projekti ja Lahden Ensi- ja turvakoti ovat rakentaneet vanhempainiltoihin toimintamallin, jossa tehtävärastien kautta kerrotaan kiusaamisesta konkreettisin esimerkein.

VARHAISNUORTEN RIKOLLISUUS

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen nuorisirikollisuuskyselyä laajennettiin vuoden 2012 kierroksella 12–13-vuotiaisiin varhaisnuoriin. Tyypillisiä normirikkomuksia 12–13-vuotiaille olivat luvaton verkkolaataaminen (32% tehnyt kyselyä edeltäneen vuoden aikana), koulukiusaaminen (19%) ja luvaton poissaolo koulusta (12%). Varhaisnuorten yleisimpiä uhrikokemuksia olivat nuoren omaisuuden vahingoittaminen (20% kokenut kyselyä edeltäneen vuoden aikana), hänen omaisuutensa varastaminen (16 %) sekä kiusatuksi tuleminen (17%). Viisi prosenttia 12–13-vuotiaista ilmoitti kokeneensa uhkailua tai väkivaltaa kielensä, ihonväriänsä, uskontonsa tai yhteiskunnallisen mielipiteensä vuoksi.

Venla Salmi & Karoliina Suonpää: Katsaus varhaisnuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhrikokemuksiin 2012. OPTL:n verkkokatsauksia 33/2013, optula.om.fi.

PARISUHDEVÄKIVALTA 2012

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen parisuhdeväkivaltakatsaus pohjautuu vuoden 2012 kansalliseen rikosuhritutkimukseen. Naiset olivat kokeneet miehiä yleisemmin parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa sekä väkivallalla uhkaamista. Kuluneen vuoden aikana 4% naisista oli kokenut fyysistä väkivaltaa nykyisen parisuhdekumppaninsa taholta, kun miehillä vastaava osuus oli 2%. Naisista myös useampi ilmoitti, että oli saanut väkivallan seurauksena jonkin fyysisen vamman, kuten mustelman tai ruhjeen. Sekä miesten että naisten käsityksen mukaan väkivallan syitä olivat useimmiten mustasukkaisuus, pyrkimys nöyryyttää, rahariidat sekä kumppanin aggressiivinen humalatila. Tutkimuksessa havaittiin erilaisten väkivaltakokemusten kasautuvan. Parisuhdeväkivaltaa kokeneet henkilöt olivat muita useammin joutuneet myös muun väkivallan kohteeksi.

Petri Danielsson & Venla Salmi Suomalaisten kokema parisuhdeväkivalta 2012. Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. OPTL:n verkkokatsauksia 34/2013.

HENKIRIKOSKATSAUS 2014

Vuonna 2013 poliisin tietoon tuli Tilastokeskuksen poliisitilaston ennakkotietojen mukaan 112 (+5 %) uhrin kuolemaan johtanutta tahallista väkivaltarikosta. Vaikka henkirikosten määrä vuonna 2013 kasvoikin edelliseen vuoteen verrattuna, oli se edelleenkin matala viime vuosikymmenten keskitasoon verrattuna.

Martti Lehti: Henkirikoskatsaus 2014. OPTL:n verkkokatsauksia 36/2014.

RIKOLLISUUDEN SYYT

Teos on yleiskatsaus nykykriminologian käsityksiin rikollisuuden syistä. Selitysmallit esitellään laaja-alaisesti ja tutkimusesimerkkeihin nojautuen. Kriminologian kehityksen suuret linjat peittyvät helposti kansainvälisen, artikkelimuodossa ilmestyvän tutkimuksen valtavan massan alle. Yleiskatsauksellisen synteesin muodostaminen on entistäkin tärkeämpää. Teos on tarkoitettu rikollisuuden syitä käsitteleväksi oppikirjaksi. Se soveltuu myös kriminologian selitysmallien käsikirjaksi kaikille, jotka tarvitsevat tietoa rikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Jokainen luku sisältää rikollisuuden ehkäisyn ja torjunnan näkökulman sekä lyhyen tiivistelmän tärkeimmistä näkökohdista.

Janne Kivivuori (2013) Rikollisuuden syyt. Uudistettu toinen laitos. Kustannusosakeyhtiö Nemo.

SOSIAALITYÖ JA SOSIAALINEN TUKI RIKOSSEURAAMUSALALLA

Uusi teos tuo merkittävän lisän rikosseuraamusalan sosiaalisesta ulottuvuudesta ja alan tulevaisuudesta käytävään kriminaalipoliittiseen keskusteluun. Kirja on ensimmäinen laaja katsaus suomalaisen rikosseuraamusalan monimuotoiseen sosiaalisen kenttään. Kirja koostuu 13 artikkelista, jotka kaikki on arvioitu tieteellisessä referee-menettelyssä. Sosiaali- ja rikosseuraamusalan yhteyksiä kartoittavat yleisartikkelit painottuvat organisaattorisen, opillisen ja ammatillisen kehityksen kuvaamiseen.

Käytännön tason artikkelit haarautuvat monitahoisemmiksi ja yksityiskohtaisemmiksi kuvauksiksi sosiaalialan kysymysten ilmenemisestä rikosseuraamusalan arjessa.

Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla (2014) Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim). Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, rikosseuraamus.fi

TIETOA IHMISOIKEUKSISTA

Ihmisoikeuksien käsikirja on yleistajuinen ja kattava esitys ihmisoikeuksista. Aihepiirin parhaiden asiantuntijoiden laatimassa teoksessa tarkastellaan esimerkiksi lasten, työntekijöiden, naisten, pakolaisten ja alkuperäiskansojen oikeuksia ja paneudutaan sotatilanteisiin, yritystoimintaan ja ympäristönsuojeluun liittyviin ihmisoikeuskysymyksiin. Kirjassa on viisi osaa: 1) ihmisoikeuksien historiallinen kehitys, 2) eri ihmisryhmien ihmisoikeuden, 3) ihmisoikeuksien seuranta ja valvonta kansainvälisesti sekä 4) Suomessa ja 5) ihmisoikeuksien tulevaisuuden haasteita. Kirjoittajia on parikymmentä. Käsikirja on tarkoitettu kaikille ihmisoikeuksista tietoa tarvitseville kuten eri alojen viranomaisille ja kansalaisjärjestöissä työskenteleville.

Ihmisoikeuksien käsikirja (2014) Timo Koivurova & Elina Pirjatanniemi (toim.). Tietosanoma.

Eduskunnan ihmisoikeuskeskus on selvittänyt ihmisoikeuskasvatusta ja koulutuksen tilannetta. Selvityksen mukaan valtion ja kuntien viranhaltijoiden koulutus ja täydennyskoulutus on ihmisoikeuksien osalta puutteellista. Systemaattista perus- tai ihmisoikeuskoulutusta tarjotaan ainoastaan oikeushallinnon viranhaltijoille. Erityisen ohutta tai olematonta ihmisoikeuskoulutus on aluehallinnossa ja kuntatasolla. Selvityksessä esitetään useita parannusehdotuksia eri koulutussektoreille.

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa (2014), ihmisoikeuskeskus.fi.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
- määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki